magazin istoric

ANUL XIV Nr. 12 (165) DECEMBRIE 1980

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIV

Nr. 12 (165)

decembrie 1980

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFANESCU

SUMAR

1330 — Strălucită victorie a libertăţii româneşti:
Şerban Papacostea, Constantin Rezachevici **2**

Colocviul „Propaganda în cel de-al doilea război mondial" văzut de participanţi **11**

Geto-dacii din vestul Munteniei:
Elena Bărbulescu **14**

Cartea de istorie italiană la Bucureşti **16**

Frontul Studenţesc Democrat sub conducerea P.C.R.:
Constantin Petculescu **17**

Amintirile lui Radu Rosetti (IV) **20**

Gh. Asachi — ctitor al culturii naţionale:
Alexandru Cernatoni **23**

Domnia lui Gabriel Bethlen:
Andrei Kiss **29**

Arsenalul războiului secret:
Jean-Pierre Alem **33**

1918. Olandezii salută unirea românilor:
H.J. Hazenwinkel **36**

O altă faţă a Germaniei:
Nicolae Minei, Henri Bernard **38**

Din cronica luptei antifasciste:
Mihai Fătu, Ion Spălăţelu **43**

Amintiri din anii 1905-1906:
Anastasia Ţvetaeva **48**

Contestatarii „testamentului lui Adam":
Eric Williams **52**

România văzută de un portughez în 1877:
Marin Iliescu **57**

• **Cărţi sosite la redacţie... 28** • **Cîştigătorii Concursului** Magazin istoric, **ediţia II/1980... 28** • **Poşta Magazin istoric... 58** • **Sumarul sumarelor... 60**

COPERTELE NOASTRE

① ④ Domniile lui Basarab I Întemeietorul în Ţara Românească (1315-1352) şi Bogdan I în Moldova (1354-1365) au marcat, prin lupta vitejească a poporului român, apariţia statelor feudale româneşti de sine stătătoare — moment de maximă importanţă în evoluţia istorică a ţărilor române. În imagini: bătălia pentru independenţa Ţării Româneşti (9-12 noiembrie 1330), în viziunea pictorului Albin Stănescu — coperta 1 — şi monumentul voievodului Bogdan I, din atelierul de creaţie al sculptorului Marius Butunoiu — coperta 4 (**Din cronica luptei românilor pentru unitate şi independenţă,** p. 2)

② Grup de revoluţionari paşoptişti. Detaliu dintr-o pictură de Georgeta Năpăruş (**Amintiri,** p. 20)

③ Pagină bogat ornamentată de miniaturistul italian Francesco d'Antonio del Cherico din manuscrisul cunoscut şi sub numele **de Codicele de la Bulci,** deoarece a aparţinut mănăstirii din această localitate românească, din apropiere de Arad (**Renumitul miniaturist Francesco d'Antonio del Cherico,** p. 42)

Din cronica luptei românilor pentru unitate şi independenţă

1330: STRĂLUCITĂ VICTORIE A LIBERTĂŢII ROMÂNEŞTI

Dr. ŞERBAN PAPACOSTEA,
Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

În istoria poporului român, anul 1330* întruchipează triumful luptei pentru viaţă politică autonomă, emanciparea definitivă a unei părţi a teritoriului românesc de sub dominaţia străină, începutul unui îndelungat proces care s-a desăvîrşit şase secole mai tîrziu, la 1 decembrie 1918, cînd întreaga naţiune română s-a reunit în hotarele unui singur stat. Atunci, în urmă cu 650 ani, realitatea politică românească şi-a găsit consacrarea prin marea încercare din 1330, care a dat caracter ireversibil celui dintîi stat feudal românesc de sine stătător şi procesului de emancipare politică a românilor.

Organizare militară şi, implicit, organizare politică

Semnele prevestitoare ale evenimentelor care au marcat constituirea statelor feudale româneşti de sine stătătoare, ecourile afirmării românilor ca factor politic şi militar în această parte a continentului, devin tot mai numeroase în cursul secolului XIII. După cel dintîi indiciu cunoscut pînă în prezent referitor la acţiunile militare ale românilor nord-dunăreni — participarea lor la sfîrşitul sec. XII, alături de cumani la luptele din sudul Dunării, în sprijinul vlahilor şi al bulgarilor răsculaţi împotriva Imperiului bizantin — izvoarele vremii înregistrează tot mai frecvent participarea românilor şi a organizaţiilor lor politice la evenimentele din centrul şi sud-estul Europei.

În al doilea deceniu al sec. XIII, românii sînt semnalaţi într-o oaste transilvăneană, trimisă de regele Andrei II al Ungariei în sprijinul ţarului bulgar Borilă (1207-1218) care era confruntat cu o răscoală secesionistă la Vidin. Cu prilejul marii invazii tătare din 1241, românii nord-dunăreni s-au ilustrat atît prin rezistenţa pe care au opus-o invadatorilor la înaintarea lor, în afara arcului carpatic, cît şi după retragerea acestora, înlăuntrul Transilvaniei, cînd românii şi secuii au organizat apărarea trecătorilor în munţi. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1247, diploma acordată cavalerilor

* *În imagine:* bătălia din 1330; imagine din *Cronica* lui Thuróczi.

Ioaniţi de regele Bela IV înregistra forţa militară („organizarea de război") a formaţiunilor statale româneşti de la sud de Carpaţi, ca factor al apărării regiunii. În 1260, unităţi româneşti, desigur din Transilvania, au participat la lupta de la Kreussenbrunn, dintre regele Bela IV al Ungariei şi Ottokar II regele Boemiei. Aproximativ un sfert de secol după menţionarea lor în Diploma Ioaniţilor, românii din sudul Carpaţilor se simţeau suficient de puternici pentru a înfrunta forţa regatului ungar. În 1285, cu prilejul unei noi mari invazii tătare în Transilvania, e amintit din nou rolul românilor la apărarea trecătorilor.

Menţiunile din ec. XIII referitoare la români, ca factor militar, sînt indiciul unei organizări militare proprii şi, implicit, al existenţei unor organisme politice româneşti, cu diverse grade de autonomie, „ţări" româneşti surprinse de altminteri şi ele repetat de izvoare.

În primele decenii ale sec. XIII, în literatura epică germană, apare un „duce Ramunc din ţara vlahilor"; în 1222 izvoarele consemnează o „ţară a românilor" (terra blacorum), în sudul Transilvaniei, în Făgăraş. Doisprezece ani mai tîrziu, în 1234, un act papal atestă existenţa, la sud şi răsărit de Carpaţi, a unei ierarhii ecleziastice superioare româneşti, indiciu neîndoielnic al existenţei unor organisme politice corespunzătoare. În 1245, alt act papal consemnează existenţa unor „ţări" româneşti, alături de cele ale altor popoare din răsăritul Europei. Informaţii mai explicite ne-au parvenit despre voievodatele lui Litovoi şi Seneslau din dreapta şi, respectiv, stînga Oltului, care la data semnalării lor, 1247, se aflau, dintre toate, în stadiul cel mai avansat de organizare statală. În 1276/1277, o manifestare de autonomie politică se înregistrează din partea românilor de la răsărit de Carpaţi, aflaţi în conflict cu rusii, din cnezatul Halici. La începutul sec. XIV, o cronică versificată aminteşte de solia trimisă de voievodul Transilvaniei la un „domn" (Herr) al românilor; ştirea evidenţiază stadiul înaintat al evoluţiei statale la români. Cea mai evidentă manifestare a acestei tendinţe, de centralizare a puterii e cea constatată în Maramureş în sec. XIV, „ţară" românea că unde voievodatul, puterea supremă, tinde să se fixeze în mîinile unei familii voievodale, exponentă a autonomiei locale, în opoziţie cu încercările de dominaţie ale regalităţii ungare.

Cele cîteva ştiri amintite despre români în sec. XII-XIII, şi care nu sînt singurele, surprind, aşadar, existenţa pe întreg spaţiul românesc a unor organisme statale — cu organizare politică, militară şi ecleziastică proprie — precum şi, în anumite zone, tendinţa acestora de a e grupa în unităţi mai mari, de sine stătătoare, sub conduc rea unor voievozi.

Uzurparea autonomiilor

Existenţa acestor forme de viaţă autonomă românească a fost primejduită în sec. XIII de două forţe cu tendinţe hegemonice: regatul ungar de sub ultimii regi arpadieni şi Imperiul mongol.

La sfîrşitul sec. XII şi în primele decenii ale sec. XIII, regatul arpadian a atins punctul culminant al expansiunii sale teritoriale. În nord-est, dominaţia sa directă sau influenţa sa s-au extins asupra cnezatului rus apusean de Halici; în Peninsula Balcanică, regatul ungar s-a afirmat în detrimentul dominaţiei bizantine, aflată în declin la sfîrşitul sec. XII, precum şi a Serbiei şi a statului româno-bulgar al dinastiei Aşăneştilor.

La nordul Dunării, cu toată rezistenţa opusă de populaţia română cu adînci rădăcini în această vatră strămoşească, regalitatea ungară a desăvîrşit cucerirea Transilvaniei, la începutul sec. XIII, atingînd linia Carpaţilor răsăriteni şi sudici. Cu concursul Ordinului teutonic, ea s-a extins şi la sud şi răsărit de Carpaţi, preluînd controlul unor poziţii strategice cheie, în primul rînd trecătorile munţilor.

Mai mult încă decît de această nouă extindere teritorială a regatului, viaţa românilor a fost afectată în sec. XIII de politica regilor arpadieni de suprimare a autonomiilor româneşti din aria de dominaţie ungară, sau de îngrădire a acestora, prin acapararea stăpînirilor de pămînt ale băştinaşilor în folosul nobilimii regale şi prin efortul de asimilare confesională. Sub presiunea acestei tendinţe au dispărut treptat autonomiile politice — „ţările" româneşti din Transilvania. În sudul Transilvaniei, regele Andrei II a confirmat în 1223 mănă tirii catolice de la Cîrţa teritoriul „luat de la români" încă dinainte. În nord, în Sătmar, tot în acea tă vreme, cetatea Medieşului şi cu teritoriul ei „a fost dobîndită din mîinile valahilor schismatici" de regele de atunci al Ungariei (probabil tot sub Andrei II), arată un act papal de mai tîrziu. La sud de Carpaţi, în 1247, diploma Ioaniţilor menţionează ţările lui Litovoi şi Seneslau, despre care actul regelui Bela IV afirmă că le-a „lăsat" românilor, în opoziţie, desigur, cu celelalte ţări care le-au fost sustrase.

Strîns legat de aceste măsuri, de suprimare a autonomiilor româneşti, regii arpadieni din prima jumătate a sec. XIII au iniţiat sub impulsul papalităţii, în teritoriile de sub autoritatea lor, prigoana confesională, tendinţă care avea să se desăvîrşească în secolul următor. În 1234, papa Grigore IX reamintea viitorului rege Bela IV îndatorirea pe care şi-o asumase „sub jurămînt", faţă de papalitate, anume „că vei sili pe toţi neascultătorii faţă de biserica catolică din ţara ta să se supună acestei biserici..., după cum ai spus şi prin viu grai aceluiaşi [legatul papal în Ungaria] că vei sili pe susnumiţii români să primească pe episcopul pe care zisa biserică [catolică] îi-l va fi dat..."

Expansiunea regatului ungar la răsărit şi sud de Carpaţi a fost oprită de marea invazie

tătară din 1241 şi de urmările ei. Înfrîngerea catastrofală suferită de oastea ungară în acest an, înfrîngere care a pus sub semnul întrebării chiar existenţa regatului, a introdus, în raporturile internaţionale, pentru mai bine de un secol, o forţă concurentă la dominarea teritoriului românesc: Imperiul mongol al Hoardei de Aur. Sub hanii Batu (-1256) şi Berke (1257-1266), dar mai ales sub conducerea căpeteniei Nogai, care a exercitat mult timp puterea supremă şi a uzurpat titlul de han (-1300), tătarii s-au instalat în spaţiul românesc, ocupînd puncte strategice însemnate în sudul Moldovei şi pe linia Dunării, de la vărsare pînă la Porţile de Fier. În afara teritoriilor direct supuse ei, Hoarda de Aur şi-a constituit o largă zonă de dominaţie indirectă; în teritoriile apusene, supremaţia ei s-a întins de la Halici pînă în Bulgaria, cuprinzînd în mare măsură şi formaţiunile politice româneşti de la răsărit şi sud de Carpaţi. Redus la defensivă pe linia Carpaţilor, regatul ungar a pierdut progresiv controlul asupra teritoriilor transcarpatice.

Invazia tătară nu a fost însă decît unul dintre factorii destrămării regatului arpadian în a doua jumătate a sec. XIII. Pe plan intern, principalul factor al acestui proces l-a constituit pierderea de către regalitate a controlului asupra imenselor sale stăpîniri de pămînt — sursa esenţială de putere şi avuţie în lumea feudală — în favoarea marii şi micii nobilimi. Toate încercările ultimilor regi din dinastia arpadiană de a recupera pămîntul intrat în stăpînirea nobilimii s-au lovit de împotrivirea acesteia şi s-au soldat cu eşecuri. În acest context s-au constituit, în ultimii ani ai sec. XIII şi la începutul sec. XIV, imense stăpîniri de pămînt dominate de un grup restrîns de potentaţi, *oligarhii*, care s-au emancipat de sub controlul puterii centrale. În cuprinsul regatului, apar astfel, formaţii politice autonome, *principate teritoriale*, formă supremă de dezagregare a unei structuri de stat feudale. Concomitent s-a manifestat puternic tendinţa popoarelor subjugate din cadrul regatului, *majoritare* numeric, de a se emancipa de sub dominaţia apăsătoare care le fusese impusă, îndeosebi ca urmare a politicii regalităţii arpadiene în sec. XIII de negare a autonomiilor lor şi de asimilare confesională. Totodată, din afară, sporea presiunea statelor care fuseseră obiectul politicii de expansiune a regatului.

În ultimii ani ai sec. XIII şi la începutul celui următor, ca urmare a luptelor din cadrul Hoardei de Aur, în cursul cărora şi-a pierdut viaţa atotputernicul „han Nogai", şi puterea tătară la Dunărea de Jos a slăbit provizoriu.

În acest context s-au constituit statele române de sine stătătoare prin lupte *alternative* de emancipare împotriva celor două forţe care dominau spaţiul carpato-dunărean, regatul ungar şi Imperiul tătar.

Voievodul cel Mare, unificator

Începutul eliberării teritoriului românesc de sub dominaţiile străine, act esenţial al „întemeierii" statelor româneşti de sine stătătoare, a venit de la formaţiile aşezate la poalele Carpaţilor sudici, la dreapta şi stînga Oltului. Tendinţa de concentrare teritorială şi de emancipare de sub dominaţia regatului arpadian s-a manifestat răspicat în acţiunea voievodului Litovoi, care, la începutul domniei regelui Ladislau Cumanul (1272-1290), a unificat sub autoritatea sa formaţiile din cuprinsul Olteniei, încetînd de a mai presta regatului veniturile pe care acesta le revendica din teritoriile pierdute. Oastea lui Litovoi a fost învinsă în înfruntarea cu armata regatului, el însuşi a căzut în luptă, iar fratele său, Bărbat, luat prizonier, a fost silit să accepte din nou plata tributului, dar unificarea teritorială realizată de voievodul român în anii precedenţi a rămas fapt împlinit. Mai mult decît atît, tendinţa căreia i-a dat curs acţiunea lui Litovoi, unificarea teritorială şi emanciparea politică, a continuat să se manifeste viguros în anii următori.

Un proces similar s-a petrecut, neîndoielnic, şi la răsărit de Olt, în Muntenia, unde autoritatea voievodatului menţionat în 1247, sub conducerea lui Seneslau, s-a extins asupra altor formaţii teritoriale revendicate de coroana ungară şi, foarte probabil, şi în teritoriile aflate în aria de dominaţie a Hoardei de Aur. Oricum, voievodatul muntean a devenit în aceşti ani, între sfîrşitul sec. XIII şi primele două decenii ale sec. XIV, principala forţă statală românească, de vreme ce aici s-a fixat definitiv centrul politic al statului rezultat din unificarea teritoriului românesc de la sud de Carpaţi. Procesul de agregare statală a cnezatelor şi voievodatelor în jurul unui centru unificator s-a încheiat prin „închinarea" stăpînilor din Oltenia faţă de cei din stînga Oltului. Cel dintîi conducător cunoscut al statului rezultat din această unificare, Basarab, e menţionat în inscripţia care îi aminteşte decesul, ca „voievod mare"; calificativul îl distinge pe Basarab de voievozii ceilalţi care i se închinaseră.

La începutul sec. XIV un nou stat, unitar, a luat locul formaţiilor multiple atestate în secolul anterior la sud de Carpaţi. Noul stat şi-a luat numele de Ţara Românească („Romania", „Valahia"), care exprimă conţinutul său etnic şi ideea ce a întruchipat continuitatea şi lupta pentru independenţă. În izvoarele străine, el poartă numele de *Terra transalpina* (Ţara de peste munţi) sau *Terra Bazarad* (Ţara lui Basarab) — în cele ungare; *Ungrovlahia* — în cele bizantine. Constituirea acestui stat a însemnat un act de independenţă faţă de regatul ungar, care pretindea să controleze realităţile politice din acest spaţiu şi nu se putea resemna cu noua situaţie care se opunea programului său de expansiune dincolo de Carpaţi. Înfruntarea dintre cele

două forțe era inevitabilă; cînd regatul a ieșit din convulsiunile care îi amenințaseră existența, cînd a relansat politica de cucerire, el avea să încerce să suprime puternicul obstacol care îi apăruse în cale odată cu constituirea celui dintîi stat românesc.

Restaurarea regatului ungar a fost opera unei noi dinastii, de origine franceză, aceea a familiei princiare de Anjou, care din secolul precedent obținuse coroana Regatului de Neapole. Întemeietorul dinastiei angevine în Ungaria a fost Carol Robert (1308-1342). Timp de două decenii, noul rege a combătut factorii fărîmițării feudale și, în general, forțele ostile noii dinastii și programului ei intern și extern.

Pe plan intern, Carol Robert a fost sprijinit, în principal, de nobilime, ostilă marilor potentați care își constituiseră principate autonome și care tindeau să subordoneze strict puterii lor diversele categorii de nobili. Adeziunea nobilimii la programul regalității angevine i-a asigurat acesteia, în cele din urmă, victoria în luptele cu oligarhii și i-a oferit cadrele militare pentru politica de expansiune.

Din afară, noua dinastie a fost puternic sprijinită de papalitate, care urmărea să-și promoveze, prin intermediul ei, politica în Europa Răsăriteană: convertirea la catolicism a populațiilor de alte credințe din cadrul regatului ungar, unirea cu biserica romană a popoarelor din aria de expansiune a acestuia și. țel suprem, reactivarea cruciadei de cucerire a Constantinopolului, pierdut de latini în 1261.

După un șir de lupte, în cursul cărora a înfrînt atît pe oligarhii care se opuneau restaurării puterii centrale cît și forțele externe coalizate cu ei, Carol Robert a lichidat treptat opoziția. În cele din urmă, regele a adus sub controlul său și Transilvania, ale cărei vechi tendințe de autonomie s-au manifestat puternic și în timpul crizei regatului.

Succesul final al lui Carol Robert în lupta cu adversarii săi interni și externi l-a adus în situația de a adopta o hotărîre și cu privire la statul recent creat la sud de Carpați, sub conducerea lui Basarab. Ajuns la acest stadiu al efortului său de restaurare a puterii regatului, regele a manifestat o evidentă ezitare, în tendința sa de a anihila statul românesc de dincolo de Carpați.

Puterea lui Basarab Întemeietorul

În vara anului 1324, cel mai tîrziu, în urma unor negocieri prelungite, care l-au adus în repetate rînduri pe solul regal la curtea lui Basarab, a intervenit un acord între Carol Robert și cel pe care îl numea „voievodul nostru transalpin". Cel mai însemnat cîștig obținut de Basarab prin înțelegerea încheiată cu regele Ungariei a fost recunoașterea implicită de către acesta a situației create în sudul Carpaților, prin reunirea cnezatelor și voievodatelor românești într-o singură țară. Noul stat, constituit în cursul deceniilor anterioare prin înlăturarea pretențiilor de dominație ale regatului ungar, obținea recunoașterea diplomatică din partea principalului său adversar, regele angevin, silit să renunțe, deocamdată cel puțin, la revendicările sale în această zonă. Pe deasupra, însemnatul punct strategic, care era cetatea Severinului, a fost lăsat în mîinile domnului român. În schimb, acesta a acceptat plata tributului și a adoptat catolicismul, cum rezultă din scrisoarea pe care i-a adresat-o în 1327 papa Ioan XXII.

Acceptarea de către Carol Robert a faptului împlinit — constituirea unei mari unități statale românești la sud de Carpați — a fost determinată, pe lîngă alte considerente, de înțelegerea corectă a primejdiilor legate de o înfruntare de forțe cu Țara Românească.

În vremea în care Carol Robert a ajuns la înțelegere cu Basarab, țara acestuia se impusese ca o realitate demnă de luat în considerare în relațiile internaționale. Faptul că regele a trimis solii repetate la voievod, așadar că a negociat cu el de la stat la stat, recunoscîndu-i această calitate, constituie un indiciu remarcabil pentru gradul de putere al noului stat românesc. În aceiași ani, noul stat s-a manifestat ca realitate autonomă și la sudul Dunării, unde acțiunea sa a fost înregistrată de izvoarele bizantine.

S-au păstrat însă și indicii mai directe cu privire la puterea Țării Românești în această vreme și la felul cum era cunoscută în cercurile conducătoare ale regatului ungar. Un izvor nu de mult descoperit și care înregistrează un conflict între doi nobili de la curtea regală ne oferă o nebănuită revelație cu privire la poziția lui Basarab, la raporturile sale cu Carol Robert. La 18 iunie 1325, un demnitar al curții regale lua act de protestul lui Paul, fiul lui Iovanka de Ugal, împotriva lui Ștefan fiul comitelui Parabuch cumanul, care cu cîteva săptămîni în urmă, afirmă documentul, „l-a ponegrit pe domnul nostru Carol..., ilustrul rege al Ungariei și l-a preaslăvit pe Basarab transalpinul, necredincios alsfintei coroane, în detrimentul pietății regești, [zicînd] *că puterea domnului nostru rege nu poate întru nimic să stea împotrivă și să se compare cu puterea lui Basarab...*" (s.n.). Comparația, considerată de către reclamant drept deosebit de injurioasă la adresa regelui, vădește atît excepționalul prestigiu extern dobîndit de Basarab cît și preocuparea pe care politica voievodului român continua să o provoace la curtea ungară, în ciuda acordului încheiat nu cu mult înainte. Înfruntarea, cîțiva ani mai tîrziu, între oastea regelui ungar și cea a voievodului român avea să dea comparației nobilului de origine cumană o strălucită confirmare.

Puterea *militară* a lui Basarab, cunoscută la curtea regatului ungar încă înainte de campania din 1330, era expresia unității *politice* realizate în cadrul statului românesc de la sud de Carpați. Stabilitatea acestui stat și forța de coeziune a puterii sale centrale s-au

manifestat viguros în 1330, cînd au rezistat grelei încercări la care le-a supus acțiunea militară a lui Carol Robert.

Temeiuri ale izbînzii

Trecînd peste considerentele care îi dictaseră prudența de pînă atunci față de Țara Românească și care îi inspiraseră acordul cu Basarab, ignorînd argumentele celor de la curtea sa care înțelegeau riscurile unei înfruntări cu Basarab, în 1330, Carol Robert a hotărît să declanșeze ostilitățile împotriva voievodului român. Campania a fost întreprinsă „pentru ca regele să-l izgonească din țară pe acest Basarab, sau să dea în stăpînire țara unuia din cei care participau la expediție", după cum afirmă cunoscuta *Cronică pictată*. Realizarea țelului propus de regele ungar ar fi însemnat anihilarea statului românesc al lui Basarab, a unității și neatîrnării sale.

Pe măsură însă ce înainta în interiorul țării, Carol Robert a înțeles dificultățile acțiunii sale și, în cele din urmă, imposibilitatea realizării scopurilor pe care și le fixase. Puterea Țării Românești pe care își propusese să o destrame a provocat eșecul campaniei ungare. Cînd, în cele din urmă, fără a-și fi atins obiectivul, regele a dat semnalul retragerii, eșecul politic s-a transformat în catastrofă militară. În munții prin care se retrăgea, marea oaste a regelui a fost zdrobită de forța armată a Țării Românești, pe care voise să o subjuge.

Apariția celui dintîi stat feudal românesc de sine stătător și triumful său împotriva încercării regatului ungar de a-l zdrobi, a încununat îndelungata luptă a românilor pentru viață politică autonomă. De acum înainte, organizarea politică, forța militară, viața bisericească și resursele economice ale țării aveau să slujească precumpănitor țelurilor statului de sine stătător și nu dominatorilor străini. Prin lupta lor încununată de succes, românii și-au manifestat ireversibil hotărîrea de a crea un cadru statal propriu și de a-l apăra împotriva tuturor forțelor ostile.

Odată pornit, procesul de emancipare politică a românilor nu se putea limita la o parte a poporului român. Românii de la răsărit de Carpați, folosind conjunctura favorabilă creată de apariția și victoria celui dintîi stat românesc, au început, la rîndul lor, lupta de emancipare, care cîteva decenii mai tîrziu a dat naștere celui de-al doilea stat feudal românesc, Moldova, trecut și el prin proba de foc a luptelor cu regatul ungar și cu tătarii, pentru viață de sine stătătoare. În geografia politică a vremii, cele două țări nu erau decît „părți", creații statale deosebite ale uneia și aceleiași realități etnice: însăși denumirea lor în unele izvoare, de *Țara Românească cea Mare (Valahia Major)* și *Țara Românească cea Mică (Valahia Minor)* reflectă această realitate. Mai mult chiar, un izvor de la începutul sec. XVI amintește „cele două provincii ale Țării Românești, anume Moldova și Transalpina".

Pentru a stăvili la Carpați procesul de emancipare a românilor pe care nu îl putuse împiedica la sudul și răsăritul cercului carpatic, regalitatea angevină, în persoana lui Ludovic de Anjou (1342-1382), a adoptat măsuri draconice, care au dus progresiv la eliminarea românilor din corpul politic al Transilvaniei, la confiscarea stăpînirilor de pămînt ale acelor dintre cnezii lor care nu acceptau catolicismul și nu se integrau astfel în nobilimea străină a țării.

Lipsiți de străvechile lor organisme politice proprii, înlăturați din organele de conducere ale voievodatului, românii din Transilvania și-au menținut entitatea mai ales datorită funcției protectoare asumată de Țara Românească și Moldova. Patronatul bisericesc al domnilor celor două țări în Transilvania, unde confesiunea ortodoxă, ca și „națiunea" care o împărtășea, românii, fuseseră înlăturate din cadrul legal al provinciei, a constituit, alături de un șir de alte manifestări politice, economice și culturale, principala formă de sprijinire a luptei de apărare a românilor din Transilvania împotriva eforturilor repetate de a-i asimila. „Dar, în schimb, — scria N. Iorga — voievozii moldoveni și munteni vor întări și adăugi, cu un instinct politic minunat, așezămintele bisericești, vlădiciile, în jurul cărora se va aduna de acum înainte viața românilor din aceste părți... Cu neapăratele sale urmări culturale, el singur — acest sprijin bisericesc — era în stare să creeze o conștiință de unitate românească în aceste părți, o conștiință de legături firești între românii de acolo și cei de dincoace".

* * *

În zbuciumata istorie a emancipării politice a românilor, anul 1330, care a confirmat definitiv „prima libertate românească", potrivit formulei lui Nicolae Iorga, a însemnat nu numai o strălucită victorie militară, dovadă a capacității de a se apăra a Țării Românești, dar și încununarea politică a continuității românești și punctul de pornire al unei noi etape a luptei poporului român pentru libertate și unitate.

Scenă de luptă; miniatură din Cronica pictată de la Viena

PATRU ZILE DE APRIGĂ ÎNFRUNTARE

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI,
Institutul de istorie „N. Iorga"

În septembrie 1330, „oastea generală" a regatului maghiar, altfel spus „oastea cea mare", în frunte cu însuşi Carol Robert, era rînduită lîngă cetatea Timişoarei, gata de plecare în campanie. Cuprindea — după cum mărturisea Carol Robert, cîţiva ani mai tîrziu — „toată puterea oastei noastre", „fruntaşii regatului nostru, prelaţi şi baroni, precum şi nobilii", „lobagi şi slujitori de cetate", „oaspeţi" saşi, orăşeni din Cluj şi Mediaş, în sfîrşit, toate categoriile cu obligaţii militare de la principi şi marii dregători din preajma regelui pînă la „lobagi de cetate", la care se adăuga, după spusele Cronicii pictate, **„o mulţime nenumărată de cumani".**

În apărarea neatîrnării

Conflictul era de mult previzibil şi fusese doar amînat. Rînd pe rînd, mai mult prin forţa armelor, Carol Robert reconstituise mozaicul de stăpîniri al regatului arpadian, după anii de anarhie feudală ce au urmat stingerii acestei dinastii. În 1322, regele lichidase ultimul focar al rezistenţei de lîngă hotarul apusean al Ţării Româneşti, înlăturînd din cetatea Mehadiei pe răzvrătitul Ioan Theodor Veyteh. În locul acestuia fusese numit Dionisie Szeczi Balog, unul din cei mai însemnaţi dregători regali, acordîndu-i-se titlul de castelan de Mehadia, corespunzător în documentele regale vechiului ban de Severin, şi avînd misiunea *„de-a sta împotriva"* bulgarilor, sîrbilor, tătarilor şi *„a lui Basarab, voievodul transalpin"*. Dar noul castelan al Mehadiei, care controla doar partea apuseană a banatului de Severin, nu se putea mulţumi cu atît. Urmărea să devină *în fapt* ban al întregului Severin.

În calea ambiţiilor sale se ridicau însă forţele marelui Basarab, voievodul Ţării Româneşti, care stăpînea şi partea răsăriteană a banatului cu cetatea Severin. De aceea *Cronica pictată* îl arată pe Dionisie ca unul din principalii sfătuitori ai regelui pentru pornirea războiului împotriva voievodului român. Dionisie a trebuit însă să aştepte opt ani pînă cînd Carol Robert s-a hotărît să întreprindă acest pas. Pînă în iulie 1324, regele a trimis lui Basarab, *„în mai multe rînduri"*, solii conduse de magistrul Martin, comitele de Sălaj. Tratativele s-au încheiat cu un compromis între voievod şi rege. Basarab rămînea în continuare stăpîn al Severinului, probabil al întregului banat (căci după 1324 Dionisie nu mai apare între marii dregători maghiari cu titlul de castelan al Mehadiei), pentru a cărui stăpînire depusese jurămînt de credinţă lui Carol Robert în vara lui 1324. *Deci jurămîntul depus de Basarab se referea, în contextul desfăşurării evenimentelor, la stăpînirea Banatului ca feud şi nu la stăpînirea Ţării Româneşti.* Astfel de relaţii prilejuite de stăpînirea unor ţinuturi cu titlul de feude erau obişnuite la acea vreme între capetele încoronate din Europa[1]. E adevărat că, în secolul XIII, formaţiunile de pe teritoriul Ţării Româneşti s-au aflat într-o dependenţă politică mai mult sau mai puţin formală faţă de regatul ungar, cum o atestă Diploma Ioaniţilor din 1247, dar *Ţara Românească, creată prin unificarea cnezatelor şi voievodatelor de către marele voievod Basarab, era un organism politic nou, independent de coroana maghiară.*

Îndată după depunerea jurămîntului amintit, şi nu înainte, Carol Robert îl numea pe Basarab *„voievodul nostru transalpin"*, iar *Cronica pictată* sublinia că Basarab şi-a îndeplinit fără greş (se înţelege din 1324 pînă în 1330) obligaţiile, arătînd că *„voievodul plătise întotdeauna cu credinţă darea cuvenită maiestăţii sale regelui"*. Faptul că nicăieri în *Cronica pictată* nu apare referirea la stăpînirea banatului de Severin, în schimbul căreia Basarab plătise darea amintită, a creat, mai aproape de epoca noastră, impresia că jurămîntul lui Basarab se referea la perpetuarea unei stări de vasalitate a Ţării Româneşti faţă de coroana ungară. În consecinţă, pînă în vremea noastră,

[1] De pildă, regii Angliei erau vasalii regelui Franţei pentru Aquitania şi alte feude de aici. Relaţia de vasalitate nu afecta însă şi stăpînirea asupra Angliei înseşi, care rămînea atributul exclusiv al regilor britanici — *n.r.*

războiul din 1330 a fost socotit uneori o luptă pentru *redobîndirea* sau *consolidarea* independenţei Ţării Româneşti, cînd, de fapt, el a reprezentat o biruinţă a românilor în *apărarea* neatîrnării lor.

O seamă întreagă de izvoare istorice ca şi desfăşurarea evenimentelor şi însemnătatea oştii mobilizate demonstrează caracterul războiului pornit de Carol Robert în septembrie 1330. El a reprezentat *încercarea de cucerire a Ţării Româneşti de către regatul feudal maghiar*, consecinţă la acea dată, a extinderii stăpînirilor lui Carol Robert de-a lungul Carpaţilor Meridionali. Faptul că, în ciuda condiţiilor de pace favorabile propuse de domnul român, Carol Robert a continuat campania şi după cucerirea Severinului nu lasă nici o urmă de îndoială asupra intenţiilor iniţiale ale regelui maghiar, de a cuceri Ţara Românească. Aceasta o recunoaşte şi *Cronica pictată* în care se arată că regele a condus în persoană expediţia în Ţara Românească, *„ca să alunge din această ţară pe Basarab"* şi, fie să anexeze ţara lui la coroana ungară, fie să o dea unuia dintre oamenii săi. Nu întîmplător, cel care stăruise pentru aplicarea acestei ultime variante era tocmai voievodul transilvan Toma de Szécsény, care spera să intre în stăpînirea Ţării Româneşti, şi pe care cronica amintită îl arată a fi cel mai înfocat sfătuitor al regelui pentru declanşarea războiului. Dar în ambele cazuri trebuia înlăturat „marele Basarab", ceea ce s-a dovedit o sarcină irealizabilă.

O strategie asemănătoare

Aşadar, în septembrie 1330, oastea maghiară, urmînd obişnuitul drum spre Severin, pe la Mehadia, Orşova, Porţile de Fier, a ocupat banatul de Severin, regele numind ca ban, conform aşteptărilor, pe fostul castelan de Mehadia, Dionisie Szeczi. În acest moment al campaniei, *„Basarab a trimis la rege o solie vrednică de toată cinstea"*, una din miniaturile *Cronicii pictate* înfăţişînd pe conducătorul acesteia în costum de ceremonie, cu coif de cavaler de tip occidental în mîna stîngă, în vreme ce înmîna regelui propunerile domnului. Potrivit *Cronicii pictate*, Basarab ar fi oferit renunţarea la stăpînirea Banatului de Severin, pe care oricum regele îl ocupase, şi 7 000 mărci de argint, drept despăgubiri pentru cheltuielile de mobilizare, sumă uriaşă, echivalentă cu 74 kg de aur fin, ori 1 447 kg de argint sau 1 680 000 dinari. Pe deasupra Basarab ar mai fi oferit *„tributul ce datorez coroanei voastre"* şi pe unul din fiii săi *„pentru ca să servească pe banii mei şi pe cheltuiala mea"* la curtea regală, solul neuitînd să avertizeze pe Carol Robert despre pericolele care ar fi pîndit oastea regală *„dacă veniţi şi mai înlăuntrul ţării"*. Cu excepţia renunţării la Severin şi a ofertei de a-şi trimite fiul pe lîngă rege (ceea ce se înscria, dealtfel, în practica uceniciei cavalereşti a vremii) celelalte două condiţii par a fi mult exagerate de cronică, mai ales aşa-zisul tribut „datorat" pentru stăpînirea Ţării Româneşti! Cronicarul a exagerat voit pentru a pune în contrast atitudinea lui Basarab cu trufia nemăsurată a regelui, care, în ciuda sfaturilor comitelui de Zvolen, a izbucnit faţă de sol, împotriva protocolului: *„Să spuneţi aşa lui Basarab, că el e păstorul oilor mele şi eu, din ascunzişurile sale, de barbă îl voi scoate"*.

În faţa atitudinii lui Carol Robert, Basarab s-a retras în munţi, evitînd să primească lupta în cîmp deschis, cu sorţi îndoielnici de izbîndă, care în caz de înfrîngere ar fi avut pentru sine şi pentru ţara sa consecinţe mult mai grave decît pentru rege. În aceste condiţii Carol Robert s-a îndreptat spre Curtea de Argeş, căutînd să dea bătălia cu oştile lui Basarab pînă la porţile reşedinţei domneşti. Drumul era însă pustiit de români, astfel că ajungînd *„între munţi şi dealuri cu păduri, au început să sufere în curînd de foame regele însuşi, ostaşii şi caii"*, adeverind astfel precizarea făcută de autorul *Cronicii pictate* şi anume că ţara lui Basarab *„nu poate fi locuită de un popor neobişnuit cu ea"*. În tot acest timp, detaşamente ale oştii Ţării Româneşti hărţuiau oastea regală. Acţiunea marelui comis Ştefan Lackfi, comandant al oştii lui Carol Robert, care în tabăra de sub Curtea de Argeş a luat prizonieri şase oşteni români din forţele e atacaseră oastea maghiară, într-o luptă de hărţuială, a fost consemnată într-un document ca o mare biruinţă. Iar sosirea neaşteptată în tabăra regală a unui slujitor al voievodului transilvan, care venea cu o mică ceată, trecînd prin zidul oştenilor lui Basarab, a fost considerată de rege ca *„un noroc şi o întîmplare vrednică de mirare"*, fiind, de asemenea, notată într-un document regal. În vreme ce situaţia armatei lui Carol Robert lipsită de hrană, devenea din ce în ce mai grea, marea oaste a lui Basarab rămînea nevăzută. În aceste împrejurări, cînd însăşi ocuparea reşedinţei de la Curtea de Argeş n-a stîrnit nici un ecou, regele a dat ordinul de retragere. Acest eşec — la care s-a adăugat ulterior zdrobitoarea înfrîngere din noiembrie — n-a convenit cîtuşi de puţin prestigiului regal arborat de Angevini. De aceea, pentru a salva aparenţele, în următorii doi ani, regele a plăsmuit versiunile unor *„curse mişeleşti"* pe care chipurile i le-ar fi întins Basarab la întoarcerea după o *„biruinţă cîştigată împotriva tătarilor"*! (versiune destinată papei şi Apusului), sau a unei *„păci făţarnice"*, la adăpostul căreia domnul român, a cărui ţară venise chipurile doar să o *„cerceteze"* *„în linişte"*, ar fi năvălit asupra oştii sale. De aici, falsul s-a amplificat şi, aproape patru decenii mai tîrziu, autorul *Cronicii pictate* nu s-a sfiit să afirme că regele a ordonat o împăcare cu Basarab, care şi-ar fi dat cuvîntul că va asculta de el şi chiar va facilita întoarcerea în siguranţă şi pe un drum drept a oştii maghiare, pentru ca apoi să-şi calce credinţa! Această plăsmuire seamănă mult cu aceea despre aşazisa înţelegere dintre Ştefan cel Mare şi Ioan

Albert, încheiată în 1497 chipurile înainte de retragerea din Moldova a regelui polon şi bătălia din Codrul Cosminului. În realitate, la 1330 ca şi la 1497, ambii domnitori români, urmînd concepţii strategice asemănătoare, în condiţii asemănătoare, au provocat înfrîngeri severe oştilor invadatoare în plină desfăşurare a războiului, pe drumul de întoarcere al acestora.

„În primejdia unei morţi neîndoioase"

Bătălia, care a durat patru zile, de vineri pînă luni (9-12 noiembrie 1330), a fost cumplită, după însăşi relatările din tabăra regală, singurele care o menţionează. Desfăşurată în locul şi momentul alese cu grijă de *Basarab*, în condiţii de surprindere, cînd Carol Robert se retrăgea fără ispravă şi soarta Ţării Româneşti nu mai era în joc, ea a constituit o aspră lecţie pentru invadatori.

Armata regală nu era doar o oaste de „cavaleri" după modelul occidental, ci o „oaste generală" similară în privinţa categoriilor cuprinse „oastei celei mari" mobilizată de Basarab. Căutînd să justifice drastica înfîngere din 1330 *Cronica pictată*, scrisă la aproape patru decenii după evenimente, arată că *„regele şi-a adunat o mare oaste — nu însă toată puterea sa armată, căci trimisese soldaţi la hotarele ţării în diferite expediţii, împotriva numeroşilor săi duşmani"*. În realitate, în noiembrie 1330, *„pe cîmpul de bătaie"* (expresia aparţine unui document maghiar) s-au înfruntat două oşti puternice şi numeroase, cu nimic mai prejos una faţă de cealaltă, „oastea generală" a regatului maghiar, în plină expansiune şi „oastea cea mare" a noului stat feudal, Ţara Românească, în luptă pentru apărarea independenţei sale.

La deformarea realităţii au contribuit şi cele două miniaturi asemănătoare ale *Cronicii pictate* reprezentînd acelaşi moment al luptei — fuga regelui —, prima aşezată la locul cuvenit, sub titlul capitolului, cea de-a doua completînd spaţiul gol de la sfîrşitul neterminat al cronicii. Ele nu constituie „fotografia" bătăliei, ci sînt rodul viziunii plastice, a fanteziei miniaturistului chemat să ilustreze textul manuscrisului la mai bine de patru decenii după evenimente. Formele schematice de teren, realizate după tipicul miniaturilor bizantine, încă în vogă la acea dată, nu au legătură cu realitatea. Dealtfel, chiar în cele două miniaturi, formele de teren sînt complet deosebite deşi ele reprezintă acelaşi loc şi acelaşi moment al bătăliei! Realizată un veac mai tîrziu, cînd tipicul bizantin era de mult părăsit în Europa Centrală, gravura dintr-o altă cronică, cea a lui Thuróczi, ilustrînd bătălia din 1330 (de fapt acelaşi text, căci fusese preluat din *Cronica pictată*) înfăţişează o luptă de cavaleri în armuri specifice veacului XV, desfăşurată într-o vale largă. Utilizarea miniaturilor amintite trebuie făcută cu prudenţă şi sub aspectul desfăşurării luptei. *Cronica pictată* şi documentele regale nu amintesc de ţărani care au nimicit oastea maghiară cu ajutorul *bolovanilor*, ci de *„mulţimea nenumărată a românilor"* care au aruncat *„suliţe"* de pe înălţimi, după care s-a ajuns la lupta corp la corp.

Circulînd de cele mai multe ori rupte de textul pe care-l ilustrau, cele două miniaturi din *Cronica pictată* au creat imaginea unei oşti româneşti alcătuită doar din luptători cu cojoace şi căciuli miţoase, avînd drept

Două ipostaze ale uneia şi aceleiaşi bătălii: miniatura de la începutul capitolului (stînga), de la sfîrşitul lui (dreapta); în mijloc — miniatură dintr-un manuscris bizantin, dovedind puternice similitudini cu cele două scene

arme bolovani (în ambele apărînd doar trei arcași!), în contrast vădit cu oștenii în zale ai regelui[1]. Nimic mai fals decît această imagine! Lipsesc cu totul din ea înfățișările oștenilor români care au purtat cu inamicul, corp la corp, lupta, cu armament la nivelul ostașilor regelui, după cum în rîndurile armatei lui Carol Robert nu sînt figurați orășenii, cumanii etc. care, de asemenea, au participat la bătălie. Nu trebuie să uităm că intenția miniaturistului din veacul XIV n-a fost de a ilustra fidel textul cronicii, ci de a accentua ideea care se degajă din acesta, și care era menită să salveze onoarea și demnitatea regală. Exprimată în spiritul epocii, această idee era că nu oamenii lui Basarab, care se ridicau de după stînci doar pentru a arunca bolovani sau săgeți, ci pedeapsa divină pentru trufia regelui a nimicit puternica armată a lui Carol Robert. De aici, contrastul îngroșat în reprezentarea celor două oști. Dealtfel, încă la 1325 — deci cu cinci ani înaintea marii confruntări — un contemporan afirma că puterea lui Carol Robert nu era pe măsura celei a lui Basarab. Este greu de crezut că o oaste ca cea a lui Basarab să aibă în 1330 drept arme doar bolovani și cîteva arcuri!

Cele două miniaturi au însă marele merit de a înfățișa veridic imaginea țăranilor români din veacul XIV. A acelor țărani care constituiau o parte însemnată a *„oastei cea mare"*, în cadrul căreia construiau drumuri, ridicau întărituri, ca acelea amintite cu prilejul bătăliei din 1330, munceau la cetăți sau hărțuiau inamicul și pustiau căile de acces ale acestuia. Pe lîngă ei, *„oastea cea mare"* cuprindea și categoriile cu obligații militare permanente, echipate și instruite la nivelul armatelor vremii, din care făceau parte de asemenea numeroși țărani liberi, apoi boieri, cavaleri, slugi domnești, garda voievodului, pe scurt *„oastea"*. Această „oaste" a stat în 1330 în spatele barierelor și șanțurilor pregătite din vreme, fixînd armata regală într-o vale și împiedicînd-o să se desfășoare, pentru a o nimici apoi prin *violente atacuri succesive ale călărimii*. Fără această „oaste" e greu de crezut că puternica armată regală ar fi putut fi reținută timp de patru zile *„ca niște pești în vîrșe ori în mreajă"* de niște luptători înarmați cu bolovani și săgeți, de felul celor înfățișați doar în miniaturile amintite.

---

[1] Ca și în cazul altor reprezentări artistice ce au servit drept documente informative (Columna lui Traian fiind, din acest punct de vedere, cel mai sugestiv exemplu), interpretarea obiectivistă poate duce la concluzii eronate privind istoria românească. Atît miniaturile (din *Cronica pictată* sau din alte scrieri), picturile din monumentele bisericești ori sculpturile sînt opere de artă, tributare concepției artistice a realizatorului lor, canoanelor epocii sau unor necesități de tipizare. Absolutizarea unor asemenea reprezentări (așa cum s-au încercat sau se încearcă de către unii cercetători) conduce la interpretări greșite și — implicit — la opinii greșite privind istoria trecutului nostru. Evident, și dacii în luptele cu romanii, și oștenii lui Basarab la 1330, ca și cei ai lui Mircea cel Bătrîn la 1396, ori ai lui Ștefan la 1475 posedau un armament și un echipament de luptă la nivelul epocii în care se desfășurau evenimentele — *n.r.*

Cronica pictată a comprimat momentele luptei, menționînd doar începutul și bilanțul sîngeros al acesteia, dar alte izvoare ne îngăduie completarea șirului de acțiuni. Ele se referă numai la ciocnirile corp la corp, care au dat dealtfel nota caracteristică bătăliei din 1330. Carol Robert însuși menționează cel puțin două atacuri succesive, extrem de puternice ale românilor, la respingerea cărora a participat personal. În timpul acestora, magistrul Toma i-a oferit calul său *„ori de cîte ori vedea că se poticnește sau că se obosește calul pe care-l călăream... nedîndu-se înapoi de a rămîne pe jos pentru noi, în primejdia unei morți neîndoioase"*. Cu prilejul unui alt atac, regele a fost azvîrlit de pe cal și viața i-a atîrnat de un fir de păr, căci: *„copleșit de o prea mare oboseală din pricina loviturilor dușmanilor ce năvăleau asupra lui a căzut de pe calul său și n-ar fi putut cu ușurință să se urce pe calul său"*, dacă nu l-ar fi ajutat un aprod al curții, scăpîndu-l *„de rîndul acela, prin grija acestuia, de primejdiile morții"*. În cele din urmă, pentru a-și salva viața, Carol Robert și-a schimbat însemnele armelor sale cu cele ale lui Desev, fiul lui Dionisie, care a împărtășit soarta destinată regelui, căzînd în luptă. Numai astfel a izbutit Carol Robert să fugă spre Timișoara, cu puțini însoțitori, ocrotit de cîțiva oșteni din gardă, de comiții de Zvolen și de Vesprém, *„care primeau asupra lor toate loviturile de spadă și de săgeți, numai să scape viața regelui de lovitura morții"*. Între însoțitorii acestei fugi de loc cavalerești se număra și Ștefan Lackfi, *„comandant al oștirii"*, al cărui cal a fost ucis de urmăritori.

Puțini luptători din oastea regală au reușit să scape. Luptele din ultimele trei zile ale bătăliei s-au soldat pentru năvălitori cu *„un cumplit dezastru, căci au căzut o mulțime de ostași și de nobili și numărul lor nu se poate socoti"*. Printre morți se numărau o bună parte din dregătorii regali, în frunte cu vicecancelarul, care *„a pierit cu sigiliul regelui"*, și înalte fețe bisericești, între care și capelanii regelui. Notarul acestuia a scăpat doar cu *„sînge vărsat"*, iar fratele viitorului vicecancelar *„de pe urma marei pierderi de sînge și a crîncenei lupte"* s-a ales cu răni grele și pierderea unui ochi.

Ultimul atac a avut loc luni 12 noiembrie, cînd armata lui Carol Robert a fost complet nimicită, căzînd *„și o mulțime nenumărată de cumani"*. Pe lîngă aceasta, oștenii lui Basarab au luat un mare număr de prizonieri, între care Laurențiu, comitele de Zarand, unul din cei care și-au vărsat sîngele pentru a salva viața lui Carol Robert, precum și întreaga tabără plină de bogății a regelui.

Astfel a luat sfîrșit cea mai cumplită înfrîngere a oștii regale, după cea suferită din partea tătarilor la 1241, înfrîngere cu larg ecou în cronicile europene pînă în veacul XVI, care a oprit înaintarea statului feudal maghiar la sud de Carpați. Pentru Țara Românească, biruința din 1330 a însemnat însă una din cele mai frumoase pagini din istoria luptelor pentru neatîrnare și o dovadă grăitoare a forței și trăiniciei tînărului stat românesc.

Colocviul „Propaganda în cel de-al doilea război mondial" văzut de participanți

O scrisoare adresată președintelui Academiei de științe sociale și politice, Mihnea Gheorghiu:

„Consider ca o datorie deosebit de plăcută să vă împărtășesc excelenta impresie lăsată de modul în care a fost realizat cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice — importantă manifestare științifică — de către Comitetul român de organizare. Numeroși sînt cei ce consideră că la București au fost cele mai bine organizate reuniuni istorice internaționale din cîte au avut loc vreodată. **Este și părerea mea și îmi face o mare plăcere să v-o exprim. Grație ospitalității arătate participanților, grație multitudinii atențiilor, grație organizării și ținutei sale științifice, congresul de la București va rămîne o amintire prețioasă pentru toți cei ce au avut șansa să ia parte la lucrările lui".**

Semnează Jean Vanweikenhuyzen.

O altă scrisoare, primită de directorul Institutului de studii istorice și social-politice, Ion Popescu-Puțuri:

„Mă grăbesc să vă scriu că organizarea ședințelor Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial a fost superioară atît celei de la Moscova, din 1970, cît și celei de la San Francisco, din 1975, a cărei răspundere mi-a revenit mie".

Trimițătorul scrisorii: Arthur L. Funk.

Două mesaje, din partea a doi participanți la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București. Amîndoi fac parte din conducerea Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial. Prilej pentru a răsfoi carnetul de însemnări și a parcurge din nou cele spuse la București de ei și de ceilalți membri ai Biroului acestui comitet.

Henri Michel
(Franța), președinte

După cum se știe, Comitetul nostru organizează cîteva colocvii în fiecare an. Cel de la București, din cadrul Congresului internațional de științe istorice, a avut ca temă „Propaganda în cel de-al doilea război mondial". S-au prezentat 20 comunicări și au avut loc peste 50 intervenții. În covîrșitoarea lor majoritate, ele au adus elemente noi, date noi, interpretări noi. Au adus, mai ales, o comunitate de energii, deoarece istoricii din cele mai diferite țări ale lumii au studiat, în aceeași perioadă de pregătire, aceleași probleme. Desigur, fiecare a venit cu propria sa documentare, cu propriul său bagaj de informații din arhivele pe care le are la dispoziție, în limba sau limbile pe care le cunoaște.

Aici, la București, ne-am întîlnit și ne-am confruntat. Subliniez: *confruntat*, nu înfruntat. Desigur, au fost puncte de vedere deosebite, uneori pentru că s-au deosebit între ele premisele, alteori pentru că s-au deosebit între ele concluziile. Dar ne-am ascultat cu răbdare și interes unii pe alții, mai mult decît atît — ne-am înțeles. Ne-am înțeles nu numai în sens lingvistic — și, în această privință, mecanismul de traducere simultană al amfitrionilor români a funcționat ireproșabil de-a lungul întregului colocviu —, ne-am înțeles și în sensul mult mai profund al cuvîntului, chiar atunci cînd nu am fost pe deplin de acord unii cu ceilalți. Căci fiecare dintre noi s-a străduit să fie cît mai cinstit cu sine însuși, cu colegii săi și cu istoria pe care o slujește.

Comitetul nostru reprezintă un adevărat microcosm. În rîndurile lui se află istorici de pe toate continentele, aparținînd tuturor raselor umane, cetățeni ai unor state cu regimuri diferite, locuind pe teritoriul fostelor puteri coloniale sau al fostelor colonii. Fără îndoială, nu de noi depinde soarta lumii și nici pacea pe Terra. Dar îndrăznim să credem că felul în care cooperăm, la nivelul nostru modest, ar putea servi drept

un mic exemplu și pentru oamenii de stat, diplomații și militarii vremurilor noastre.

România și capitala ei, colegii noștri de aici ne-au oferit cele mai prielnice condiții, cea mai civilizată atmosferă, astfel încît lucrările colocviului și ale congresului s-au desfășurat cu un optimum de eficiență. Într-o foarte largă măsură, succesul lucrărilor se datorește gazdelor, cărora le aduc cele mai calde mulțumiri.

Pavel A. Jilin
(U.R.S.S.), vicepreședinte

Noi, istoricii sovietici, am venit la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice și la colocviul Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial cu două intenții principale. Mai întîi, de a afla care sînt noile cuceriri ale științei istorice în țările de pe toate continentele globului. În al doilea rînd, de a folosi acest prilej pentru a prezenta propriile noastre realizări, începînd cu cele 350 lucrări publicate de istoricii sovietici în ultimii cinci ani, lucrări aduse pentru expoziția de carte din cadrul congresului, și sfîrșind cu comunicările și intervențiile membrilor delegației noastre. Pot să afirm că ambele obiective au fost atinse. Președintele Nicolae Ceaușescu a exprimat admirabil importanța congresului și cred că cuvintele sale se aplică și colocviului nostru. Încadrați în rîndul forțelor progresiste din lumea întreagă, toți istoricii trebuie să pună umărul la îndeplinirea sarcinii de căpetenie a epocii noastre — salvgardarea civilizației umane. Ne-am ocupat la colocviu de cel de-al doilea război mondial, i-am analizat procesele și resorturile, cu ferma dorință de a face tot ce ne stă în putință pentru a împiedica izbucnirea unui al treilea război mondial.

Găzduirea pe care ne-au oferit-o tovarășii români merită cele mai înalte elogii. Dealtfel, legăturile noastre cu istoricii dumneavoastră sînt vechi și trainice. Cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice nu a făcut decît să le întărească și mai mult. Un *bravo* și un *mulțumesc* din inimă românilor.

Arthur Funk
(S.U.A), vicepreședinte

M-a impresionat extrem de puternic giganticul efort desfășurat de cele două comitete românești de organizare — al congresului, în ansamblul său, al colocviului, în particular. Ca om care a lucrat pe acest tărîm, îmi dau seama de proporțiile pe care le-a luat volumul de muncă investit atît în perioada de pregătire, cît și în cea de desfășurare a lucrărilor.

Ceremonia de deschidere a fost impresionantă și ne-a încurajat constatarea că președintele Nicolae Ceaușescu consideră istoria și pe istorici destul de importanți pentru a-i onora cu un mesaj personal. Îl felicităm pentru apelul său la destindere, înțelegere reciprocă și pace pe plan mondial. Ce pot face istoricii pentru a promova pacea? Cercetînd și predînd istoria, ei pot arăta cruzimea și ororile distrugerilor în masă, pot analiza dificultățile pe care le prezintă negocierile de pace și pot trage unele concluzii ale trecutului valabile pentru prezent.

S-ar putea ca cea mai importantă latură a acestui congres să fi fost faptul că s-au stabilit contacte vii, personale, între istoricii din diferite țări. Cuvîntul tipărit nu exprimă în mod adecvat întreaga complexitate a analizei istorice. Schimburile de păreri, legăturile de prietenie personală, care trec peste frontierele statelor, îi ajută pe istorici să obțină valoroasa calitate a universalității în interpretările lor.

Ideea însăși a unui al treilea război mondial este o absurditate monstruoasă. Toți oamenii de știință și cu conștiință trebuie să bareze drumul catastrofei. Istoricii nu fac excepție și cred că cele dezbătute la București au reconfirmat din plin acest postulat.

Czeslaw Madajczyk
(Polonia), vicepreședinte

O atmosferă de mare și totală înțelegere reciprocă. Iată ce pot spune despre cel de-al XV-lea Congres de științe istorice de la București. Aceasta nu înseamnă că au lipsit divergențele, nici că istoricii s-au raliat cu toții unuia și aceluiași punct de vedere. Dar ne-am întîlnit, ne-am expus părerile, am aflat ce gîndim și unii și ceilalți, am învățat cîte ceva unii de la ceilalți — ceea ce este enorm.

La succesul reuniunii de la București, un rol hotărîtor l-au avut gazdele, în frunte cu cea mai înaltă autoritate a țării, președintele Republicii. Organizarea a fost impecabilă. Evident, mă gîndesc în primul rînd la lucrările colocviului nostru: de la ambianță la traduceri simultane și faptul că ne-am putut citi comunicările publicate într-un volum compact, totul a mers strună. Dar și la celelalte dezbateri, la care am participat eu și colegii mei din delegația poloneză, am putut constata aceeași eficiență, aceeași desăvîrșită funcționare a tuturor componentelor mecanismului de organizare.

Jean Vanwelkenhuyzen
(Belgia), secretar general

Cunosc România de mult. Am numeroși prieteni aici. Știu de ce sînt în stare istoricii din țara dumneavoastră și România ca atare. Mărturisesc totuși că strălucitul succes al congresului m-a surprins. Nu mă așteptam la o asemenea organizare, la un asemenea climat. Ce să menționez mai întîi? Nobilul mesaj al președintelui Ceaușescu? Impunătoarea sală a congresului, calda și prietenoasa Sală mică a Palatului, distincția Ateneului român sau eleganța Sălii de marmură a Casei centrale a armatei? Ireproșabila rețea de traducere simultană? Apariția punctuală a Buletinului cotidian în franceză și engleză? Cele patru volume de comunicări care ne așteptau — trei ale congresului și unul al colocviului organizat de comitetul nostru? Fantastica ospitalitate a românilor — a istoricilor români, dar nu numai a lor, ci a tuturor locuitorilor Capitalei?

După părerea mea, Bucureștiul a marcat o piatră de hotar în istoria congreselor noastre. Nu invidiez pe organizatorii viitoarelor întîlniri de acest fel. Nu le va veni ușor să fie la înălțimea românilor. În ceea ce mă privește — și e un lucru pe care l-am auzit și din gura altor participanți —, congresul mi-a oferit materie de meditație și studiu nu numai în săptămîna în care s-au desfășurat lucrările lui, ci pe o lungă perioadă de acum înainte. Probabil pe toți cei cinci ani care ne despart de viitorul congres.

Feronc Tone
(Iugoslavia), membru

Îi cunoaștem bine pe români, sîntem vecini și prieteni, iar relațiile noastre de cooperare au cu adevărat o vechime istorică, prelungită și consolidată în actualitate. Iată de ce solicitudinea și competența cu care ne-au înconjurat colegii noștri de aici nu ne-au mirat. Totuși există moduri și moduri în care se poate duce la bun sfîrșit o sarcină, și modul cum s-au achitat românii de misiunea ce le revenea este mai presus de orice laudă.

Deosebit de prețioase mi s-au părut mie, ca și celorlalți membri ai delegației iugoslave, ideile expuse în mesajul președintelui Nicolae Ceaușescu. Concepțiile domniei sale sînt binecunoscute la noi în țară. Exprimate însă aici, de la tribuna congresului, ele au sunat ca o viguroasă și convingătoare chemare spre mobilizarea intelectualilor care s-au consacrat studiului istoriei la lupta comună a popoarelor pentru pace, conlucrare rodnică și progres general al omenirii.

Congresul de la București a adus multe premiere. A adus în avanscena științei istorice prezențe și problematici noi. Mă gîndesc, printre altele, la istoricii și istoria țărilor din Asia, Africa, America Latină și la alte zone ale lumii, odinioară lăsate în umbră de Clio. Pentru aceasta și pentru toate meritele pe care le-au avut în organizarea congresului, aducem sincerele și frățeștile noastre mulțumiri colegilor români, poporului român.

Gheorghe Zaharia
(România), membru

Ecoul Congresului al XV-lea internațional de științe istorice din august, de la București, nu s-a stins încă; problematica lui, dezbătută în general într-o atmosferă de lucru, științifică, continuă să preocupe pe specialiști. Aceasta este o preocupare firească, întrucît din discuții au rezultat multe teze noi, atît sub aspect metodologic, privind cercetarea și predarea științelor istorice, cît și sub aspect informativ și interpretativ.

Aceeași concluzie se degajă și pentru colocviul Comitetului de istoria celui de-al doilea război mondial, pe tema propagandei în timpul acestui război. Dezbaterile s-au purtat, în ansamblu, într-un limbaj științific și într-o atmosferă de stimă reciprocă. Ele au permis astfel un schimb de informații și opinii din partea unor istorici proveniți din țări diferite, fiecare aducînd o contribuție nouă pentru ceilalți. Publicate în limbi de circulație internațională, într-un volum ce va apărea anul viitor, dezbaterile împreună cu volumul referatelor, apărut înainte de congres, vor oferi istoricilor posibilitatea — eliberată de barierele de limbă — de a cunoaște, pe baza izvoarelor naționale, faptele petrecute în majoritatea statelor angrenate în conflict. Cercetătorii vor putea elabora studii comparative asupra unor aspecte deja cunoscute, putînd sesiza, totodată, fațete încă neabordate ale evenimentelor, spre care să-și îndrepte atenția în viitor.

Se poate spune, deci, că congresul, în totalitatea lui — inclusiv colocviul consacrat propagandei în timpul celui de-al doilea război mondial — a reprezentat un pas nou în cunoașterea și aprofundarea subiectelor istorice. El a pus în evidență aspecte din trecutul nu prea îndepărtat, de o mare actualitate astăzi, cînd omenirea se confruntă cu probleme grave, ce pun în pericol independența, suveranitatea și securitatea unor națiuni, în diverse zone ale planetei; a subliniat valoarea înțelegerii între popoare pentru libertatea lor, metodele eficiente de luptă împotriva forțelor agresive.

Istoricilor care se ocupă de cel de-al doilea război mondial le revine o sarcină nouă, în legătură cu tema viitorului colocviu din cadrul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, ce se va desfășura, în 1985, în R.F. Germania. Tema lui, asupra căreia s-a căzut de acord, este *Economia de război*. O temă pe cît de importantă, pe atît de vastă și de complexă, implicînd aspecte cu un mare grad de dificultate. Ea presupune — după părerea noastră — abordarea surselor de materii prime și strategice ale celui de-al III-lea Reich: proprii și rezultate din convențiile economice, care i-au permis să declanșeze războiul; surse ale celorlalți beligeranți, proprii și provenite din exploatările coloniale; caracterul și natura relațiilor economice în cadrul coaliției antihitleriste, ca și în cadrul Axei fasciste, structura și volumul lor, însemnătatea acestora pentru economiile respective și mai ales pentru desfășurarea operațiunilor militare. Evoluția tuturor acestor factori, progresele industriei și agriculturii, ale transporturilor și finanțelor, ale științei și tehnicii, asigurarea forței de muncă (deși aceasta a mai fost dezbătută de colocviul de la Moscova, din 1970) sînt alte aspecte importante.

Iată, așadar, probleme pentru studierea cărora timpul ce ne desparte de viitorul colocviu nu ni se pare prea mare, probleme care, puse în discuție, pot aduce un plus important de concluzii vrednice de luat în considerare pentru prezentul și viitorul omenirii, care caută căile renunțării la arme și războaie, căile bunei înțelegeri și cooperării între toate națiunile, pe baza respectului și avantajului reciproc, pentru lichidarea subdezvoltării și pentru progresul civilizației umane.

Nicolae MINEI,
Cristian POPIȘTEANU

2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

Moștenirea lui Burebista
VESTIGII GETO-DACICE DIN VESTUL MUNTENIEI

ELENA BĂRBULESCU,
doctor în istorie

A intrat în tradiția milenară a poporului nostru să-și cinstească, așa cum se cuvine, eroii. Eroi ai cîmpului de bătălie, eroi ai activității materiale și spirituale, eroi ai viselor noastre împlinite. Un astfel de erou, un astfel de întemeietor de stat a fost și Burebista, „bărbat get" care — ne spune istoricul antic Strabon — **„luînd conducerea neamului său, a ridicat pe oamenii aceștia [daco-geți]... încît în cîțiva ani a întemeiat o mare stăpînire [împărăție — în altă posibilă traducere]".**

Personalitate a epocii sale

Puține popoare ale Europei se pot mîndri că au la baza lor o construcție statală bimilenară, construcție mereu consolidată și reîntinerită în tulburătoarea și zbuciumata istorie a neamului.

Marea stăpînire de care vorbea Strabon își întindea hotarele de la țărmul Pontului Euxin și Olbia, pînă la Dunărea Mijlocie și podișul Boemiei și din nordul Munților Carpați, pînă la Balcani, unind pe toți geto-dacii — străvechii locuitori ai acestor meleaguri —, și a fost realizată de Burebista în cele aproape patru decenii de domnie (82-44 î.e.n.) asupra Daciei.

Desigur, orice personalitate istorică este produsul epocii în care trăiește și își desfășoară activitatea, iar rolul pe care ea îl joacă în istorie este cu atît mai mare cu cît își identifică voința și acțiunea cu dezideratele poporului. Stadiul economic, politic, social și cultural* la care ajunseseră geto-dacii în secolul I î.e.n. (caracterizat printr-un mare avînt al forțelor de producție) era propice afirmării unei personalități ca Burebista, care a pornit în vasta operă de unificare a geto-dacilor de la înțelegerea realităților concrete ale țării sale. Tendința de a crea state puternice pe baza unirii diferitelor forme de comunități umane nu era străină epocii respective. Ea era, pe de o parte, rezultatul dezvoltării interne a societăților respective (a parților, a suebilor, a celților) și, pe de altă parte, un răspuns la pretențiile Romei de dominație universală. Dar, rînd pe rînd, fie că s-au prăbușit sub loviturile Romei (cum s-a întîmplat cu regatul pontic al lui Mithridate VI Eupator și cu galii lui Vercingetorix), fie că au căzut pradă disensiunilor interne (ca în cazul suebilor lui Ariovist), nici una din alcătuirile statale ale popoarelor amintite mai sus nu a reușit să reprezinte o realitate de durată, care să se poată opune Romei.

A reușit, în schimb, Dacia — pe de o parte, pentru că societatea geto-dacică ajunsese la un grad de dezvoltare care impunea o asemenea organizare politică și, pe de altă parte, pentru că s-a găsit o personalitate care să știe să îmbine vitejia cu diplomația, creînd un stat puternic, încît, după expresia contemporanilor, „și de romani era temut".

În reușita temerarei sale acțiuni, Burebista s-a bizuit atît pe marea dragoste și prețuire de care s-a bucurat în rîndul mulțimii, căreia, la rîndul său, a știut să-i insufle entuziasmul, curajul și tăria morală necesară înfrîngerii dușmanilor externi care amenințau tînărul stat, cît și pe experiența și cunoștințele unor reprezentanți ai clasei conducătoare (tarabostes), în special din rîndul preoțimii, care, se pare, a jucat un rol important în făurirea statului dac. Se cuvine îndeosebi relevat rolul jucat de Deceneu — marele preot și mîna dreaptă a lui Burebista — care, conform tradiției menționate de Strabon, ar fi călătorit mult, pînă în Egipt, și care — cum arăta alt istoric al antichității — Iordanes — i-a inițiat pe geto-daci (probabil copiii marilor nobili) în tainele unor științe matematice, medicale ș.a.m.d. În calitate de prim-sfetnic al marelui rege, Deceneu a avut o contri-

*Vinietele din pp. 14, 15 înfățișează unelte și vase geto-dacice descoperite în împrejurimile comunei Scorniceștl.

buție de seamă în educarea morală a poporului geto-dac, în pregătirea sa pentru marile bătălii purtate în vederea apărării independenței statului geto-dac.

Înfruntînd dușmanii pămîntului străbun

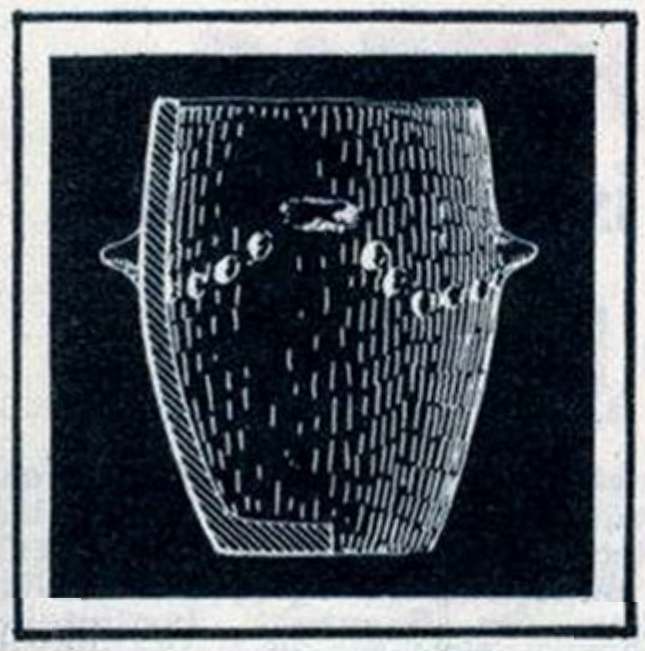

Creat prin voința tuturor triburilor care alcătuiau marea familie a tracilor nordici — geto-dacii —, statul condus de Burebista a trebuit să înfrunte, încă din primii săi ani de existență, adversitatea unor forțe dornice să-și extindă autoritatea asupra pămîntului strămoșilor noștri. Principalii adversari ai tînărului stat geto-dac erau bastarnii (care încă în urmă cu un secol — pe vremea regilor geto-daci Oroles și Rubobostes — purtaseră aprige lupte cu strămoșii noștri) în nord-estul țării; celții boieni și tauriscii conduși de Critasiros, în vestul Daciei, dar mai cu seamă Roma, care devenise stăpîna Peninsulei Balcanice, amenințînd acum hotarele sudice ale regatului burebistan.

Burebista a înfrînt mai întîi — în prima parte a domniei — pe bastarni. Apoi, în preajma anilor 60 î.e.n., el s-a îndreptat împotriva celților boieni și a tauriscilor, care ocupaseră întinse teritorii geto-dacice din vestul țării. În bătăliile purtate împotriva lor — spune Strabon — Burebista a repurtat victorii strălucite, încît „i-a șters de pe fața pămîntului pe boieni".

Aprige bătălii a purtat și cu scordiscii (neamuri tracice și ilirice), care făceau dese incursiuni pe teritoriul Daciei. Întreprinzînd, la rîndul său, o expediție prelungită pînă în Macedonia, regele geto-dac a reușit să stăvilească, pentru tot restul domniei, primejdia unui atac al scordiscilor.

Principalul adversar al geto-dacilor rămînea Roma antică. Încă cu un secol în urmă, romanii începuseră cucerirea sistematică a Peninsulei Balcanice. Rînd pe rînd, sub dominația orașului de pe Tibru, căzuseră orașele grecești, apoi Macedonia, Tracia se afla sub autoritatea nominală a romanilor, iar pe litoralul Pontului Euxin influența lor se făcea tot mai simțită. Dîndu-și seama de primejdia pe care romanii o prezentau pentru independența și integritatea tînărului stat dac, Burebista a acționat cu toată energia și priceperea sa diplomatică pentru înlăturarea primejdiei: mai întîi, în alianță cu bastarnii, a obținut — în anul 62 î.e.n. — o importantă victorie împotriva armatelor conduse de C. Antonius Hybrida; cu acest prilej, geto-dacii au capturat un mare număr de stindarde romane care au fost păstrate în fortăreața Genucla, fiind recuperate de romani abia peste trei decenii[1].

În cursul deceniului cinci al secolului I î.e.n., odată cu accentuarea expansiunii romanilor în Dobrogea, pentru a preîntîmpina ocuparea litoralului de către aceștia, Burebista a luat sub ocrotirea sa cetățile pontice de la Olbia (la gurile Bugului) pînă la Mesembria (Nesebăr, în R.P. Bulgaria). În sfîrșit, în perioada de apogeu a războiului civil roman, Burebista a intervenit direct în disputa dintre Cezar și Pompei, încheind o alianță cu acesta din urmă, care era promotorul unei politici de cooperare economică între Roma și regiunile balcanice[2]. Înfrîngerea lui Pompei la Farsalos, în anul 48 î.e.n., înainte ca armata lui Burebista să-i fi putut veni în ajutor, a făcut inoperantă alianța. Cei patru ani care au urmat bătăliei au fost marcați de pregătirile ambelor tabere în vederea înfruntării decisive. Moartea lui Burebista și Cezar, petrecută în anul 44 î.e.n., la scurt timp una după alta, a amînat înfruntarea daco-romană.

Burebista s-a afirmat nu numai ca un oștean viteaz, ci și ca un bun organizator de oaste și strateg. În vremea sa, după mărturisirea lui Strabon, geto-dacii puteau ridica la luptă pînă la 200 000 ostași, iar Munții Orăștiei au devenit — prin construirea salbei de cetăți ce apărau Capitala, Sarmizegetusa Regia — unul din sistemele de fortificație cele mai întărite ale Europei.

La sfîrșitul glorioasei domnii a lui Burebista, Dacia se înfățișa ca o țară cu o economie puternică și o civilizație înfloritoare, iar în raport cu lumea exterioară ca un stat liber, stăpîn pe destinele sale, rod al înțeleptei politici purtată de marele conducător îndreptățind afirmația istoricului francez Camille Jullian că „nu a fost învins niciodată". Comandant destoinic, animat de dragoste pentru țara și poporul său, Burebista a unit într-un stat puternic, liber și independent toate pămînturile locuite de geto-daci, făurind una din cele mai puternice unități politico-statale ale Europei acelei vremi, care timp de încă un secol și jumătate, pînă în epoca lui Decebal, a constituit un redutabil adversar al Imperiului roman.

Parte integrantă a vechii Dacii

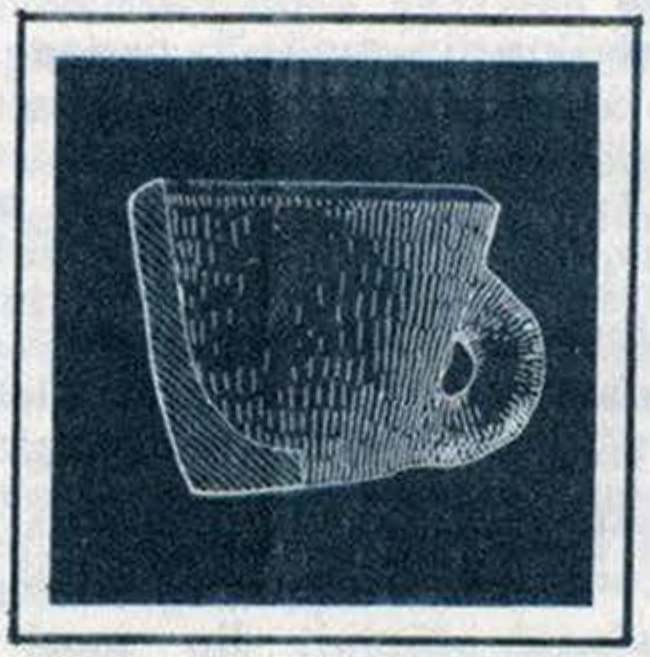

Ce tablou înfățișează în contextul vechii noastre istorii zona cuprinsă între rîurile Olt și Argeș? Locuită din cele mai vechi timpuri — cercetările arheologice au depistat urme aparținînd culturii Sălcuța (din neolitic) și Verbicioara (din epoca bronzului) — zona cuprinsă între limesul alutan și cel transalutan (marile

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1978; 7/1980.

valuri de pămînt construite de romani pentru apărarea provinciei Dacia, împotriva atacurilor popoarelor „barbare") aduce o serie întreagă de mărturii despre epoca lui Burebista, despre continuitatea de viaţă pe aceste meleaguri. În cadrul săpăturilor arheologice întreprinse în preajma localităţii Scorniceşti au fost descoperite numeroase vestigii istorice: în apropiere de lacul de acumulare Teiuş s-au găsit ceramică şi materiale din prima epocă a fierului; tot la Teiuş — vestigii din sec. II-I î.e.n., precum şi din perioada sec. II-III e.n. Pentru epoca feudală, în apropierea acestei localităţi s-a găsit un tezaur cuprinzînd peste 6 000 monede din sec. XIV; vestigii feudale s-au găsit la Rusciori, alt sat din perimetrul comunei Scorniceşti, unde a fost identificat un cimitir din sec. XVI-XVII. Sondajele şi săpăturile de la Chilia, Colonesti-Mărunţei, Colonesti-Gueşti, Vultureşti şi Ipoteşti întregesc imaginea unei zone foarte intens locuită încă din ultimele secole înaintea erei noastre şi primele secole din era noastră. Rezultatele cercetărilor întreprinse în localităţile amintite vin să aducă lumină într-o serie de probleme legate de această parte a Munteniei. Astfel, s-a ajuns la concluzia că şi în această zonă cultura materială nu mai poate fi socotită ca avînd un aspect diferit, cu o influenţă romană mai puternică, zona respectivă înscriindu-se în unitatea de cultură cu celelalte regiuni geto-dacice.

Descoperirea aşezării şi necropolei dacice de la Scorniceşti (sec. II-III e.n.), ca şi existenţa aşezărilor de la Colonesti-Mărunţei (Maldăr) şi Chilia — datate în prima jumătate a sec. III e.n., — infirmă teza potrivit căreia în perioada existenţei limesului transalutan populaţia locală din partea de vest a Munteniei ar fi fost evacuată. Existenţa unor localităţi întinse, ca aceea de la Colonesti-Mărunţei, ocupînd 7-8 ha, ori cea de la Chilia, răspîndită pe o lungime de cca. 1 km, reflectă intensitatea locuirii acestor meleaguri în epoca daco-romană.

În sfîrşit, se cuvine relevat că marele atac carpic din anul 245 e.n.[1] nu a provocat mari distrugeri aşezărilor din zonă; în perioada următoare se constată o intensificare a locuirii, atît cu populaţie carpică cît şi cu unii dintre veteranii care făcuseră serviciul militar pe limesul transalutan.

În lumina arheologiei, vestul Munteniei ni se înfăţişează, aşadar, în primele secole ale erei noastre, ca o zonă de compactă locuire, în care geto-dacii, străvechii locuitori ai acestor meleaguri, au continuat să locuiască şi să muncească pe pămîntul stăpînit din moşi-strămoşi.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1980.

Cartea de istorie italiană la Bucureşti

În timpul celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice a avut loc, la Bucureşti, Săptămîna italiană de studii istorice şi Expoziţia de carte italiană de istorie; ultima s-a desfăşurat sub auspiciile Bibliotecii centrale universitare din Bucureşti, Institutului italian de cultură, Ministerului afacerilor externe şi Ministerului bunurilor culturale ale Republicii Italiene.

Expoziţia a cuprins peste 2 000 volume din domeniul istoriei antice, moderne şi contemporane, tratate, culegeri de studii şi documente istorice, buletine şi reviste de specialitate, cronici şi alte izvoare istorice, fiind una dintre cele mai ample expoziţii de acest fel organizate de istoricii italieni în străinătate.

În expoziţie au fost prezentate pe larg operele preşedintelui Nicolae Ceauşescu, traduse în limba italiană şi apărute la Roma şi Milano. Manifestările amintite contribuie la întărirea şi dezvoltarea tradiţionalelor legături de prietenie şi colaborare stabilite între România şi Italia de-a lungul istoriei. Aşa cum spunea senatorul Giovanni Spadolini[1], reprezentantul Comisiei centrale de studii istorice, „Săptămîna de studii istorice italiene a slujit la aprofundarea legăturilor necesare dintre cele două culturi, legături în care noi vedem o garanţie a progresului ştiinţei şi studiilor originii noastre comune". Referindu-se tot la acest eveniment, Ernesto Mario Bolasco, ambasadorul Republicii Italiene la Bucureşti, specifica că „Săptămîna a vrut, în primul rînd, să contribuie la multitudinea de iniţiative culturale care au marcat Bucureştiul în perioada celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice. Prin urmare ea a avut o dublă semnificaţie: aceea a unui eveniment în sine ştiinţific şi, totodată, aceea a unei dovezi de prietenie italo-română, prietenie exprimată în mod deosebit în tratarea de către prof. Bianca Valota Cavallotti, cunoscută publicului român[2], şi de academicianul Ştefan Pascu, a istoriografiilor referitoare la cele două ţări, precum şi în expunerile privind pasionanta temă a formării statului dac, centralizat şi independent, condus de Burebista acum 2 050 ani, de către prof. Giovanni Vitucci, secretar al Centrului italian de studii istorice, şi prof. Dumitru Berciu, director al Institutului de tracologie din Bucureşti".

Obiectivul central şi evenimentul de cea mai mare importanţă al Săptămînii italiene l-a constituit Expoziţia de carte italiană de istorie care, după cum spunea ambasadorul Mario Bolasco, „datorită expoziţiei, s-a putut aprecia din plin importanţa contribuţiei italiene la cercetarea istorică internaţională; acelaşi lucru se poate spune şi despre secţia italiană (mai mult de 500 volume) din cadrul Expoziţiei internaţionale organizată în cinstea Congresului internaţional de ştiinţe istorice ce şi-a desfăşurat lucrările în capitala României.

Iniţiativa Expoziţiei face parte din cele destinate a nu se limita la spaţiul restrîns în timp al unei manifestări. Iată de ce o parte din cărţile expuse au fost donate Bibliotecii centrale universitare şi Bibliotecii centrale de stat, iar restul vor rămîne în Biblioteca Institutului italian de cultură, la dispoziţia tuturor specialiştilor români"

I. U.

[1-2] **Magazin istoric, nr. 10/1980; 4/1979.**

FRONTUL STUDENŢESC DEMOCRAT SUB CONDUCEREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Îmi amintesc de studenţimea de acum 40 de ani cînd eu am intrat în rîndul U.T.C.-ului şi în partid, de spiritul revoluţionar al studenţilor comunişti de atunci.

NICOLAE CEAUŞESCU:

Cuvîntare la cea de-a IX-a Conferinţă a Uniunii Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din România (23 martie 1973)

Istoria de aproape şase decenii a Uniunii Tineretului Comunist ilustrează în chip grăitor faptul că, în condiţiile specifice oferite de diferitele etape istorice, potenţialul revoluţionar al tinerei generaţii a găsit un teren fertil de manifestare şi afirmare în acţiunile viguroase desfăşurate de Partidul Comunist Român. Sub conducerea P.C.R., în deceniile premergătoare revoluţiei de eliberare socială şi naţională antifascistă şi antiimperialistă din august 1944, tineretul a participat la toate marile bătălii şi acţiuni împotriva exploatării şi nedreptăţii sociale, pentru drepturi şi libertăţi democratice, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale a României. Pentru clasa muncitoare şi partidul său de avangardă, tînăra generaţie a reprezentat întotdeauna un mediu social dintre cele mai prielnice pentru dezvoltarea spiritului de iniţiativă în confruntările şi înfruntările pentru dreptate şi libertate socială şi naţională.

Fermitatea şi consecvenţa cu care s-a angajat partea cea mai înaintată a tinerei generaţii în lupta desfăşurată de partidul comunist în vederea împlinirii aspiraţiilor şi idealurilor poporului român de libertate socială şi naţională au exprimat încrederea sa fermă în triumful socialismului, voinţa nestrămutată de a se consacra pînă la capăt acestei nobile cauze revoluţionare. Ceea ce a caracterizat această angajare a fost permanenta tendinţă spre unitate a tineretului muncitor, ţărănesc şi studios, acţiunea în front unic pentru apărarea revendicărilor fundamentale, economice, ca şi sociale, politice, ca şi culturale. Această trăsătură care a definit de la început mişcarea revoluţionară şi democratică de tineret din România a cunoscut forme concrete de manifestare şi în cadrul mişcării studenţeşti, al cărei inspirator a fost partidul comunist. „Pentru apărarea democraţiei şi a intereselor naţionale ale poporului — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — au militat în aceşti ani un şir de organizaţii democratice şi antifasciste de masă create de partidul comunist — Comitetul Naţional Antifascist, Asociaţia Tineretului Antifascist, Liga Muncii, Comitetul Antifascist al Femeilor, Frontul Studenţesc Democrat şi multe altele".

Este meritul incontestabil al P.C.R. de a fi reuşit, printr-o strategie şi tactică inspirate de realităţile istorice româneşti, să realizeze în jurul unor deziderate majore comune largi categorii ale tineretului universitar, indiferent de orientarea lor politică. Expresia practică a acestei linii politice realiste a constituit-o crearea, cu deosebire în deceniul patru, a o serie de organizaţii revoluţionare, democratice, studenţeşti care, prin întreaga lor activitate, s-au afirmat ca portdrapel al luptei tineretului universitar pentru apărarea revendicărilor sale legitime, participînd, în acelaşi timp, la lupta maselor largi de oameni ai muncii. Între aceste organizaţii, o semnificaţie deosebită şi un rol aparte le-a avut activitatea Frontului Studenţesc Democrat[1] — moment de referinţă în istoria mişcării revoluţionare şi democratice de tineret din România — de la al cărui act constitutiv s-au împlinit de curînd patru decenii şi jumătate. Prezentăm, în continuare, prin intermediul unui succint calendar, momentele principale din activitatea acestei organizaţii.

Constantin PETCULESCU,
doctor în istorie

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1969 şi 9/1974.

1934

Decembrie. Are loc o întîlnire între o delegație compusă din șase studenți uteciști cu președintele organizației tineretului universitar național-țărănesc, Anton Alexandrescu, în cadrul căreia acesta se declară de acord cu propunerea de organizare a unui front unit al studențimii democrate, care să acționeze pentru apărarea intereselor fundamentale ale studențimii, împotriva pericolului fascist, pentru salvgardarea independenței și suveranității naționale a României.

1935

Martie. Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist adresează studențimii un manifest în care subliniază necesitatea închegării neîntîrziate a *„frontului unit de luptă al tuturor studenților, fără deosebire de religie, culoare politică și proveniență etnică"*, în vederea organizării luptei împotriva pericolului fascist, pentru apărarea intereselor lor legitime.

Aprilie (începutul lunii). Se constituie, la București, Comitetul Central de Acțiune alcătuit din studenții comuniști Gogu Rădulescu, Mihail Dragomirescu, Ilie Konstantinovschi și Emanoil Florescu, a cărui sarcină era coordonarea a țiunii de închegare a Frontului Studențesc Democrat (F.S.D.).

Aprilie-Mai. Comitetul Central de Acțiune al F.S.D. hotărăște să trimită pe președintele său — Gogu Rădulescu — la Cluj, Iași, Chișinău și în alte centre pentru a pregăti înființarea organizației în toate orașele universitare din țară.

11 mai. Se constituie Comitetul central de coordonare a acțiunii pentru închegarea F.S.D. În aceeași lună mai se constituie și la Cluj Comitetul de a țiune al studenților independenți pentru înființarea F.S.D.

Iunie. Din inițiativa și cu sprijinul P.C.R. se constituie Frontul Studențesc Democrat — largă coaliție democratică, antifascistă a studențimii române — care reunește în jurul unui program comun de a țiune studenți comuniști, socialiști, național-țărăniști, radical-țărăniști sau fără apartenență politică. Potrivit prevederilor statutului, rîndurile organizației sînt deschise, în continuare, tuturor studenților și grupărilor studențești, indiferent de orientarea lor politică, unicul criteriu al apartenenței la această largă coaliție fiind atitudinea lor antifascistă. În conducerea F.S.D. se află studenți care se afirmaseră pe frontul luptei pentru apărarea intereselor majore ale tineretului universitar.

Conlucrînd îndeaproape cu U.T.C. și avînd sprijinul unor reputați profesori universitari animați de sentimente patriotice, antifasciste, F.S.D. inițiază și organizează numeroase acțiuni pentru îmbunătățirea condițiilor de învățătură și de viață ale studențimii, împotriva primejdiei fasciste, a antisemitismului și terorismului legionar, militează pentru apărarea independenței și suveranității României.

Amintindu-și despre sprijinul efectiv acordat de tînărul comunist Nicolae Ceaușescu a țiunii de închegare a F.S.D., tovarășul Gogu Rădulescu, președintele organizației, scria: *„Dintre tinerii comuniști începeau să se distingă numeroși combatanți ce se înrolaseră în lupta pentru înfăptuirea năzuințelor clasei muncitoare, pentru realizarea visurilor de libertate și dreptate ale celor mai largi pături populare. Printre toți acești tineri militanți, tovarășul Nicolae Ceaușescu se și contura a fi o personalitate deosebit de puternică, care, în pofida tinereții sale, își cîștigase faima unui lucid și neînfricat luptător comunist... încă înainte cu cîțiva ani, și deci și în timpul ce a premers constituirii Frontului Studențesc Democrat, activitatea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu constituia un îndemn exemplar, ce reflecta strălucirea personalității sale asupra tuturor tinerilor comuniști din țara noastră. În ceea ce privește munca politică în rîndurile noastre, ale studenților democrați, tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut și atunci o contribuție directă, de o puternică eficiență, deoarece, încă din acele vremuri, acorda o deosebită grijă și un sprijin efectiv muncii politice ce se desfășura pentru organizarea și activizarea tineretului studios și, în general, pentru strîngerea tuturor tinerilor intelectuali sub steagul luptei pentru progres social"*.

Tot în cursul lunii iunie se constituie Comitetul de acțiune al studenților independenți din Iași pentru înființarea F.S.D.

27 iunie. Apare, la București, primul număr al publicației legale *Studentul român* (pînă la 31 mai 1936), organul central de presă al F.S.D.

Iulie-August. Se constituie organizații ale F.S.D. în județele Teleorman (Turnu Măgurele), Dîmbovița (Tîrgoviște), Mehedinți (Turnu-Severin), în Tulcea, Arad, Botoșani ș.a.

Octombrie. Se constituie organizația F.S.D. în județul Fălciu (Huși).

22-23 noiembrie. Reprezentanți ai studențimii democrate din România participă la ședința secretariatului lărgit al Comitetului mondial al studenților reunit la Paris. Cu a est prilej, un reprezentant al F.S.D. este ales în prezidiul de onoare al Comitetului mondial al studenților.

14 decembrie. În saloanele Clubului național-țărănesc din Cluj se desfășoară adunarea de constituire a organizației F.S.D. din localitate, la care participă peste 300 studenți și intelectuali. Moțiunea adoptată în încheierea adunării evidențiază obiectivele principale ale acțiunii F.S.D. și face un călduros apel către întreaga studențime din Cluj de a se alătura organizației pentru făurirea unei trainice unități democratice studențești — chezășia cuceririi și apărării intereselor sale legitime, profesionale, politice și culturale.

19 decembrie. Reprezentanți ai Blocului Democratic, Frontului Plugarilor, Madoszului și Partidului Socialist (C. Popovici) stabilesc o înțelegere de front democratic, ntifascist cu delegația F.S.D. ce avea în frunte pe președintele organizației Gogu Rădulescu.

În cursul lunii decembrie F.S.D. declanșează în toate centrele universitare din țară o amplă acțiune (memorii, greve etc.) — care va dura cîteva luni — împotriva taxelor ridicate de studiu și de examene, a limitării numărului de studenți etc. Asemenea acțiuni se desfășoară la toate facultățile de drept, medicină și științe din centrele universitare.

1936

23 ianuarie. F.S.D. organizează în Capitală o adunare a studențimii democrate, urmată de o mare demonstrație pe străzile din centrul orașului. Sutele de studenți își exprimă protestul energic împotriva înrăutățirii condițiilor de studiu și a îngrădirii dreptului la cultură tinerilor lipsiți de mijloace materiale, înfierează acțiunile huliganice ale elementelor cuziste și legionare și se pronunță pentru statornicirea unui climat democratic în universități. „Curajul cu care a fost continuată adunarea, entuziasmul cu care s-a manifestat pe stradă și în fața ziarelor democrate, dîrzenia cu care luptă acești studenți — scria gazeta *Păreri* în acele zile — face ca Frontul Studențesc Democratic să fie plasat într-un loc de frunte în marea luptă pentru apărarea democrației".

Februarie. În toate facultățile din centrele universitare se desfășoară adunări de constituire a gărzilor studențești de autoapărare împotriva atacurilor huliganice ale elementelor legionare.

7 martie. Se desfășoară adunarea de constituire a organizației F.S.D. din centrul universitar Iași.

16-17 martie. O numeroasă delegație a F.S.D. condusă de Gogu Rădulescu, este prezentă la Chișinău, ca martoră a apărării în procesul intentat militantului comunist prof. P. Constantinescu-Iași.

Martie-3 aprilie. La inițiativa și sub conducerea directă a F.S.D. se desfășoară în toate centrele universitare din țară o amplă campanie de protest împotriva „congresului" studențesc de la Tg. Mureș, din 3-5 aprilie 1936, desfășurat sub patronajul legionarilor. În întruniri, moțiuni și apeluri, studențimea democrată, antifascistă, demască caracterul reacționar, diversionist al acestui „congres" și cere convocarea unui real congres studențesc, care să dezbată adevăratele și arzătoarele probleme social-politice ale tineretului universitar. „Protestăm în contra simulacrului de congres studențesc de la Tg. Mureș și [a] sprijinului necondiționat pe care i-l acordă autoritățile — scria în acele zile gazeta *Studentul român*. Congresul de la Tg. Mureș nu va fi congresul studențimii române, ci va fi un congres legionar, un congres de teroare, scandal și diversiune fascistă. Chemăm întreaga studențime, indiferent de orientare politică și origine etnică, să pășească imediat la pregătirea adevăratului congres studențesc — care nu poate fi decît un congres de unitate și luptă profesională studențească".

25 aprilie. La Sighet se desfășoară un mare miting al studenților democrați, consacrat luptei împotriva fascismului și războiului.

7-9 mai. În urma unor intense acțiuni de luptă ideologică, F.S.D. zădărnicește greva studențească proiectată de elementele legionare în semn de „solidaritate" cu hotărîrile „congresului" de la Tîrgu Mureș și de „protest" împotriva arestării unui grup de studenți legionari. Puternicul curent democratic antifascist care cuprinsese studențimea română, activitatea F.S.D., precum și sprijinul unor profesori universitari democrați, asigură participarea majorității studențimii la cursuri, în pofida atacurilor huliganice ale elementelor legionare. „După alegerile de la Mehedinți și Hunedoara — aprecia publicația antifascistă *Cuvîntul liber* — experiența zilelor de 7,8 și 9 mai constituie o dovadă concludentă de modul cum ar trebui să se comporte democrația română pentru o izbîndă rapidă și definitivă".

21 mai. F.S.D. participă la organizarea și desfășurarea adunării de protest a tineretului democrat din Capitală împotriva fascismului și a revizionismului.

5 iunie. F.S.D. organizează o mare întrunire în Capitală în cadrul căreia se face bilanțul primului an de activitate a organizației și se stabilesc coordonatele acțiunii pentru noul an universitar.

1-31 august. La Moeciul de Jos, lîngă Bran (jud. Brașov), ființează tabăra de vară organizată de către F.S.D. — o adevărată școală de educație politică, antifascistă a studențimii.

Octombrie. Ia ființă Așezămîntul cooperatist studențesc „Dobrescu-Argeș" al tineretului universitar național-țărănesc. În condițiile în care F.S.D. are de făcut față tot mai mult măsurilor restrictive ale autorităților, a acțiunilor teroriste, huliganice ale legionarilor, Așezămîntul cooperatist „Dobrescu-Argeș" oferă studenților democrați o nouă posibilitate, pe lîngă sediile existente, pentru a-și desfășura activitatea în condiții legale.

22 noiembrie. Mare întrunire antirevizionistă a studențimii democrate din Capitală care adoptă în final o moțiune prin care se înfierează pretențiile revizioniste ale statelor fasciste.

1937

Ianuarie-Martie. În pofida condițiilor grele în care își desfășoară activitatea, F.S.D. declanșează o amplă campanie de protest împotriva noii legi a învățămîntului superior, ale cărei prevederi lovesc interesele studențimii nevoiașe.

Aprilie. La Academia comercială și la Institutul agronomic din București se desfășoară alegeri pentru comitetele asociațiilor studențești, în cadrul cărora listele F.S.D. întrunesc majoritatea voturilor exprimate. Ulterior însă aceste comitete sînt dizolvate de autorități.

Octombrie. Studenții de naționalitate maghiară, membri

(Continuare în p. 22)

AMINTIRI (IV)

RADU ROSETTI

Domnia lui Mihail Sturdza, unul din cei mai abili şi mai inteligenţi politicieni ai vremii, dar şi din cei mai lacomi de ciştig şi mai lipsiţi de scrupule, descurajase tendinţele revendicative ale ţărănimii prin represalii severe, printr-o administraţie brutală şi lipsită de orice onestitate. Pe de altă parte, împotriva sa se manifesta mai toată boierimea ţării care nu era direct legată de afacerile sale scandaloase (concesiuni frauduloase, vînzarea posturilor şi titlurilor, traficarea justiţiei ş.a.), ca şi tîrgoveţii. Însufleţiţi, nu o dată, de elanuri generoase, aceştia erau lipsiţi de un program politic unitar, de o orientare fermă şi manifestau tendinţe oscilante evidente. Însăşi petiţia înmînată domnului, după adunarea din 27 martie 1848 de la Hotelul „Petersburg", deşi formula numeroase revendicări de esenţă progresistă, social-politică, economică şi culturală, nu ataca frontal problemele sociale şi naţionale fundamentale ce trebuiau rezolvate şi care vor forma obiectivele principale în celelalte programe paşoptiste[1].

Povestite prin prisma amintirilor de familie, ale tatălui şi ale fraţilor acestuia, Lascăr şi Mitică Rosetti, arestarea şi deportarea capilor revoluţiei nu sugerează toate dimensiunile politice pe care le implică întîmplările, dar au toată prospeţimea faptului pe care îl relatează un participant. Este, dealtfel, unul din marile merite ale Amintirilor lui Radu Rosetti, din care desprindem paginile care urmează, cu care se încheie şi seria extraselor noastre.

În redarea fragmentului s-au păstrat caracteristicile stilistice ale originalului, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale; explicaţiile introduse de Magazin istoric au fost marcate prin paranteze drepte.

Cătălina POLEACOV,
Mircea ANGHELESCU

Revoluţionarii moldoveni — în exil
la Constantinopol şi Brusa

Se ştie că Mihai[1] Sturdza se făcuse că primeşte cererile opoziţiei adoptate de Adunarea ţinută la otelul Regensburg [Petersburg] (astăzi Binder), însă a doua zi a pus să aresteze pe conducătorii mişcării. Tata [Răducanu Rosetti] şi cu fraţii lui [Lascăr şi Mitică] au fost arestaţi în casa părintească în care se întorsese după întrunirea ţinută la Mavrocordat.

O „roată" de soldaţi i-a sculat din somn, le-a legat mîinile la spate cu propriile lor cămeşi şi, cu însoţire de lovituri de strat [pat] de puşcă, i-a condus la cazarmă unde i-a trîntit pe podelile goale. Deşi hatman sau comandant al miliţiei era fiul cel mai mare al lui vodă [Sturdza], beizade Dumitrache [Dimitrie], toată această operaţie fusese condusă de al doilea fiu al domnului, beizade Grigore, care trecea drept mai energic şi mai capabil decît frate-său. El acuma se plimba trufaş, în mare uni-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1968, 1/1978.

formă de polcovnic rus, în fața celor legați și trîntiți la pămînt, al căror număr sporise prin aducerea altor arestați.

„Vous êtes magnifique et pas cher!" (Ești magnific, dar ieftin!) a strigat atunci, lui beizade Grigore, Alecu Rosetti.

A doua zi erau porniți, la Galați, spre a fi destărați, [expatriați] în căruți de poștă și legați cu aceleași cămeși. Prea puținii rămași în viață din acei care au cunoscut acest mod de locomoțiune își pot închipui care a fost supliciul îndurat de niște oameni cu brațele legate la spate și trîntiți în fundul instrumentului de caznă ce-l alcătuia acel vehicul blăstămat, cu desăvîrșire lipsit de răzoare.

Catinca Negri, sora lui Costache Negri, care se găsea atunci la Pribești, aflînd despre arestarea și destărarea prietenilor frăține-său, i-a așteptat la o răspîntie a drumului mare ducînd de la Iași la Galați, cu dulceți, apă rece și alte reconfortante, mai obținînd de la comandirul escortei să slăbească nodurile legăturilor care legau brațele arestanților. Atît tata și moșii [unchii] mei, precum și alți dintre cei surguniți mi-au povestit faptul nu o dată, exprimîndu-și recunoștința lor pentru fapta inimoasei și generoasei lor prietene. Iar Catinca Negri mi-a zis că, pe un soare neobișnuit de arzător la acea vreme a anului, erau trîntiți în fundul căruții cu fața în sus, iar brațele lor erau atît de strînse, încît, după slăbirea legăturilor, a trebuit să treacă timp îndelungat ca să poată ajunge a-și mișca degetele. Dar spiritul tatei rămăsese absolut neînfrînt: făcea fel de fel de glume. Cu tata se mai aflau, pe lîngă frații lui, Lascăr și Mitică (Alecu fusese lăsat la Iași din pricina sănătății sale foarte șubrede), Alecu și Ion Cuza, Grigore Romalo, Manolache Costache [Epureanu], Alexandru Moruz[i], Zaharia Moldovanu, Sandu Miclescu, Nicu Catargiu, Vasile Canta și Dimitrie Filipescu. Au mas [au înnoptat] la o poștă, nu departe de Galați.

Aici i-a ajuns din urmă camardinerul tatei, Neculai Lefter, care aducea bagajul celor trei frați și bani, sub formă de scrisori de credit asupra Galațiului și mai ales a Țarigradului, ascunse sub broasca unui geamandan de piele. Neculai îmi povestia cum, la acea poștă, ofițerul comandînd escorta voia să plece înainte ca surguniții să fi putut face măcar un simulacru de toaletă, dar că tata s-a opus în chip atît de energic, încît a impus ofițerului și l-a făcut să cedeze. Li s-au deslegat brațele și, cu ajutorul lui Neculai, tata a procedat la cea mai elaborată toaletă.

La Galați, tata și frații lui au găsit, în persoana vameșului, căminarul Iancu Cozoni, pe un om de casă al hatmanului și cu totul devotat lor. Acel căminar Iancu Cozoni, al cărui portret în acuarelă se păstra la moșu-meu Lascăr, la Răducăneni, și care pînă la moarte a purtat costumul oriental și chiar cialma [turban], era cunoscut ca cel mai mare disprețuitor al banului. Nu avea altă avere decît leafa lui de vameș. Cînd o primia, o vîra îndată sub salteaua singurei odăi care-i alcătuia locuința, pe al cărui pat stătea toată ziua turcește. De cîte ori venea vrun nevoieș la el și-i cerea ajutor, ridica salteaua și-l ajuta cu cîte ceva. Pe la sfîrșitul lunii însă, banii împuținîndu-se, înainte de a ridica salteaua zicea: „Să vedem dacă mai este ceva!" și cîtă vreme mai era ceva, dădea.

Prin ajutorul lui, surguniții au cumpărat un mare număr de sticle de vin străin, Madeira și Sauternes vechi, aflate în pivnița bacalului [băcanului] de peste zece ani, mai izbutind să-l puie în giamandane care s-au adăugit bagajului lor. În ziua de 3 april au plecat la Măcin în patru bărci, fiind escortați de patru ofițeri și treizeci de soldați, sub comanda polcovnicului Miscenco, comandirul garnizoanei Galați. La Măcin, aveau să fie predați aianului (comandantului turcesc), iar acesta avea să îngrijească de transportul lor la Constantinopol.

De-abie plecase din Galați, și surguniții au și început să cinstească cu vin pe ofițer și

„A doua zi erau porniți la Galați în căruți de poștă..." Litografie de epocă aflată la Biblioteca Academiei R. S. România

pe soldaţi, urmînd înainte cu cinstea pînă cînd au ajuns aproape de Brăila. Polcovnicul Miscenco, în raportul către hatman, a zis că o furtună l-a silit să debarce la Brăila. Tata, moşii mei, Manolache Costache şi alţii, care mi-au povestit întîmplarea, mi-au spus că ziua era deosebit de caldă pentru acea vreme a anului, dar că aproape toţi ofiţerii şi soldaţii erau atît de beţi, încît nu mai putea nimene să mînuiască vîslele şi de aceea Miscenco a fost silit să debarce la Brăila, căci mai departe nu ar fi putut merge. S-au dat deci jos în portul Brăilei şi Miscenco s-a hotărît să-şi ducă arestaţii la cazarma trupelor muntenegti.

Însă ei se sfătuise încă de la Galaţi: de la început o luară iute la picior, iar la o răspîntie la fugă. Miscenco a început să strige: „Staţi, fraţilor, că mă nenorociţi!" şi s-a luat după dînşii cu acei din oamenii lui care mai erau în stare să alerge. Şase din fugari: A. Moruz[i], Vasile Canta, Lascăr Rosetti, Manolache Costache, Alexandru Cuza şi Zaharia Moldovanu au scăpat la consulatul englez; ceilalţi, printre care tata, au rătăcit, au fost prinşi de soldaţii care încunjurau consulatul şi duşi la cazarmă. Cînd Miscenco a mers la consulat ca să-şi reclame fugarii, i s-a răspuns că ei, fiind refugiaţi politici care s-au pus sub protecţia maiestăţii sale Britanice, nu pot fi predaţi. Comandantul garnizoanei Galaţi n-a putut deci să predeie, la Măcin, aianului decît cei şapte care rămăsese în puterea lui.

Aianul i-a tratat foarte bine şi i-a trimes pe un vapor austriac, sub escortă, la Constantinopol. Acolo au stat cîtva timp, tata avînd gazdă bună la mătuşă-sa, Caliopi Fotillas, sora bunicii.

Turcii i-au tratat foarte cu omenie şi i-ar fi ţinut bucuros în Ţarigrad, dar ambasada rusească i-a silit să li fixeze o reşedinţă care să samene mai mult a exil decît capitala împărăţiei turceşti; i-au trimes deci la Brusa. Aici erau destul de liberi, alegîndu-şi fiecare gazda care-i convenea şi primind, pe lîngă titlul de „musafiri ai sultanului" şi cîte un tain de o mie de lei pe lună, pe care cei cu dare de mînă dintre ei îl abandonau întreg gazdei respective, pentru locuinţă. Bucătăria era dirijată de Neculai Lefter, ajuns şi el întîi la Constantinopol şi pe urmă la Brusa. Cînd a sosit, cum l-a văzut, tata i-a poruncit să-i facă pentru masă un boeuf à la mode, lucru de care Neculai Lefter îşi aducea aminte după un sfert de veac.

Exilul lor la Brusa a devenit foarte neplăcut prin izbucnirea ciumei şi a holerei care bîntuiau amîndouă în acelaşi timp.

Moşu-meu Mitică era foarte impresionat şi zicea într-una că, la urma urmelor, turcii au să li taie capul, împinşi fiind de ruşi. Tata a scris atunci frăţine-său, Lascăr, care se afla la Paris: „Nu ştiu ce să mai fac cu Mitică, el este cumplit de demoralizat, convins că turcii au să-i taie capul. Nu parvin a-l face să vadă absurditatea acestei temeri; mai scrie-i şi tu ceva ca să-l faci să mai prindă inimă". Iar moşu Lascăr a scris atunci frăţine-său Mitică: „Răducanu îmi scrie că te temi că turcii au să-ţi taie capul. Este o prostie, n-au să ţi-l taie. Dar chiar dacă ţi l-ar tăie, ce-ar fi? Gîndeşte-te cîte capete mult mai bune decît al tău au tăiet şi vei înţălege că nu ar fi mare lucru dacă ar mai tăie încă unul prost".

După şapte luni, exilaţii au obţinut voie să s-întoarcă la Constantinopol, unde au stat mai multe luni, tata scriind şi remiţînd memorii asupra stării Principatelor atît marelui vizir cît şi ambasadorilor Franţei şi al Angliei, generalul Aupick şi lordul Canning; era un oaspe[te] deosebit de bine văzut la ambasada engleză. Odată cu depunerea lui Mihai[l] Sturdza şi numirea la scaunul Moldovei a lui Grigore Ghica, exilaţii au obţinut învoire să se întoarcă în ţară.

FRONTUL STUDENŢESC DEMOCRAT...

(Urmare din p. 19)

ai F.S.D., participă la întîlnirea de la Tg. Mureş, organizată de partidul comunist în colaborare cu Madoszul, prilej de reafirmare a hotărîrii tineretului studios de a lupta contra rea ţiunii şovine şi a politicii revizioniste, revanşarde a statelor fas iste.

1938

Februarie. Odată cu instaurarea dictaturii regale, activitatea F.S.D. ca, dealtfel, a tuturor partidelor şi organizaţiilor politice existente, este interzisă.

În aceste condiţii, la indicaţia partidului comunist şi cu sprijinul direct al Uniunii Tineretului Comunist — în conducerea căreia de la sfîrşitul anului 1939 se va afla tînărul comunist Nicolae Ceauşescu — membrii F.S.D. desfăşoară, prin intermediul tuturor formelor semilegale şi legale existente — Secţia Bucureşti a „Ligii culturale", publicaţiile legale ale tinerei generaţii ca *Dacia nouă*, *Cadran* ş.a. — o susţinută activitate pentru apărarea intereselor majore ale studenţimii, împotriva fascismului şi războiului, pentru salvgardarea independenţei şi suveranităţii patriei, a integrităţii sale teritoriale. Studenţii au fost alături de masele muncitoare la marile demonstraţii antifasciste şi antirăzboinice de la 1 mai 1939.

În anii grei ai dictaturii legionaro-antonesciene şi ai dictaturii militaro-fasciste, alături de elelalte forţe revoluţionare, progresiste, conduse de partidul comunist, studenţimea română a fost prezentă în marile bătălii care au dus la scoaterea ţării din războiul hitlerist şi înfăptuirea revoluţiei de eliberare socială şi naţională antifascistă şi antiimperialistă din august 1944.

GH. ASACHI
un „descălecător" al culturii naţionale

ALEXANDRU CERNATONI

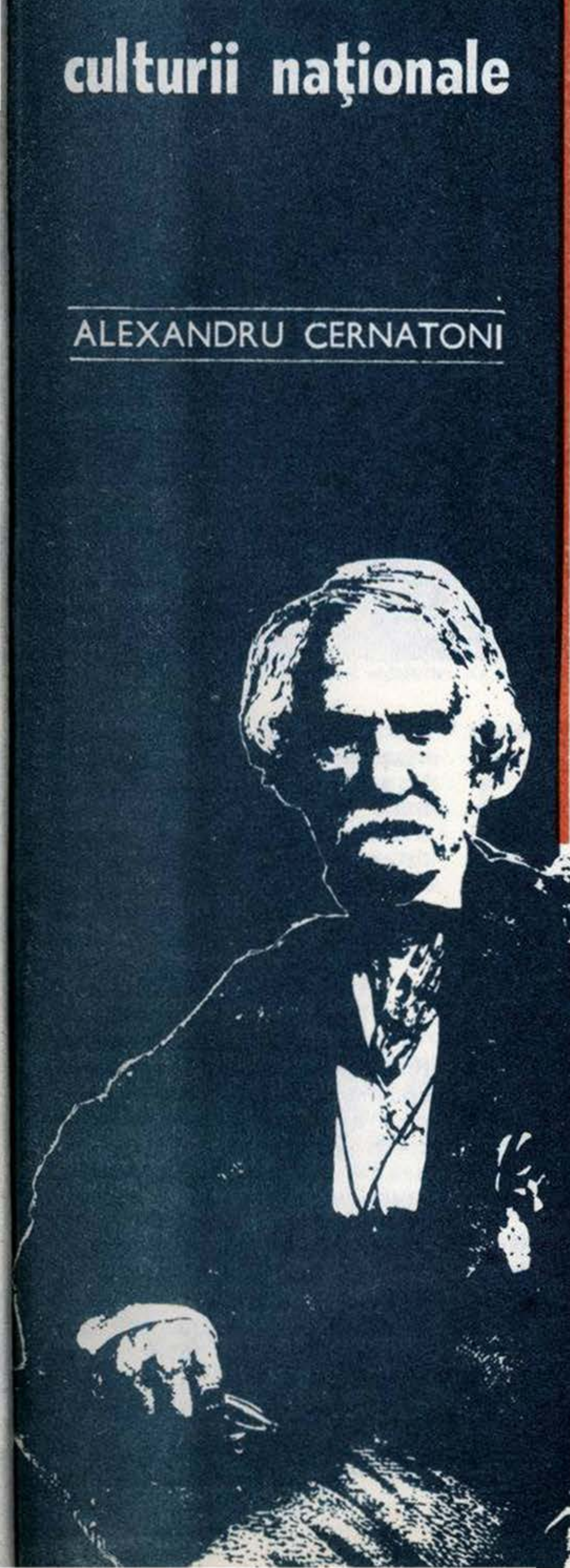

Meritul său esenţial a fost acela că a existat atunci cînd era nevoie de el. Gh. Asachi n-a fost un om al tuturor timpurilor, ci doar un om al timpului său, pe măsura căruia a fost plămădit şi la înălţimea căruia a ştiut să fie.

S-a vorbit şi s-a scris mult despre Asachi. Faptul este explicabil: contemporanii l-au cunoscut bine, iar urmaşii nu l-au putut uita. A fost lăudat, criticat, uneori negat, dar niciodată ignorat. Istoria a cumpănit cu dreptate între urcuşurile şi coborîşurile unei vieţi îndelungate şi bilanţul a fost pozitiv: Asachi are un loc de cinste în rîndul deschizătorilor de drumuri. A rămas în memoria posterităţii aureolat de faima unui ctitor, al unui „descălecător" al culturii noastre naţionale. Căci, înainte de orice, Asachi a fost dotat cu acea forţă copleşitoare specifică oamenilor începuturilor, dovedind uimitoare disponibilităţi; aproape că nu există domeniu al culturii naţionale de care numele său să nu se lege într-un fel sau altul.

Asachi a trăit într-o vreme de profunde mutaţii — martor al ultimelor domnii fanariote şi al primelor domnii pămîntene restaurate, al revoluţiilor din 1821 şi 1848, al Unirii Principatelor. N-a participat direct la ultimele evenimente. Domeniul său de activitate a fost, doar în aparenţă, mai paşnic şi lipsit de primejdii. În realitate însă el a mînuit mai mult decît arme. a format conştiinţe. În epoca sa, a propaga cultura naţională însemna a deştepta conştiinţa naţională. Or, conştiinţa naţională a fost aceea care a transformat revoluţia din 1848 într-un moment de referinţă în istoria românilor, a săvîrşit şi desăvîrşit Unirea, a cucerit independenţa.

Cînd s-a născut Asachi, în Principate, boierii, dascălii, administraţia vorbeau greceşte. Nu exista încă un teatru naţional, şcolile erau puţine, iar tiparul în limba română făcuse primii paşi. Cînd se stingea din viaţă, limba română fusese repusă în toate drepturile sale şi era pregătită să exprime geniul unui Eminescu. Asachi, deci, s-a născut într-o Moldovă sufocată de racilele feudalismului şi ale agresiunii străine şi a murit în plină dezvoltare a statului român modern.

Această impresionantă metamorfoză a ţării şi societăţii româneşti datora mult, şi în orice caz mai mult decît s-ar putea crede la prima vedere, talentului şi muncii neobosite ale lui Asachi. Generaţia eroică a anului 1848, a Unirii şi Independenţei a învăţat pe băncile şcolilor rînduite de el, a citit tipăriturile scoase de el, a cercetat arhivele organizate de el. Un mare contemporan al său, Mihail Kogălniceanu, cu acea obiectivitate care făcea cinste deopotrivă istoricului şi omului politic, releva marele rol al lui Asachi, văzînd în el pe „decanul jurnaliştilor şi al literaţilor noştri, [pe] acela care a fondat în Moldova cea dintîi tipografie sistematică şi cea dintîi foaie periodică pe care o povăţuieşte [îndrumă] de 28 ani, care au povăţuit ani întregi şcoalele naţionale, care ne-au dat cele dintîi cărţi elementare, care au rechemat la viaţă, prin poezie, prin pictură şi prin descrieri istorice, figurile uitate ale vechilor noştri domni şi eroi, [pe cel] al cărui nume îl găsim în toate începuturile intelectuale şi industriale ale Moldovei — cu toate defectele sale — campion neobosit al inteligenţei în timp de jumătate de secol".

Paradoxul existenţei sale este că nu a înţeles sensul evenimentului istoric de la 24 ianuarie 1859, la pregătirea căruia contribuise prin minuţioasa muncă desfăşurată pe cuprinsul a cîtorva decenii. Împotrivindu-se o clipă Unirii, s-a împotrivit însuşi sensului vieţii sale, asemenea unui constructor care vrea să-şi distrugă opera. Şi s-a întîmplat atunci un lucru de o frumuseţe unică şi pilduitoare. Construise atît de temeinic, atît de durabil, încît opera sa devenise indestructibilă. În sufletul generaţiilor crescute de el, conştiinţa naţională rodea bogat, prevestind România de mîine. De altfel, în 1862 a publicat o poezie cu titlul semnificativ: *Pentru prosperitatea patriei Române, odă dedicată Înaltei Adunări Elective a Principatelor române.*

Biografia lui Asachi se compune din umbre şi lumini. Luminile sînt însă predominante. Este ceea ce au constatat şi au preţuit chiar contemporanii săi. La 12 noiembrie 1869, cînd Asachi închidea ochii pentru totdeauna, cetăţenii oraşului Iaşi au cerut să i se acorde onorurile cuvenite, căci, scriau ei: „omul acesta a servit ţării mai toată viaţa şi el a introdus luminile în şcoli şi în presă, cea dintîi foaie periodică de publicitate a fost înfiinţată de el. Societatea nu poate decît a-i fi recunoscătoare".

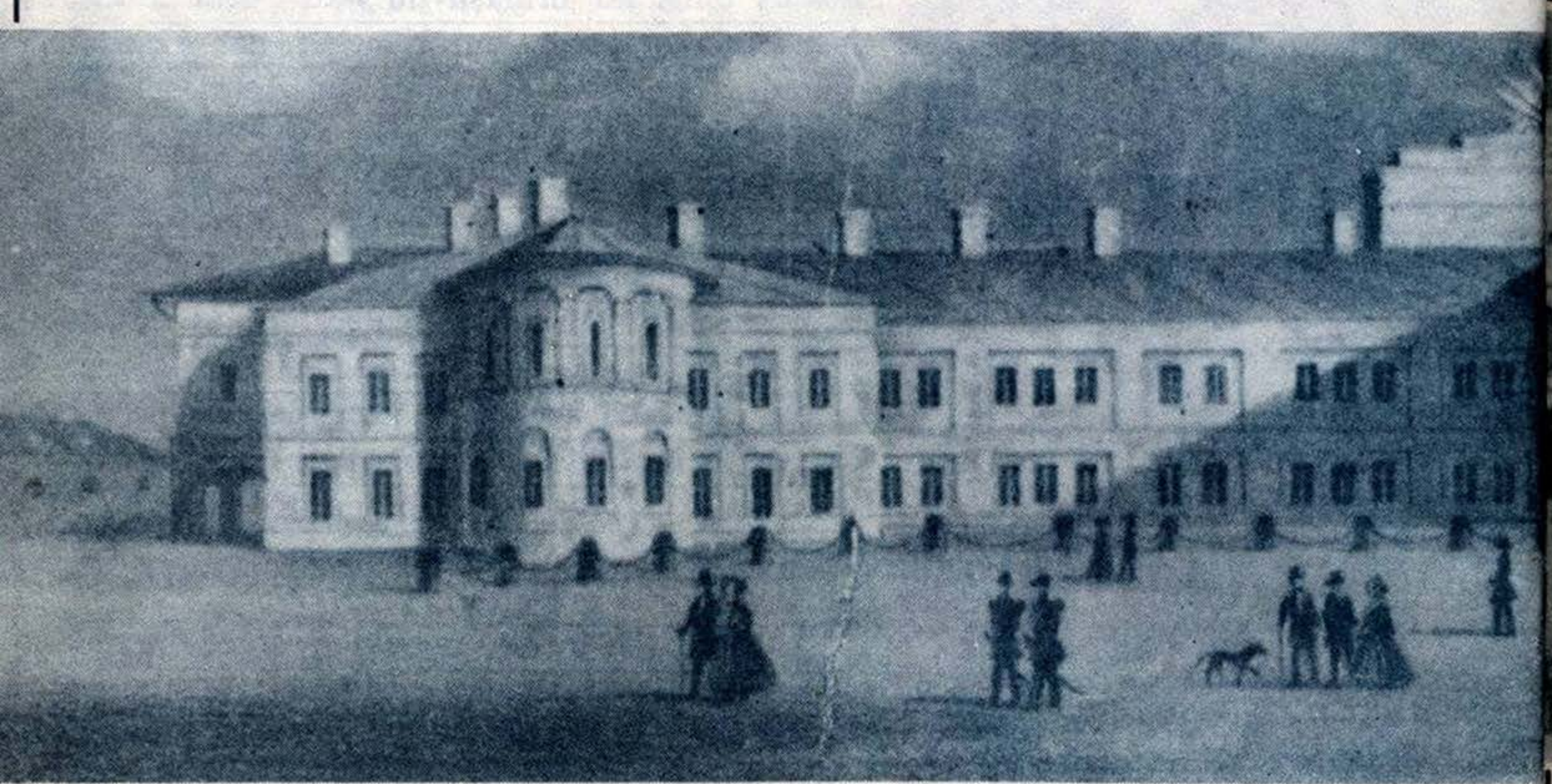

Talent şi pasiune

S-au formulat mai multe ipoteze în legătură cu obîrşia străină a familiei Asachi, dar nici una dintre ele nu este convingătoare. Originea românească a Asacheştilor este cu mult mai probabilă, după cum rezultă din cîteva ştiri îndeajuns de serioase. Bunicul matern al lui Gheorghe Asachi, Neculai Olteanu, se născuse în satul transilvănean Teaca Oltului, la anul 1608. Pe la 1628 se stabilise în Moldova, unde avea să se stingă din viaţă la venerabila vîrstă de 113 ani. Tatăl lui Asachi se

numea. Lazăr, fiind după mărturia primarului tîrgului Herţa „român din Ardeal". Lazăr Asachi a fost un om înzestrat cu o temeinică ştiinţă de carte şi a urcat pînă la treptele înalte ale ierarhiei bisericeşti.

Între realizările sale cărturăreşti amintim lucrarea tălmăcită „pre limba românească", *Bordeiul indiienesc* după Bernardin de Saint-Pierre.

străine. În acea vreme se resimţea acut lipsa unor ingineri hotarnici pricepuţi în meseria lor şi, totodată, buni cunoscători ai limbii „vechilor documente şi a vechilor pravile". Asachi a folosit acest prilej. Începînd din 1814, a deschis un curs de inginerie hotarnică, în limba română, constituind astfel prima lui biruinţă pe teren ştiinţific şi

La 20 septembrie 1827, domnitorul Ioniţă Sandu Sturdza l-a promovat la rangul de mare agă, arătînd multă preţuire pentru meritele lui Asachi şi ale familiei acestuia.

Un mare succes l-a constituit editarea, sub direcţia lui Asachi, a *Albinei româneşti*, apărută cu regularitate de la 1 iunie 1829, la cîteva luni doar în urma *Curie ului ro-*

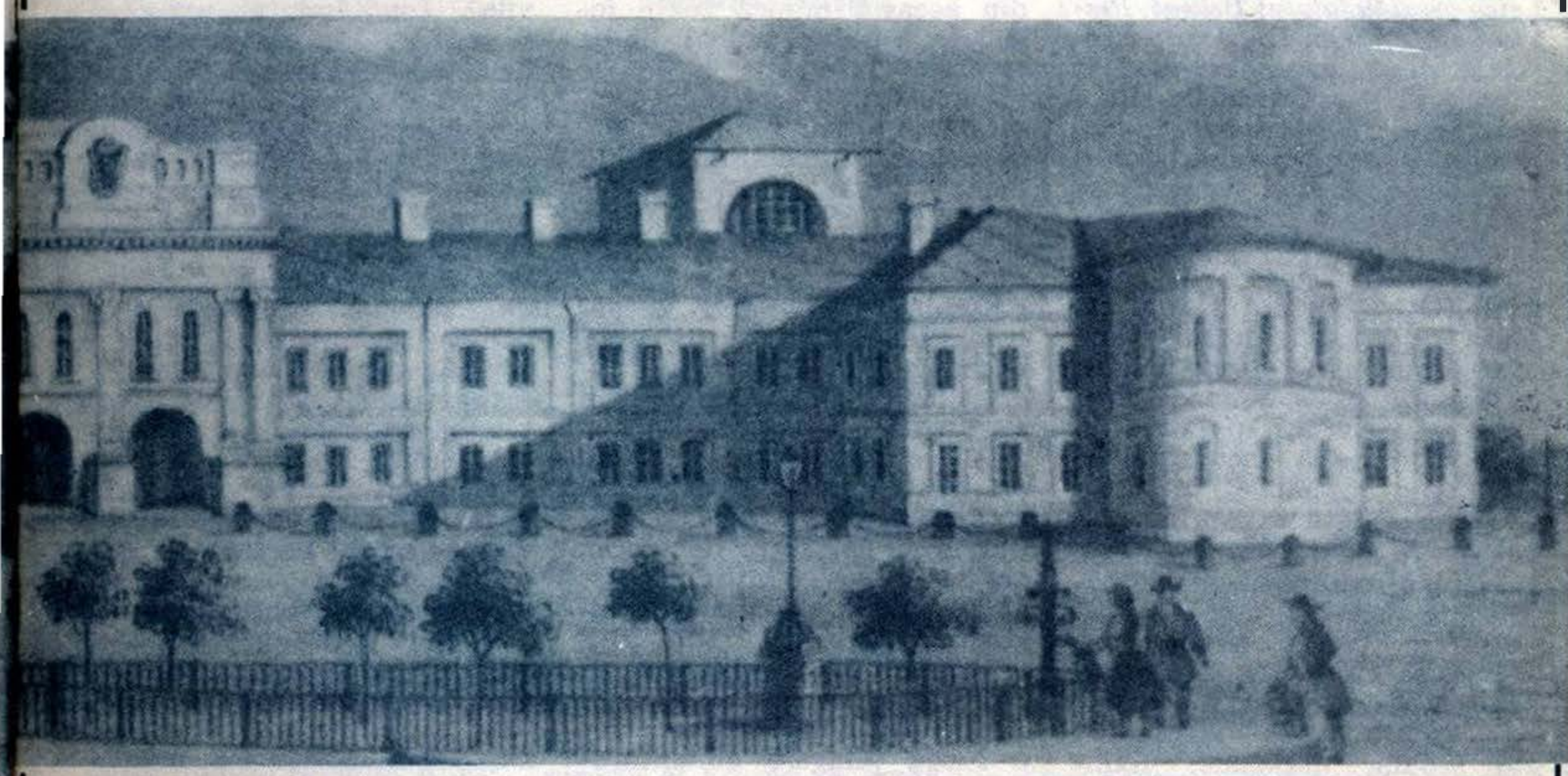

Iaşii la mijlocul secolului XIX. Litografie din fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România

Sub privirea atentă şi pricepută a unui astfel de om a crescut şi s-a format Gheorghe Asachi. Primii ani ai vieţii lui ne sînt puţin cunoscuţi; în general biografia sa conţine încă numeroase puncte controversate. După cum singur mărturiseşte, s-a născut la Herţa, la 1 martie 1788. După terminarea şcolii elementare a urmat o perioadă de aproape 15 ani, în care tînărul Asachi şi-a desăvîrşit pregătirea, frecventînd instituţii de învăţămînt superior din cîteva mari oraşe europene: Lemberg (azi Lvov), Viena şi Roma.

La 1812 a revenit în Moldova. Contactul cu realităţile din patrie a fost însă deosebit de dur; mai tîrziu spunea că din pricina împilărilor regimului turco-fanariot se simţise „strein şi fără vază în propria sa ţară". La început i s-a dat o slujbă măruntă la Departamentul Afacerilor

cultural. Peste patru ani, Moldova beneficia de serviciile primei serii de ingineri pregătiţi în ţară şi în limba ţării.

Fire întreprinzătoare, cu preocupări diverse, în decembrie 1816, a organizat pe o scenă improvizată, pastorala *Mirtil şi Hloe* după Gessner şi Florian, cu actori de ocazie, aleşi dintre odraslele marii boierimi. Acest fapt avea o semnificaţie deosebită, după cum avea să sublinieze însuşi Asachi, căci spectacolul avea loc „în o epohă de străinomanie", iar actorii aveau menirea „a face o breşă în acea străinomanie, adresînd limba patriei către inimi patriotice".

După ce vreme de cinci ani, Asachi a fost agent diplomatic al Moldovei la Viena, în 1827 a fost numit „referendar" al şcolilor naţionale. În această funcţie s-a remarcat printr-o neobosită muncă desfăşurată cu strălucire pînă în anul 1849.

mânesc, al lui Heliade-Rădulescu. Pentru criticul literar Eugen Lovinescu, *Albina românească* a fost „întîia trăsură de unire în limba patriei dintre Moldova şi restul omenirei". În fruntea unui grup de intelectuali entuziaşti şi alături de dr. M. Zotta şi dr. Iacob Cihac, în 1830 Asachi a pus bazele „Cercului de lectură al medicilor moldoveni", iar cîţiva ani mai tîrziu a înfiinţat „Societatea de medicină şi istorie naturală". În 1832, altă mare realizare a sa a fost înfiinţarea „Institutului Albinei", prima lito-tipografie modernă a Moldovei, adevărat focar de cultură.

Activitatea de animator cultural a lui Asachi a ajuns la apogeul ei în următorii trei ani, prin întemeierea şi conducerea Conservatorului filarmonico-dramatic, acţiune la care au colaborat vornicul

Ştefan Catargiu şi spătarul Vasile Alecsandri, tatăl poetului. În acest răstimp au fost prezentate publicului prelucrările făcute de Asachi în limba română după piese străine cum ar fi *Lapeirus* şi *Văduva vicleană*, de Kotzebue, dar şi piese originale, scrise de el, precum ar fi drama *Petru Rareş-Vodă*. La 20 februarie 1838 s-a cîntat prima operă în limba română: *Norma. Muzica preală dat lui Bellini. Prelucrată de Aga G. Asachi*. Îndată după aceste evenimente încep să apară primele simptome de „îmbătrînire" în activitatea neobositului cărturar, semn că el şi generaţia sa îşi împliniseră misiunea istorică.

Datorită remarcabilei sale vitalităţi, Asachi însă a rămas pe scena culturală pînă în ultima clipă a vieţii sale.

Preocupat de buna desfăşurare a activităţii publicistice, dar dorind să încurajeze şi industria naţională, în 1841, Asachi a înfiinţat prima fabrică de hîrtie din Moldova.

Un an mai tîrziu, şcolile naţionale primeau dispoziţia să utilizeze, pentru nevoile lor, hîrtie de producţie autohtonă. În 1849 a demisionat din posturile de arhivar şi „referendar" al şcolilor naţionale, fixîndu-i-se o sumă totală de 16 000 lei anual, domnitorul Grigore Ghica lăudîndu-l printr-o rezoluţie pentru „vajnicele sale slujbe făcute statului într-un şir de ani necurmaţi".

În anii 1851 şi 1855, a făcut parte din comisiile care au pregătit participarea ţării la Expoziţiile universale de la Londra şi Paris, îndeplinind şi alte slujbe mai puţin însemnate. În 1856 a tipărit în limba română cunoscuta lucrare a lui Edgar Quinet *Românii principatelor Dunubiene*, revenind apoi pentru scurtă vreme la conducerea şcolilor şi arhivei naţionale. Cu un an înaintea morţii, a adus patriei sale un ultim şi însemnat serviciu: achiziţionarea manuscriselor lui Ion Budai-Deleanu.

Părintele şcoalelor române

Acţiunile lui Asachi în vederea organizării învăţămîntului în limba română au fost atît de ample şi de susţinute, cu urmări atît de însemnate încît numai pentru acest lucru şi tot ar fi rămas în istoria naţională. Într-o lucrare publicată în limba franceză, la Iaşi, în 1858, el formula succint necesitatea învăţămîntului naţional: „S-a văzut, spre ruşinea ţării, locuitorii împărţiţi în două clase: acei care se consacră muncii, vorbind limba română şi cei care trăgeau din această muncă toate foloasele, vorbind numai limba greacă". Interesele naţionale impuneau o schimbare radicală, în primul rînd prin dezvoltarea învăţămîntului în limba română. Dificultăţile erau însă foarte mari căci, observa Asachi „cîteva persoane influente prin poziţia lor — obişnuite a considera dregătoriile bine plătite ca un drept exclusiv al marilor familii — erau departe de a aproba un sistem de instrucţiune publică ce înzestra fără d sebire, cu aceleaşi cunoştinţe bogaţii ca şi săracii şi din care aceştia din urmă foloseau, de obicei, cel mai mult". Întîiul succes al lui Asachi — cursul de inginerie din anii 1814-1818 — stîrnise o puternică reacţie potrivnică. Directorul grec al Academiei domneşti adresase o lungă plîngere domnitorului, cerînd, între altele, ca Asachi să fie mutat la şcoala bisericească de la Socola „...să predea acolo popilor, dacă poate preda cineva în sărăca limbă a pămîntenilor...". Cursul de inginerie a fost desfiinţat, lui Asachi încredinţîndu-i-se sarcina de a reorganiza seminarul de la Socola. În acest scop el a făcut o vizită în Transilvania, pentru a studia organizarea şcolilor de aici, şi s-a întors împreună cu patru pricepuţi profesori ardeleni: Ioan Costea, Ioan Manfi, Vasile Fabian-Bob şi Vasile Popp.

Incendiul din 1827 distrusese atît clădirea Academiei domneşti, cît şi casele şcolii începătoare de la Trei Ierarhi. În această împrejurare, Asachi a invocat textul unor documente, despre care tot el pretindea că le-ar fi descoperit în străinătate, şi din care rezulta că Vasile Lupu întemeiase o şcoală, la Trei Ierarhi, pe care mănăstirea trebuia s-o întreţină din veniturile a trei moşii dăruite de domnitor în acest scop. La 1 ianuarie 1828, atît Epitropia şcolilor, cît şi Gheorghe Asachi au cerut oficial domnitorului Sandu Sturdza ca „în casa şi aşezămîntul învechit... al domnului Vasile Voievod să se statornicească o şcoală normală şi un gimnaziu, ambele potrivite cu scopurile noastre şi cu trebuinţa obştei, către care mai în urmă să se adauge un curs de filosofie şi de pravile". Învăţămîntul urma să se facă în „limba românească" de către „profesori pămînteni". Se mai propunea, de asemenea, şi înfiinţarea unei biblioteci naţionale. La 1 martie 1828, domnitorul a aprobat cererea înaintată în scopul reînfiinţării acestui „folositor aşezămînt din vechime sub numirea de Academie". După statistica lui Asachi, prin Şcoala Vasiliană, care trebuie considerată primul institut de învăţămînt superior de limbă română din Moldova, au trecut numai în intervalul 1828-1831 cîteva sute de elevi, dintre care 31 au fost „stipendişti" adică bursieri. Cu privire la soarta celor trei moşii „uzurpate" de Mănăstirea Trei Ierarhi, a început un lung şi anevoios proces între mănăstire şi Epitropia şcoalelor. Din 1835, Asachi a apărut în proces ca reprezentînd interesele Epitropiei şcoalelor şi expunerea sa din 26 iunie 1839 către Divanul Domnesc vădeşte o excelentă cunoaştere atît a legilor, cît şi a vechilor documente ale ţării. Acest proces care „...nu este din cele obicinuite între două părţi prigonitoare, ci între toată obştia Moldaviei şi epitropii unei averi..." a fost, în cele din urmă, cîştigat în folosul cauzei naţionale.

Între realizările lui Asachi în acest domeniu de mare însemnătate trebuie să amintim organizarea primelor şcoli ţinutale — la Roman, Huşi, Botoşani, Bîrlad, Galaţi şi Focşani — a Institutului de educaţia fetelor, a şcolilor săteşti, a Şcolii de arte şi meserii etc.

Tot lui i se datorează organizarea şi funcţionarea Academiei Mihăilene, aşezămînt inaugurat la 16 iunie 1835, şi pe care Asachi ar fi vrut să-l facă accesibil „pentru toate stările de locuitori din cuprinsul ţării". În cuvîntarea ţinută cu

prilejul inaugurării, el fă ea un bilanț al succeselor înregistrate de învățămîntul principatului între 1828-1835, arătînd că un număr de 3 240 elevi ieșiseră în acest răstimp de pe băncile școlilor. Cifra pare astăzi mică, dar pentru acel început de drum însemna foarte mult. În cadrul Academiei Mihăilene s-au instruit numeroși tineri săraci, fapt care nu va întîrzia să nemulțumească atît pe domnitor, cît și pe unii mari boieri. Din dorința de a stăvili accesul acestor tineri la învățămîntul superior, cîțiva mari boieri au propus introducerea limbii franceze ca limbă de predare, sub pretext că limba română ar fi nepotrivită acestei sarcini. Răspunsul lui Asachi și al altor cărturari patrioți a constituit o dovadă grăitoare în ceea ce privește închegarea definitivă a conștiinței naționale: „Comitetul răspunde că probele pînă acum înfățișate, atît în școalele de aice cît și în cele din Țara Românească și în celé pedagogice în statuturile Austriei pentru națiia românească, toate acestea dovedesc putința lucrului și prilejurile ce va avea limba românească în viitorime".

Învățămîntul superior a primit în anii următori o lovitură dureroasă prin desființarea, în 1847, a Academiei Mihăilene și înlocuirea ei printr-un liceu francez. Justețea punctului de vedere promovat de Asachi s-a arătat însă cîțiva ani mai tîrziu, prin înființarea Universității din Iași. Predarea se făcea în limba română, despre care Asachi spunea cu îndreptățită mîndrie: „Această limbă are o vitalitate de neînvins și aceasta este o dovadă mai presus de orice că este vrednică de desăvîrșire pentru a deveni organul unei instrucții superioare".

Pentru munca lui de peste două decenii în serviciul învățămîntului românesc, Asachi a fost de multe ori lăudat, atît în timpul vieții cît și după moartea sa. Cel mai frumos omagiu care i s-a adus ni s-a părut însă a fi aceste cîteva rînduri scrise în 1888, de un fost elev: „Mi-aduc aminte că între anii 1860-1869, în care am fost școlar, cînd se făcea serbarea școalelor, în fiecare an, la Trei Ierarhi, venea totdeauna la această sărbătoare bătrînul Asachi. Serbarea se termina totdeauna prin a este cuvinte: «Trăiască Asachi, părintele școalelor române!», iar bătrînul pleca de la această frumoasă serbare plîngînd".

Depozitar al drepturilor compatrioților

„Mă grăbesc a vă înștiința că din voința dumisale împuternicitului prezident al Divanurilor, dumneavoastră sînteți rînduit a fi arhivist al Obștești Obicinuitei Adunări". Aceste cîteva vorbe, pe care Asachi le citea, în primele zile ale lunii ianuarie 1832, din documentul de numire, însemnau începutul unui alt drum anevoios dar plin de însemnătate pentru nevoile țării. S-a așternut pe lucru fără preget, avînd de făcut față unei multitudini de probleme: localul adecvat, specialiștii și, mai ales, depistarea și adunarea documentelor risipite în toată țara. Acestea se cereau a fi grabnic puse la adăpost și așezate în ordine. A primit în subordine, deocamdată, trei funcționari și ca lăcaș provizoriu al arhivei, o casă „încăpătoare și sigurită", „ce se găsești supt Gimnazia Vasiliană din ograda bisericii sfinților Trei Ierarhi". La 10 martie 1832, făcea cunoscută publicului, prin intermediul *Albinei românești*, „alcătuirea unei arhive a țării, unde au a se păstra și orîndui toate acturile (delele) încheiate, atît cele administrative cît și judecătorești, precum și drepturile publice, care din lipsa unui asemenea așezămînt cu materialurile istoriei, s-au înstrăinat". La 19 aprilie adresa o cerere Logofeției Dreptății pentru „a face punere la cale cu toate sus arătatile acturi vechi și noi, aflătoare pînă acum în păstrare la Sfînta Mitropolie, să să iei și să să trimită în această Arhivă". La 5 noiembrie înainta aceleiași instituții propuneri concrete în legătură cu dispozițiile pe care autoritățile ar trebui să le dea spre a se obține documentele aflate la particulari și „la mănăstiri sau alte locuri publice". El arăta că ocîrmuirea ar trebui „să să adresarisască către guvernurile învicinate spre a să da voie de a scoate măcar copii vidimate... Asemenea documenturi orighinale, sau măcar copii întărite, vor informa un depozit prețios al Arhivei Statului, fiind încă și neapărat pentru istoria patrii..."

La 31 decembrie 1832 erau deja depuse 1 190 acte administrative și judiciare, pentru ca în 1836 să se ajungă la 40 000 dosare și condici, Asachi stăruind prin nenumărate adrese pentru suplimentarea posturilor din schema arhivei, pentru construirea unor noi dulapuri de depozitare sau pentru construirea unui local adecvat. Venit în control la 11 octombrie 1838, Costachi Sturdza, mare logofăt al Dreptății, constata greutățile pe care le întîmpina, „măcar că dumnealui arhivistul din a sa liafă mai ține încă doi scriitori peste acii a statului", adăugînd apoi, „totuși am însămnat că regularisirea acturilor este după un mitod nemerit de a se putea afla cu înlesnire orice hîrtii cerute". Domnitorul Mihail Sturdza a vizitat arhivele în ziua de 16 iunie 1844 și constatînd lipsa spațiului necesar depozitării celor 103 530 documente și dosare existente a ordonat „ca acel care ar fi sfîrșite de zece ani să s ardă și tot în această rînduială să se urmeze pe viitorime". Asachi a avut îndrăzneala să se împotrivească acestei dispoziții nechibzuite, tergiversînd lucrările pînă la scoaterea din domnie a lui Mihail Sturdza. Tot astfel, s-a împotrivit, cu succes, dispoziției de a se transporta la mănăstirile Neamț și Secu toate dosarele mai vechi și „nelucrătoare". În această slujbă pe care a îndepli it-o în ciuda tuturor greutăților, Asachi a fă ut un serviciu neprețuit istoriei naționale, lăsînd în urma lui o arhivă bine organizată, cuprinzînd 142 221 acte. Era deplin conștient de însemnătatea misiunii pe care o îndeplinise, căci scria cu legitimă m drie: „Am adunat interesant documente ale țării, răspîndite și dosite, și am păstrat cu sfințenie acest sanctuar a[l] drepturilor compatrioților".

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC, EDIȚIA II 1980

Cîștigătorii concursului „DOUĂ MILENII ȘI CINCI DECENII"

Al doilea concurs Magazin istoric, ediția 1980, dedicat sărbătoririi a 2 050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, sub conducerea marelui rege Burebista, s-a încheiat. Am primit 6 522 scrisori de la participanți din toate colțurile țării. Dintre acestea, 1 334 conțin răspunsuri exacte la toate cele 15 întrebări.

Ca și la precedentele ediții, numeroși concurenți au ținut să ne împărtășească gîndurile lor privind concursul. Iată cîteva dintre ele: Alexandru Vasile Bordași, jurist din Turda: „Felicitări pentru inițiativa și organizarea, celui de-al doilea concurs în anul 1980". Ioan Rusu, muncitor din Bistrița Bîrgăului, jud. Bistrița-Năsăud: „Cu ocazia acestui concurs, am avut posibilitatea să cunosc mai bine originile și trecutul străvechi al poporului român". Dănilă Waedt, student din comuna Șona, jud. Alba: „De interes deosebit sînt concursurile organizate. Prin ele se realizează o revitalizare a cunoștințelor acumulate prin citirea revistei". Ion Cocu Călin, elev din București: „Concursurile organizate de revistă m-au ajutat la îmbogățirea cunoștințelor de istorie. Mihai Plesnicuță, profesor din Bacău: „Cu multă plăcere am participat la cele două ediții ale concursului din acest an".

Gînduri care, împreună cu alte mărturii, constituie manifestări emoționante ale dragostei și pasiunii cititorilor noștri pentru istorie, ale atașamentului față de revistă.

În urma tragerii la sorți, au fost desemnați cei 66 cîștigători, oameni ai muncii de profesiuni și vîrste diferite, din toate părțile țării. Astfel, printre cîștigătorii actualei ediții se află elevi, profesori, ingineri, muncitori, țărani cooperatori, studenți, economiști, ofițeri, medici, electromecanici, actori, chimiști etc.

Felicitîndu-i călduros pe cîștigători, ca și pe toți participanții care s-au străduit să răspundă celor 15 întrebări, mulțumim, totodată, tuturor celor care ne-au scris, transmițîndu-ne propuneri și sugestii privind concursurile viitoare.

Ca de obicei, înainte de a prezenta numele cîștigătorilor, facem cîteva precizări:

— Premiile în obiecte pot fi ridicate de la sediul redacției, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 5 ianuarie 1981 (luni-vineri între orele 15-17, sîmbăta: 9-13).

— Cîștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne ceară formularul tip pentru a delega o altă persoană care să ridice premiul.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, șase luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1981.

Și iată-i acum pe cei 66 cîștigători ai Concursului „Două milenii și cinci decenii".

PREMIUL I, un televizor Olt

Emil Dănilă — Vaslui

PREMIUL II, 3 aparate foto Orizont Amator D

1. **Daniela C. Marcu** — Craiova
2. **Eugen Filipescu** — Tulcea
3. **Michaela Doina N. Miftode** — Buhuși

PREMIUL III, 2 stilouri Pelikan

1. **Constanța T. Ungureanu** — Galați
2. **Ioan Cărăbaș** — Deva

PREMIUL IV, 2 aparate foto 9 Smena Symbol

1. **Niculae Iliescu** — Tîrgoviște
2. **Ion A. Bănescu** — com. Moroeni, jud. Dîmbovița

PREMIUL V, 2 aparate foto Smena 8 M

1. **Samuil S. Iepure** — com. Ciumbrud, jud. Alba
2. **Iuliu I. Tulai** — Cîmpia Turzii

(Continuare în p. 59)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **ISTORIA DREPTULUI ROMÂNESC, VOL. I** *(coordonator prof. univ. dr. docent* **Ioan Ceterchi***).* Editura Academiei, București, 1980, 664 pp., 42 lei: *procesul istoric al apariției și dezvoltării instituțiilor juridice pe teritoriul patriei noastre, din epoca destrămării genetilice și pînă în feudalism.*

● **Nicolae Stoicescu — CONTINUITATEA ROMÂNILOR.** Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, 248 pp., 12 lei: *o prezentare sistematică a istoriografiei consacrate originii și continuității românești pe meleagurile carpato-danubiano-pontice.*

● **D. Protase — AUTOHTONII ÎN DACIA.** Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, 200 pp., 14, 50 lei: *persistența și felul de viață al populației băștinașe dace între anii 106-274/275 e.n.*

● **Aurel H. Golimas — UN DOMNITOR. O EPOCĂ.** Editura Sport-Turism, București, 1980, 272 pp.; 19,50 lei: *vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei în 1626-1629 și 1633.*

● **Adina Berciu-Drăghicescu — O DOMNIE UMANISTĂ ÎN MOLDOVA. DESPOT VODĂ.** Editura Albatros, București, 1980, 152 pp., 5 lei: *reconstituirea vieții și faptelor unui „personaj renascentist, amestec de aleasă cultură umanistă și machiavellism".*

● **Stelian Neagoe — VIAȚA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ INTERBELICĂ.** Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, vol. I, 264 pp.; vol. II, 392 pp., 25 lei: *locul și rolul universității clujene văzute pentru prima oară în contextul general al problematicii fundamentale a dezvoltării României în perioada dintre cele două războaie mondiale.*

● **Romulus Vuia — STUDII DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR, VOL. II** *(antologie de* **Mihai Pop** *și* **Ioan Șerb***).* Editura Minerva, București, 1980, 612 pp., 39 lei: *vezi și* Magazin istoric, *nr. 7/1979.*

● **Ion V.T. Cojocaru — VALEA DOFTANEI.** Editura Sport-Turism, București, 1980, 200 pp., 15 lei.

● **RETORICA ROMÂNEASCĂ** *(ediție îngrijită, prefață și note de* **Mircea Frînculescu***).* Editura Minerva, București, 1980, 316 pp., 12,50 lei: *antologie de texte din Ioan Molnar-Piuariu, Simeon Marcovici, D. Gusti, Cristu Negoescu, Al. Aman, V.A. Urechiă, Al.G. Dăghicescu, Gh. Adamescu.*

● **REVUE ROUMAINE.** *Numerele 7-8-9-10/1980 din noua serie a* Revistei române, *ce apare în limbile franceză, engleză, rusă, germană, spaniolă, sînt dedicate în cea mai mare parte istoriei poporului român și valorilor civilizației sale, constituindu-se într-o originală și competentă inserție a contribuțiilor sale specifice la spiritualitatea europeană și universală.*

O epocă din istoria Transilvaniei

DOMNIA LUI GABRIEL BETHLEN

ANDREI KISS,
Arhivele statului Cluj-Napoca

În cunoscuta sa Autobiografie, principele Transilvaniei Ioan Kemény (1661-1662), evocînd moartea principelui Gabriel Bethlen — după ce înşiră calităţile acestuia — continuă astfel: „Şi a fost un om înzestrat şi cu alte multe virtuţi frumoase, deşi, cu toate acestea, nici el nu putea fi lipsit de slăbiciunile omeneşti..." Admirator fără rezerve al principelui, Kemény înţelegea totuşi că, pentru a-l reproduce fidel portretul, nu însemna să-l înfăţişeze fără nici un cusur, căci o astfel de reprezentare n-ar fi fost decît în detrimentul omului pe care-l preţuia.

Drumul vieţii

Gabriel Bethlen s-a născut în anul 1580, pe meleaguri hunedorene, în castelul de la Ilia, moşie primită de tatăl său, Wolfgang Bethlen, de la voievodul transilvan Ştefan Báthory*. La vîrsta de 12 ani, Gabriel a rămas orfan, ajungînd, împreună cu fratele său Ştefan, sub tutela fratelui mamei lor, Andrei Lázár, jude regesc din Lăzarea judele regesc al scaunului Ciuc. Orfanii au pierdut însă moşia de la Ilia, care le-a fost luată de principele Sigismund Báthory (1581-1602, cu întreruperi), astfel că Gabriel s-a văzut nevoit să intre în slujbă la curtea acestuia. Din această perioadă — 16 august 1593 — datează prima lui scrisoare cunoscută, în care relatează unei rude: „Noi pînă acuma am învăţat. Dar de acum, domnule, eu de voi avea posibilitatea, cu ajutorul lui Dumnezeu, mă voi angaja la cineva, sau la Maiestatea Sa, domnul nostru [Sigismund Báthory], sau la altcineva... Moşia noastră de seamă, pe care am avut-o domnule, cetatea de care ţineau vreo sută de case de iobagi, ne-a luat-o domnul de mai bine de un an, la vorbele mai multor oameni linguşitori".

La curtea lui Sigismund, s-a bucurat de obläduirea lui Ştefan Bocskay, mai tîrziu (1605-1606) ajuns şi el principe al Transilvaniei, cu care era şi înrudit. Cu toate acestea, Bethlen a urmat linia politică a lui Moise Székely (principe al Transilvaniei între mai-iulie 1603), care se pronunţa pentru bune raporturi cu Poarta otomană, spre deosebire de orientarea iniţială a lui Bocskay, de colaborare cu casa imperială germană. După lupta de la Teiuş, din 12 iulie 1602, în care adepţii lui Székely au fost învinşi de generalul Basta, Bethlen l-a urmat pe învins în exil, la paşa de Timişoara. Întorcîndu-se cu aju-

* Vinieta reprezintă o insignă cu deviza principelui Gabriel Bethlen.

tor otoman şi tătar, Székely a fost din nou învins, la 17 iulie 1603, lîngă Braşov, cînd a şi căzut în luptă. Bethlen a pornit din nou în pribegie, în vilaietele Timişoarei şi Belgradului, folosind acest timp pentru desăvîrşirea instruirii sale (întreruptă din perioada cînd rămăsese orfan) şi pentru însuşirea cunoştinţelor necesare activităţii politico-diplomatice. A legat prietenii, a stabilit relaţii, a pătruns în adîncurile gîndirii otomane („îi cunosc firea turcului" — spunea el mai tîrziu), observînd relaţiile, intrigile şi manevrele din culisele aparatului de stat otoman. A căpătat, astfel, o experienţă pe care peste cîţiva ani o va valorifica cu abilitate, în calitate de principe.

La vîrsta de 23-24 ani, prestigiul lui Bethlen era atît de mare încît pribegii transilvăneni voiau să-l aleagă principe. Om chibzuit, Bethlen a refuzat propunerea, susţinînd alegerea lui Ştefan Bocskay, care a fost înscăunat de data aceasta cu sprijin otoman. După scurta domnie a acestuia a urmat domnia la fel de scurtă a lui Sigismund Rákóczi (1607-1608), apoi principe a fost ales Gabriel Báthory. Între noul principe şi Bethlen au fost, la început, raporturi bune. Curînd însă chibzuinţa, clarviziunea, moralitatea şi spiritul gospodăresc al lui Bethlen s-au confruntat cu nechibzuinţa, aventurierismul şi imoralitatea principelui. Bethlen a pornit din nou în pribegie, fiind primit la Adrianopol, chiar de sultan. Apoi, cînd la 27 octombrie 1613, Báthory — ce stîrnise nemulţumirea cvasigenerală — a fost ucis de proprii săi oşteni, Bethlen, însoţit de oştile turco-tătare şi cu ajutorul domnului Ţării Româneşti (Radu Mihnea) şi al Moldovei (Ştefan Tomşa) a venit în Transilvania, fiind ales principe al ţării.

Prosperitate şi cultură

Cei 16 ani de domnie ai lui Bethlen aveau să dovedească pe deplin că alegerea sa s-a dovedit binevenită. La preluarea domniei, ţara se afla într-o situaţie economică grea. Bunurile fiscale ale principatului Transilvaniei — baza economiei statale în acea perioadă — fuseseră donate sau arendate. Războaiele îndelungate purtate pe teritoriul Transilvaniei secătuiseră ţara. Minele nu mai aduceau venituri, vistieria era goală. Neîncrederea plutea în jurul noului principe, neîncredere accentuată de faptul că o seamă de cetăţi au refuzat să se supună autorităţii sale, iar obştea săsească s-a opus chiar ţinerii, la Sighişoara, a primei Diete convocate după alegerea lui Bethlen.

Bun gospodar, adept al unei politici mercantile (de adunare în ţară a banilor şi aurului), principele a întreprins măsuri energice pentru întregirea bunurilor şi veniturilor fiscale ale ţării. Încă în 1615, Dieta a hotărît (la sugestia principelui) ca toate bunurile fiscale înstrăinate începînd din 1588 de diferiţi principi ce se succedaseră de atunci la tronul Transilvaniei să revină fiscalităţii.

În acelaşi timp, a încurajat buna funcţionare a minelor şi ocnelor de sare, mineritul redevenind o îndeletnicire aducătoare de venituri. Pentru sporirea activităţii miniere — ca şi a unor meşteşuguri — în timpul Războiului de treizeci de ani a adus în ţară mineri pricepuţi şi meşteşugari persecutaţi pentru credinţa lor pe teritoriul stăpînit de Habsburgi. Dezvoltînd producţia, Bethlen a dat un puternic impuls şi activităţii comerciale — fiind el însuşi cel mai mare negustor al principatului. Era, de pildă, cel mai mare exportator de vite spre Viena. Tot în vederea măririi veniturilor vistieriei a bătut — după obiceiul timpului — la începutul domniei bani de slabă calitate ca, pe urmă, în condiţii de stabilitate economică, să treacă la emiterea unor monede bune, acceptate peste tot.

Din veniturile realizate, o importantă parte a fost rezervată trebuinţelor armatei; însemnate sume au fost îndreptate şi spre activităţi edilitar-culturale. În timpul domniei lui Bethlen au fost construite, reclădite sau amplificate o serie de obiective militare (cetăţi şi bastioane) şi alte construcţii, printre care acelea de la Iernut, Vinţul de Jos, Blaj, Făgăraş, Oradea şi Hunedoara. Alba Iulia, reînviată din ruine, a devenit o adevărată reşedinţă princiară, unde se evidenţia o nouă curte domnească în adevăratul înţeles al cuvîntului, după modelul curţilor princiare italiene, cu clădiri în stilul Renaşterii şi al Barocului, luxos înzestrate, cu o renumită bibliotecă, în care aveau loc manifestări culturale oferite de muzicanţi şi actori aduşi la curte.

Dealtfel, oblăduirea artelor şi a culturii a fost o permanentă preocupare a principelui. După modelul academiilor protestante germane, dar şi pentru a contracara învăţămîntul iezuit în plină dezvoltare (principele fiind de religie protestantă), Bethlen a înfiinţat la Alba Iulia, în 1622, Colegiul academic, unde a adus vestiţi profesori din Germania, ca Martin Opitz[1], poetul umanist care recunoştea în graiul iobagilor români din jurul Zlatnei latinitatea limbii lor, ca profesorii din Heidelberg, Johann Heinrich Bisterfeld şi Ludwig Philip Piscator, sau ca Johann Heinrich Alstedius din Hernborn. (Colegiul Academiei din Alba Iulia şi curtea princiară, biblioteca şi arhiva au căzut pradă asediului turco-tătar din 1658. Şcoala a reînviat însă în 1662 la Aiud, continuîndu-şi activitatea pînă în zilele noastre. Azi în acest liceu — care continuă să poarte peste ani numele întemeietorului — se pregătesc să devină constructori ai societăţii noastre socialiste sute de copii români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi.) În 1624, principele a iniţiat şi o altă importantă măsură, menită să îmbogăţească politica sa culturală. Este vorba de o hotărîre a Dietei prin care se asigura instruirea şi a fiilor de iobagi, aceştia putînd să-şi continue studiile fără

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

ca stăpînii lor să le-o poată interzice. S-a deschis astfel o portiță spre valorificarea resurselor intelectuale ale iobăgimii, de care au profitat și discipolii români ai colegiilor reformate din Alba Iulia, Aiud, Orăștie, Tîrgu Mureș și Cluj.

Bethlen a fost și un sprijinitor al cărturarilor și al tipografiilor. În această ordine de idei, amintim că a intenționat să înființeze și o tipografie românească la Alba Iulia și să traducă în limba română *Biblia*, firește cu scopul de a sprijini propagarea calvinismului. Trebuie precizat că aceste tendințe ale protestantismului — de traducere a cărților liturgice în limba poporului — au avut o contribuție prețioasă la traducerea și tipărirea diferitelor texte în limbile naționale. Bethlen, calvinist convins și participant la Războiul de treizeci de ani de partea protestanților, a fost tolerant față de alte confesiuni. Spre deosebire de cele afirmate de istoricul maghiar Nahlik Zoltan[1], trebuie să precizăm că atitudinea lui Bethlen de toleranță față de alte confesiuni a fost dictată în primul rînd din rațiuni politice și economice. Dealtfel, așa cum sublinia chiar atunci patriarhul Constantinopolului, Chiril Lucaris, românii au sesizat acest pericol, refuzînd să adere la religia protestantă.

O încercare de reconstituire a Daciei

Cînd Bethlen a preluat domnia, Transilvania se afla la capătul unui șir lung de războaie — de aproape două decenii — care pustiiseră principatul. De aceea, grija de căpetenie a principelui a fost să asigure liniștea în țară. O primă preocupare a constituit-o reglementarea relațiilor cu Imperiul habsburgic.

Încă de la începutul domniei, Bethlen a avut de înfruntat ostilitatea Habsburgilor care doreau un principe devotat lor. În acest scop, curtea din Viena a sprijinit acțiunile unui pretendent la tronul Transilvaniei, Homonnai György, acțiuni eșuate însă datorită iscusinței lui Bethlen. În cele din urmă, Bethlen a obținut recunoașterea ca principe și de către curtea din Viena, dar trebuie spus că în culise manevrele pentru înlăturarea sa au continuat și după această recunoaștere.

În 1619, situația lui Bethlen era într-atît de consolidată, încît după izbucnirea, în 1618, a Războiului de treizeci de ani el s-a alăturat beligeranților protestanți împotriva Habsburgilor[2]. În alianță cu cehii, oastea lui a ajuns pînă sub zidurile Vienei, principele a intrat în posesia coroanei ungare, iar Dieta maghiară l-a ales ca rege al Ungariei. Dar, deși în titulatura sa a folosit timp de 16 luni acest titlu, în cele din urmă nu s-a încoronat. Principele a dat astfel dovadă de clarviziune și înțelepciune politică, mergînd nu spre o politică de ascuțire a conflictului cu Habsburgii (pretendenți și ei la coroana ungară), ci deschizînd porțile spre o înțelegere cu ei. Aceasta s-a și realizat, prin încheierea, la 6 ianuarie 1622, a păcii din Mikulov, cu prevederi avantajoase pentru principe: acestuia i se recunoștea stăpînirea Partiumului și păstra, pe timpul vieții, șapte comitate din Ungaria de Sus.

Ostilitățile cu Habsburgii au continuat totuși și în anii următori, cînd Bethlen a mai condus împotriva lor două campanii. Pacea de la Viena (1624) și cea de la Bratislava (1626), care au urmat acestor campanii, au repetat prevederile celei de la Mikulov. Concomitent, Bethlen a căutat și pe altă cale moderarea relațiilor cu Habsburgii. Murindu-i soția, Suzana Károlyi (11 mai 1622), a încercat o înrudire — prin căsătorie — cu Habsburgii. Nereușindu-i planul, în primăvara anului 1626, s-a căsătorit cu Ecaterina de Brandemburg, care după moartea lui a devenit principesă a Transilvaniei (1629-1630).

În 1627, marele său adversar, cardinalul Peter Pázmány, informa curtea Habsburgilor că Gabriel Bethlen făcea demersuri la Poartă în intenția de a constitui, sub domnia sa, un regat al Daciei care să cuprindă sub suzeranitate otomană — Transilvania, Țara Românească și Moldova. În același timp, Bethlen însuși, în scrisoarea sa către trimisul la Constantinopol, arăta că papa și împăratul Habsburg i-au promis să-l facă monarh al regatului care ar include Moldova, Țara Românească și unele teritorii din apusul Transilvaniei. La numai cîțiva ani de la măreața epopee făurită de Mihai Viteazul — unirea celor trei principate românești sub un singur sceptru — tentativa lui Gabriel Bethlen demonstrează audiența de care se bucura în epocă ideea făuririi unui stat care să cuprindă laolaltă Moldova, Țara Românească și Transilvania, ca și faptul că în conștiința acelor vremi ele continuau să persiste sub numele antic de Dacia.

De asemenea, cum rezultă din corespondențele sale ulterioare, spre sfîrșitul vieții l-a preocupat ideea de a obține coroana Poloniei.

Plăcuta, frumoasa pace

Preocuparea lui Gabriel Bethlen de constituire a unui regat al Daciei izvora în primul rînd din dorința de a contrapune amenințării celor două puteri (Imperiul otoman și Imperiul habsburgic), o forță politică în stare să păstreze autonomia țării sale și chiar să-i asigure independența. În același scop, încă de la urcarea pe tron a fost preocupat de menținerea bunelor relații cu Țara Românească și Moldova. La 25 noiembrie 1613, în tabăra de la Oprișani, Bethlen a dat mîna cu cei doi domni — Radu Mihnea și Ștefan Tomșa — jurîndu-și reciproc că vor fi ca frații și se vor ajuta pînă la moarte. Bunele raporturi eco-

[1] Vezi articolul *Amintindu-ne de Bethlen Gabor...*, în publicația *Koznevales*, nr. 35/1980.
[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

nomice şi politice cu celelalte principate românești au fost, dealtfel, o constantă a activității principelui, demonstrînd—ca şi proiectul reunirii lor într-un singur regat, al Daciei — că în ochii contemporanilor ele constituiau organic, o unitate.

Gabriel Bethlen a venit în țară cu ajutor otoman şi a fost adeptul menținerii unor bune relații cu Poarta. Din acest motiv, mulți dintre contemporani, alimentați de forțele habsburgice, l-au acuzat de filootomanism. În realitate, el a dorit la fel de mult eliberarea țării de sub dominația Semilunii, ştiind că principalul obiectiv al lumii creştine trebuia să fie alungarea otomanilor de pe teritoriile ocupate. Spre deosebire de mulți dintre contemporani, şi-a dat însă seama că acest deziderat putea constitui doar un program de viitor, Poarta fiind încă foarte puternică. Era conştient, totodată, de pericolul pentru Transilvania, al înlocuirii unei dominații cu o altă dominație străină. Caracterizîndu-i politica externă, principele Ioan Kemény afirma că „pe ambii împărați puternici i-a ținut *in aequilibrio* [în cumpănă], față de el însuşi şi față de patria sa". Bethlen însuşi, referindu-se la situația țării sale între cele două puteri scria: „Între cele două rele aş considera de cel mai mare folos, împreună cu existența libertății patriei noastre, plăcuta, frumoasa pace".

Adept al bunelor relații cu Poarta, principele a înțeles totodată să apere pe toate căile demnitatea țării, a ştiut să impună respect. Chiar la suirea pe tron, cînd oştile turco-tătare au luat 25 000 robi, a intervenit energic pentru eliberarea oamenilor. Cîțiva ani mai tîrziu, cînd otomanii i-au cerut, concomitent, să predea cetatea Ineu, să plătească tributul şi să se alăture, cu oastea sa, armatei lui Skender pașa, Bethlen a răspuns: „Preaputernicia sa mi-a poruncit deodată trei lucruri... Este o lipsă în această chestiune, anume că nu pot da deodată oaste şi dare, pentru că nici de la țăranul iobag nu putem pretinde decît ceea ce este dator: să-şi dea dare obişnuită, să meargă la oaste nici stăpînul său nu-l silește, sau dacă-l silește nu ia darea de la el".

Cunoscînd bine Imperiul otoman a ştiut să folosească slăbiciunile înalților săi dregători şi — în acelaşi timp — cînd a fost nevoie a manifestat şi tărie față de ei. Iată ce spunea în instrucțiunile date lui Baltazar Kemény, trimis să ducă tratative la Poartă: „Domnia sa... să aibă în vedere firea turcului, care, unde recunoaşte o stare de frică, acolo încearcă să-i stea pe gîtul, grumazul oricui, oriunde. În schimb, unde e ținut cu măsura cuvenită, acolo şi el arată bunăvoință amabilă cu linguşiri şi prefăcătorii".

A acordat atenție organizării unei armate puternice. A reuşit: oastea înfăptuită de el a asigurat prestigiul Transilvaniei pe cîmpurile de luptă ale Europei în Războiul de treizeci de ani. Totodată, în toți cei 16 ani de domnie, țara sa a fost ferită de invazia dușmanului. Cum spunea însuşi principele: „În decursul a şaisprezece ani, picioarele cailor inamicului nostru nu au apăsat pămîntul patriei noastre".

Întreaga sa viață, Bethlen a muncit neobosit pentru binele țării. Deşi arhiva principatului a fost distrusă în 1658, pînă în prezent cunoaştem aproape o mie de scrisori şi instrucțiuni provenite de la el. Acestea sînt principalele izvoare ale politicii şi țelurilor sale — dezvăluind o adîncă şi multilaterală viziune asupra situației interne şi externe a Transilvaniei. Desigur, domnia şi-a avut limitele ei, izvorîte în primul rînd din poziția de clasă a principelui de reprezentant şi sprijinitor al nobilimii. A murit la 15 noiembrie 1629, în plină putere, la vîrsta de numai 49 ani. A lăsat, după o domnie de 16 ani, un principat transilvănean autonom puternic, cu un prestigiu european consolidat; anii săi de domnie pot fi considerați, pe bună dreptate, o epocă în istoria Transilvaniei.

PLANSELE NOASTRE

① Vedere de pe Bulevardul Capucinilor din Paris, în ajunul primului război mondial, tablou de Jean Béraud (sus) şi bătălia de la Verdun „care a marcat o cotitură decisivă în mersul războiului pe frontul francez" (Michel Mourre, **Dictionnaire d'histoire universelle,** vol. II). Pictură de A. Brenet (**Arsenalul războiului secret,** p. 33)

②③ Bun gospodar, iscusit diplomat, oştean viteaz, principele transilvan Gabriel Bethlen a slujit neobosit, de-a lungul întregii vieți, interesele țării, făcînd din principatul autonom al Transilvaniei un stat puternic şi înfloritor. Gravură din **Trachterkabinett Siebenbürgens** înfățişîndu-l pe principe; podoabe din aur, argint şi pietre prețioase aparținînd principilor Transilvaniei din sec. XVII aflate în Tezaurul Muzeului de istorie al R.S. România (**Domnia lui Gabriel Bethlen,** p. 29)

④ Detaliu din tabloul **Cele şapte păcate capitale**, operă semnată, în 1933, de pictorul antihitlerist Otto Dix. După volumul **La Resistenza in Europa,** Roma, 1970 (**Ei s-au opus lui Hitler...,** p. 38)

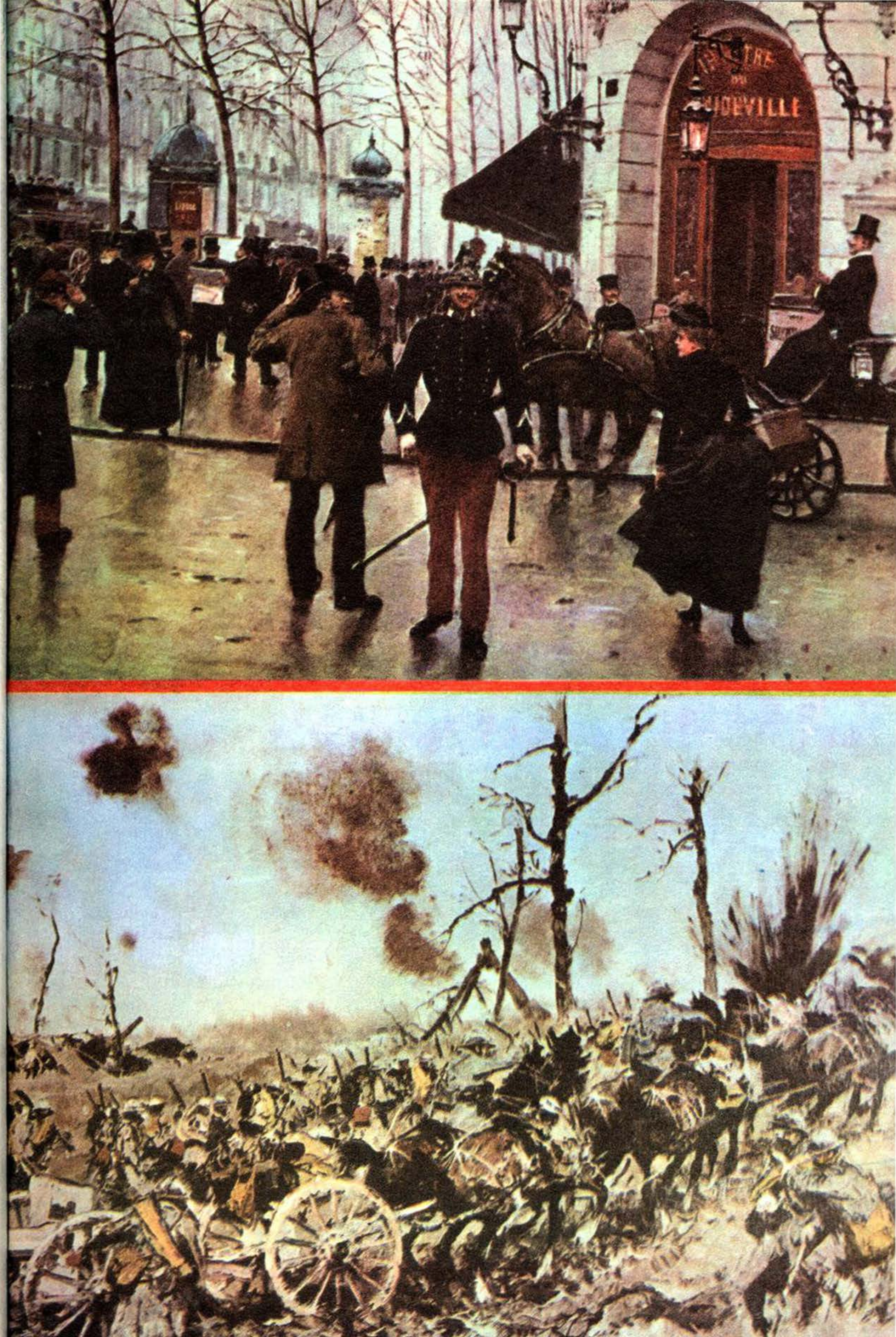
HOTEL
DE
VILLE

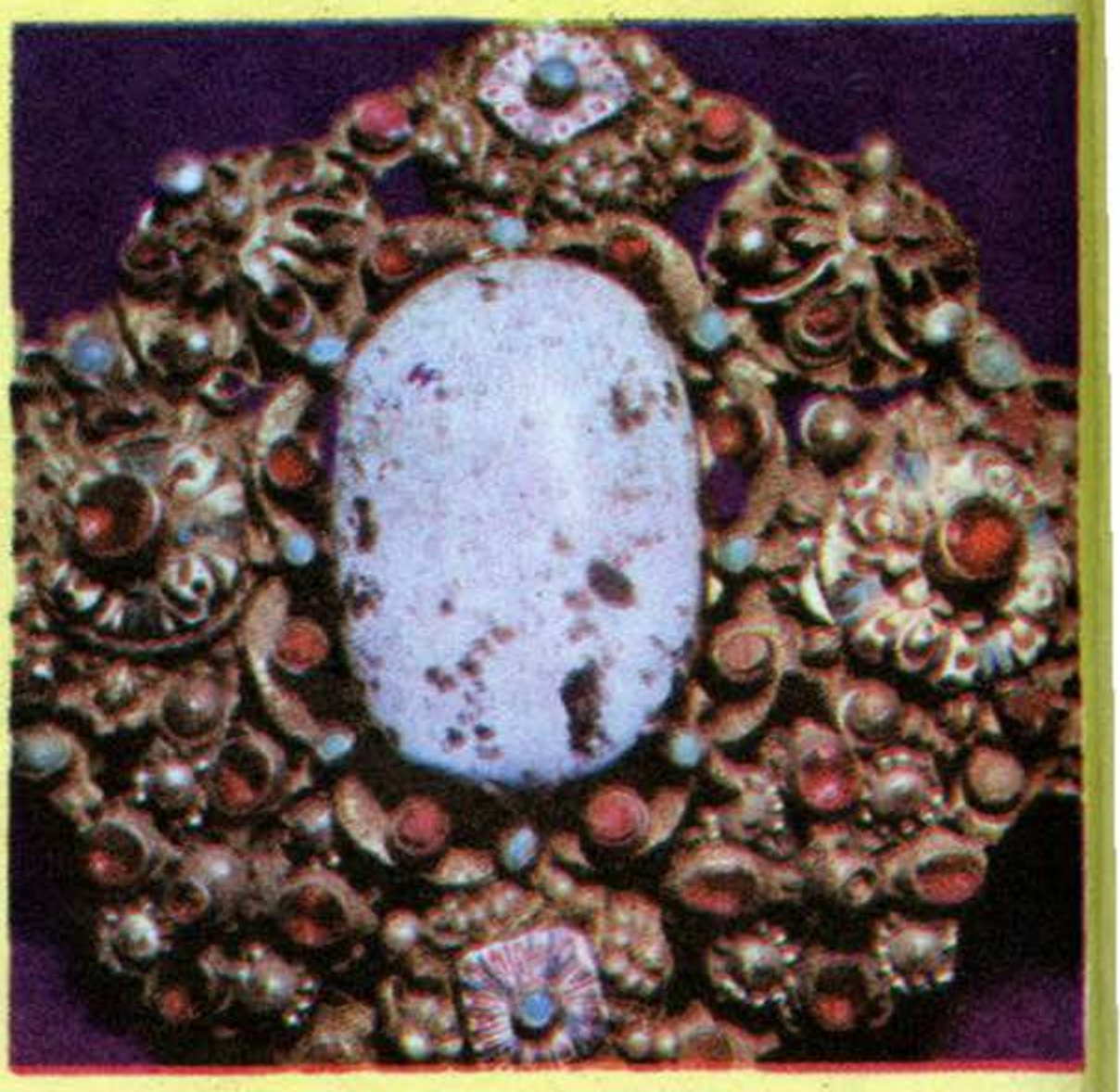

GABRIEL BETHLEN.

În preajma primului război mondial

ARSENALUL RĂZBOIULUI SECRET

JEAN-PIERRE ALEM

Am urmărit în ultimele două numere ale revistei, 10 şi 11/1980, prin intermediul lucrării istoricului francez Jean-Pierre Alem, L'Espionage à travers les âges **(Spionajul de-a lungul veacurilor), cîteva momente din istoria acestui gen de informaţii. Iată un nou episod din lucrarea amintită, în care este relatată lupta dintre reţelele de spionaj germane şi franceze în preajma primului război mondial. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei** Magazin istoric.

Încă de la sfîrşitul secolului XIX, serviciul de informaţii german constituia o divizie a Marelui Stat Major al armatei şi cuprindea trei secţii organizate după criterii geografice, avînd ca domenii Europa Occidentală şi America, Europa Orientală şi Asia, Europa Meridională şi Africa. Serviciul era condus de un general, iar secţiile de ofiţeri superiori.

Fiecare din secţiile geografice dispunea de ataşaţi militari sau de alţi ofiţeri, aflaţi în misiune în sectorul respectiv, precum şi de agenţi civili. Aceştia din urmă erau împărţiţi în două categorii: unii s ocupau cu supravegherea generală a respectivei zone geografice; alţii erau însărcinaţi cu obţinerea de informaţii concrete privind materialele militare, planurile operaţiilor etc. Numărul agenţilor din ambele categorii era considerabil. În Franţa, activau circa 9 000. Sub diverse acoperiri, ei foiau în nordul şi estul ţării, în regiunea pariziană şi pe Coasta de Azur. Mulţi dintre ei erau originari din Alsacia şi din Lorena, fiind folosiţi, în special, în serviciile căilor ferate; alţii erau belgieni sau elveţieni. În Franţa, în 1913, serviciul de informaţii german folosea aproape 2 000 femei ca agente. Alte filiale, instalate în Belgia, Grecia, Elveţia şi Spania constituiau pilonii acestui serviciu.

O organizaţie atît de puternică avea nevoie de un buget considerabil. În total, la sfîrşitul secolului, bugetul anual se ridica la peste 8 milioane franci francezi. Această impresionantă descriere a serviciului de informaţii german (Nachrichtendienst) este făcută de cărţile, articolele din reviste şi de rapoartele ofiţerilor Biroului 2 (serviciul de informaţii al armatei franceze).

Colonelul Nicolai contra colonelului Dupont

Este interesant să comparăm aceste date cu relatările făcute, mai tîrziu, de însuşi şeful serviciului secret german colonelul Walter Nicolai. După moartea lui Stieber (şeful serviciului german pînă în 1880), scria Walter Nicolai, specialiştii în problemele de informaţii au fost trecuţi în cadrele armatei, ocupîndu-se de chestiuni pur militare. Conducerea militară a consimţit totuşi să păstreze un serviciu de informaţii în cadrul armatei, destinat să devină operaţional numai pe cîmpurile de luptă, dar au respins ideea unui organism de informaţii global, ceea ce a dus la neglijarea totală a aspectelor politice şi economice furnizate de sistemul de spionaj anterior. Bugetul serviciului de informaţii a fost redus la 300 000 mărci pe an. Numai iminenţa războiului care se profila i-a permis lui Ludendorff să obţină o creştere a acestui buget la 450 000 mărci.

Pînă în 1906, serviciul număra numai cîţiva ofiţeri, dintre care unul singur la Berlin, iar ceilalţi în zonele de frontieră. În ajunul războiului, serviciul de informaţii con-

stituia Divizia III B a Marelui Stat Major, condusă de un ofiţer superior specializat în probleme de spionaj, care avea ca adjuncţi doi alţi ofiţeri. Existau doar două secţii, una pentru Franţa şi alta pentru Rusia; o secţie engleză, de mult timp proiectată, nu fusese constituită, din lipsă de bani şi de specialişti.

În schimb, colonelul Nicolai prezintă aproape admirativ dezvoltarea şi eficacitatea serviciului secret francez. Istoricul Richard Rowan reproduce în *Story of Secret Service* (Istoria serviciului secret) o schemă din sursă germană, executată probabil de oamenii lui Nicolai, în care sînt trasate ramificaţiile serviciului de informaţii francez. Acest organism apare ca un nucleu spre care converg nenumărate raze ce pornesc de la izvoarele instituţiilor franceze: ambasade, organisme economice (bănci, mari societăţi), agenţii de presă etc. Este un grafic impresionant care demonstrează că Franţa întreagă fusese mobilizată pentru a servi cauza informării serviciului secret. La frontiera franco-germană, de pildă, sub conducerea unui întreg grup de comisari speciali, însărcinaţi cu recrutarea agenţilor, birourile de spionaj, plasate pe lîngă guvernatorii din Belfort şi Verdun şi Corpul 20 armată de la Nancy, organizau operaţii de informare în teritoriul german.

Spionajul francez era bine organizat în Belgia, Luxemburg şi Elveţia. Agenţii săi şi-au procurat planurile forturilor din vestul Germaniei şi ale podurilor de pe Rin, studiind posibilităţile de trecere peste fluviu între Trèves şi Thionville; în acelaşi timp, ei supravegheau mişcările de trupe germane. Un sistem de comunicare prin porumbei călători lega reţelele de spionaj din Olanda de cele din Elveţia. În această din urmă ţară, serviciul de informaţii francez avea un centru la Geneva, care folosea 86 persoane, şi un altul la Bâle; ultimul pregătea sabotarea căilor ferate germane.

Francezii, printr-un scrupul care îi onorează, nu au scris nimic despre serviciul lor secret din această perioadă. Colonelul Dupont, care fusese omologul lui Nicolai în Franţa, nu ne-a lăsat memorii; tăcerea specialiştilor francezi este totuşi întretăiată de suspine profunde. Într-adevăr, din rapoartele lor asupra spionajului german şi omniprezenţei sale se poate discerne reproşul faţă de guvern, vinovat de a fi refuzat ofiţerilor serviciului de informaţii francez mijloacele şi fondurile necesare pentru întreprinderea unor acţiuni serioase.

Bancheri, negustori de cai şi de hamei

Găsim deci atît în descrierile francezilor cît şi ale germanilor, aprecieri exact opuse, fiecare exaltînd forţa adversarului şi minimalizînd, în aceeaşi proporţie, pe a sa proprie. Dar pentru a ne convinge de valoarea celor două servicii rivale, să examinăm cîteva din operaţiunile realizate de fiecare dintre ele.

Dacă Germania nu dispunea în Franţa, în ajunul primului război mondial, de 20-25 000 agenţi, aşa cum declarau unele surse, avea cu siguranţă mai multe sute, din care unii foarte bine implantaţi. Printre aceştia s-a numărat şi Ludwig Windell, care a activat în Franţa încă din 1892. Windell era un fost ofiţer — locotenent în Regimentul 15 infanterie prusacă — şi care, în 1889, trecuse în poliţia secretă. Succesul uneia din primele sale misiuni i-a scurtat însă cariera; însărcinat să ancheteze originea scrisorilor anonime, care prezentau familia imperială într-o lumină scandaloasă, el a demascat vinovatul în opt zile. Dar acesta era chiar fratele împărătesei. Zelul său deosebit i-a adus revocarea şi exilul.

Windell a trăit cîtva timp în Statele Unite, de unde însă a revenit destul de repede. Curînd s-a pus la dispoziţia baronului Delbrück, şeful serviciului secret şi a realizat o serie de acţiuni importante. În timpul marilor manevre din 1892, Windell s-a deplasat, în uniformă de maior francez, în mijlocul liniilor franceze; în 1893, s-a aflat într-o misiune de spionaj la Toulon. Trei ani mai tîrziu, în 1896, a subtilizat servieta generalului de Boisdeffre, ministrul de război, în care se afla planul mobilizării armatei franceze. În 1897, a sustras de la Ministerul de război planul fortificaţiilor din regiunea Parisului. El a reuşit o adevărată lovitură de maestru, angajîndu-se ca şofer al unui alt ministru de război, generalul Mercier, pe care l-a însoţit în inspecţie în punctele fortificate din Alpi.

Stieber nu avusese prea mult succes în tentativa de a implanta o reţea de spionaj în rîndul lucrătorilor de la Căile ferate franceze. Succesorul său, baronul Delbrück, a avut mai multă şansă, abordînd acest obiectiv dintr-un unghi diferit. Renunţînd la a corupe pe muncitori, el a introdus în reţeaua feroviară o societate care folosea şi funcţionari germani. Manevra a avut la origine iniţiativa unui filantrop francez, Lavanchy-Clarke, care fondase „Atelierele pentru orbi." Această instituţie a fost apoi autorizată să plaseze în gări distribuitoare automate de bilete, din cîştigurile cărora o parte era vărsată în beneficiul orbilor. Pentru a exploata această concesiune, Lavanchy-Clarke crease Compania generală franceză a distribuitoarelor automate de bilete, al cărei sediu se afla la Paris. Un om de afaceri german, naturalizat francez, Gaston Delbrück, văr al şefului spionajului german, a intrat în această afacere şi, cu concursul bancherului german von Schickler, a obţinut majoritatea acţiunilor companiei, l-a înlăturat pe Lavanchy şi a devenit director. Curînd după aceea, Gaston Delbrück a introdus, pentru întreţinerea automatelor din gări, personal de origine germană, plasîndu-şi astfel agenţii în punctele strategice. Noul director a uitat un singur lucru: să verse orbilor sumele care le reveneau. Aceştia i-au intentat proces şi astfel activitatea lui G. Delbrück a trebuit să înceteze. Dar asta s-a întîmplat de abia în luna mai 1914!

Serviciul de informaţii german avea sub controlul său şi Societatea franceză de supraveghere şi securitate a

imobilelor, creată în 1910 de doi germani, Boltz şi Müller; primul a devenit cetăţean francez în 1913. Această societate îşi desfăşura activitatea principală pe Coasta de Azur; agenţii săi pătrundeau noaptea în reşedinţele abonaţilor absenţi şi cotrobăiau prin actele unor personaje foarte importante. Boltz şi Müller au fost arestaţi în 1914. Puţin cam prea tîrziu!

Theodore Weill, fost poliţist la Magdeburg, s-a instalat în Franţa în 1905, ca reprezentant al depozitelor de hamei venit din Germania. El invita des, pe terenul său de vînătoare din Ardeni, mari industriaşi şi oameni politici. Deşi a fost suspectat de spionaj încă din 1912, nu s-a neliniştit, ştiind că are multe cunoştinţe sus-puse. În 1914, ca locotenent de Stat major francez, a servit drept ghid trupelor nemţeşti în nordul Franţei. Un alt agent german, care se dădea drept negustor de cai, instalat mai întîi în Belgia, apoi la Sedan, a creat o reţea de spionaj despre care Biroul 2 a aflat, întîmplător, datorită unei spargeri comise la Berlin, în casa unui agent german, de către spioni francezi. Reţeaua cuprindea nu mai puţin de 82 informatori.

„Frumoasa Lison" şi submarinele franceze

Spioanele germane erau şi ele prezente în Franţa. Nu existau, bineînţeles, 2 000, cum exagerau sursele franceze. Printre agente se număra şi Elsa Schoeller, pensionară a unei case de toleranţă din Paris, strada Provence. Ea a avut însă slăbiciunea să se îndrăgostească de un tînăr francez şi a intenţionat să abandoneze dubla funcţie de agentă şi prostituată. A primit însă ordinul să se transfere într-o „casă" din Toulouse. Refuzînd să ţină seama de această dispoziţie, ea i-a mărturisit amantului adevăratul său rol şi s-a căsătorit cu acesta. Ca urmare, a fost găsită într-o noapte, înjunghiată, lîngă parcul Montsouris. Ancheta a arătat că nu era vorba de o crimă comisă de un proxenet, ci de o execuţie organizată de centrul de spionaj din Stuttgart. O altă spioană, frumoasa Marthe Dubreuil, care era manechin la o casă de mode, nu a avut mai mult noroc. Ea n-a fost înjunghiată, ci împuşcată în împrejurări nelămurite, la începutul războiului.

Rezultate importante pentru Germania a obţinut şi spionul de origine franceză d'Ecquevilley, fost elev al Şcolii de geniu maritim şi inginer la Ministerul marinei. La începutul secolului, germanii erau foarte interesaţi să cunoască studiile asupra submarinelor, pe care le făceau doi mari specialişti — Maxime Laubeuf în Franţa şi Simon Lake în Statele Unite. D'Ecquevilley a reuşit să le furnizeze planurile franceze şi astfel, în 1904, Uzinele „Krupp" din Kiel au lansat o serie de submarine care, cu cîteva modificări erau copia submersibilului francez „Sirène".

Colonelul Nicolai vorbeşte în memoriile sale despre importantele reţele de spionaj franceze instalate în Belgia şi Elveţia. El nu spune însă că serviciile de informaţii germane erau organizate de multă vreme în aceleaşi locuri, la Bruxelles, Geneva şi Laussanne.

La Bruxelles, Stieber numise ca şef de reţea pe un spion de mare valoare, Richard Cuers. El a recrutat, prin 1889, un agent foarte bun, Pierre Theissen, alias Talbot, care trebuia să-l înlocuiască, după ieşirea sa la pensie, în 1901. Theissen era un ziarist belgian, editorul ziarului *La Réforme de Bruxelles*, şi specialist în probleme militare. În 1891, el a reuşit să realizeze un mare succes, cumpărînd de la un adjutant francez una din primele puşti Lebel ieşite din uzinele franceze. Arestat pentru spionaj în cursul unei călătorii în Franţa, a fost condamnat la cinci ani de închisoare. După eliberare, s-a întors la Bruxelles şi şi-a continuat activitatea de spion, furnizînd informaţii despre ofiţerii ieşiţi printre primii din şcolile militare. În 1907, a primit o misiune de maximă importanţă — să procure codul telegrafic al marinei franceze.

Theissen s-a adresat în acest scop unei prietene, care îi era şi agentă la Toulon, şi care era cunoscută în lumea interlopă sub numele de „frumoasa Lison". Aceasta s-a gîndit imediat la unul din amanţii săi, aspirantul Paul Ullmo, de pe nava „Carabine". După ce a primit acordul lui Theissen, şi-a pus planul în aplicare: l-a antrenat pe aspirant în cheltuieli nebuneşti, care i-au înghiţit cei 70 000 franci primiţi dintr-o moştenire şi l-a iniţiat în consumarea de opium. Cînd tînărul a fost ruinat, agenta i-a anunţat hotărîrea sa de a-l părăsi... dacă nu-şi va reface averea printr-un mijloc pe care i-l va indica ea. Ullmo a cedat şi, începînd din acel moment, s-a declanşat un schimb de corespondenţă, prin intermediul anunţurilor date la „mica publicitate" dintr-un ziar, între Dl. Paul (Ullmo) şi Dl. Pierre (Theissen). S-au ivit însă două dificultăţi: pe de o parte, Ullmo nu putea să-şi procure codul decît în absenţa comandantului navei, timp în care îi ţinea locul, iar pe de altă parte, pretenţiile tînărului ofiţer erau exorbitante — 950 000 franci.

Totul a fost, în sfîrşit, pus la punct şi, într-o zi din iarna anului 1907, întîlnirea a avut loc la Ollioules, cînd codul urma să fie schimbat, contra sumei fixate. Dar din nefericire pentru cei doi spioni, poliţia era deja la faţa locului. Theissen a reuşit să scape, dar Ullmo a fost prins. În februarie 1908, un consiliu de război l-a condamnat la închisoare pe viaţă. Theissen şi-a continuat însă activitatea în Belgia pînă la începutul războiului. Deşi cunoscut în Ministerul de interne francez, el era protejat de ambasadorul Franţei la Bruxelles, căruia i-a servit, poate, ca informator.

După începerea ostilităţilor, guvernul francez a cerut şi a obţinut extrădarea sa. La proces s-a declarat că „activitatea sa a cauzat grave prejudicii Aliaţilor". Dar, într-o vreme în care condamnarea la moarte se acorda cu uşurinţă, Theissen a reuşit să scape de pedeapsa capitală, fiind condamnat, la 25 septembrie 1915, la deportare pe viaţă.

În româneşte de Mirabela MAMINA

1918

OLANDEZII SALUTĂ UNIREA ROMÂNILOR

H. J. HAZENWINKEL

Relaţiile diplomatice dintre România şi Olanda au fost stabilite în anul 1880. Legăturile dintre cele două ţări au continuat să se dezvolte îndeosebi în ultimele decenii, şi în domeniile economic, cultural şi ştiinţific, în interesul ambelor popoare. Tradiţia acestor legături a fost subliniată într-un articol apărut în revista B. Z., publicaţie lunară a Ministerului de externe al Olandei. Autorul, istoricul olandez H.J. Hazenwinkel, consultînd documente inedite din arhiva fostei Legaţii olandeze de la Bucureşti (din 1966 legaţia a fost ridicată la rangul de ambasadă), precum şi alte lucrări, reliefează contactele diplomatice româno-olandeze în perioada de la sfîrşitul primului război mondial. Publicăm acest articol într-o formă prescurtată; titlul aparţine redacţiei Magazin istoric.

Sibiu, decembrie 1918

Cînd a izbucnit primul război mondial, trimisul olandez la Bucureşti era dr. C.G.W.F. van Vredenburch, aflat în acest post încă din 1910. La Haga, guvernul român era reprezentat, din 1911, de către C.M. Mitilineu.

La 15 februarie 1918, van Vredenburch a fost mutat la Stockholm. Cîtva timp, activitatea legaţiei a fost girată de Jonkheer G.L. van der Maesen de Sombreff, om de afaceri cu numeroase şi importante relaţii în cercurile înalte ale Bucureştilor. În august 1918, Maesen, împreună cu consulul general H. Jacobson, au părăsit România. Evenimentele de la sfîrşitul anului 1918 au întîrziat revenirea în ţară a lui Maesen. În calitatea sa de cel mai înalt funcţionar olandez, C.B. de Bruyn, procurist, iar mai tîrziu director-adjunct al societăţii petrolifere „Astra română", a preluat pentru perioada respectivă conducerea legaţiei. În această calitate, el a apărat nu numai interesele compatrioţilor săi — reuşind să obţină graţierea celor aruncaţi în închisoare de ocupanţii germani — ci şi pe ale unor cetăţeni originari din ţările Antantei, aflaţi în acea vreme în Bucureşti. S-a îngrijit, de asemenea, de păstrarea bunurilor — mobilă de valoare, antichităţi, bijuterii, bani etc. — depuse la legaţie de cetăţeni români care se refugiaseră în Moldova. După cum a apreciat mai tîrziu de Bruyn, valoarea acestor bunuri se ridica la zece milioane lei, în moneda vremii.

În tot timpul războiului, presa olandeză şi-a ţinut cititorii la curent cu evenimentele ce se petreceau în România. Astfel, pe 3 şi 4 decembrie 1918, în ziarele noastre se putea citi următoarea ştire transmisă de Agenţia de presă germană „Wolff": [la Alba Iulia], „Adunarea naţională a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi Ungaria

proclamă unirea tuturor românilor, şi a ţinuturilor locuite de români, cu România... Pînă la întrunirea Constituantei, această Adunare naţională garantează autonomia provizorie a tuturor ţinuturilor sus-numite". La 12 decembrie, ziarele olandeze au publicat o informaţie a Agenţiei de presă franceze „Havas", în care se arăta că la 15 noiembrie „Congresul pentru Bucovina..., unde au fost invitate naţionalităţile ro-

mână, polonă şi germană..., s-a anunţat unirea necondiţionată cu România".

În acea vreme, printre personalităţile din Olanda care, apreciind România, doreau să stabilească legături economice cu ea, s-a aflat şi dr. Hendrik P.N. Müller. România, arăta el, a devenit după război cea mai importantă ţară balcanică; este, deci, în interesul nostru să luăm în considerare industria petroliferă românească şi comerţul ei cu cereale. Prin decretul regal nr. 75, din 18 ianuarie 1919 Müller a fost numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al Olandei în Romăma.

Hendrik Pieter Müller nu era diplomat de profesie, ci om de afaceri. În 1919, în vîrstă de 61 ani, nu mai era dispus să ocupe o funcţie oficială. A fost necesară insistenţa ministrului afacerilor externe, dr. Jhr. H.A. van Karnebeek, pentru a se decide să intre în viaţa diplomatică. Aşa cum fusese sfătuit de trimisul Franţei la Haga — şi-a adăugat numelui de Müller. care avea rezonanţă germană, pe cel al proprietăţii sale Werendijcke, devenind Excelenţa Sa dr. Hendrik P.N. Müller van Werendijcke.

Müller cunoştea capitala României încă din 1903, cînd o vizitase cu prilejul unei călătorii în Balcani. Între timp ţara se schimbase în multe privinţe. A sosit la Bucureşti în 26 aprilie 1919, bucurîndu-se de o primire cordială.

Ca omagiu adus Olandei şi trimisului reginei, Müller a fost printre primii diplomaţi invitaţi de regele Ferdinand, după război, la un dineu.

El a desfăşurat o vie activitate pentru a-şi face ţara mai binecunoscută de români. În acelaşi. timp a căutat el însuşi să pătrundă, cît mai adînc, în realităţile româneşti. În două rînduri a făcut lungi călătorii în Transilvania, zăbovind, mai ales, în sudul acestei provincii, călătorii din care a păstrat amintiri de neuitat: „Drumurile sînt bune — scria el — satele reconstruite şi bine întreţinute; bunăstarea domină peste tot. Fiecare metru de pămînt arabil este cultivat. Anul acesta a plouat din belşug, aşa că recolta se anunţă bogată". Întrevăzînd posibilitatea unor legături comerciale a sugerat ministrului de externe olandez să trimită în Transilvania un viceconsul specializat în probleme economice.

Oamenii de afaceri din România erau şi ei interesaţi să continue relaţiile comerciale cu Olanda, care nu fusese afectată deloc de război. Marea fabrică de piele şi încălţăminte a fraţilor Renner din Cluj îşi procura piei din Olanda. Alţi comercianţi doreau să cumpere flori (care se importau din ţara noastră şi înainte de război), să achiziţioneze lînă neprelucrată, pentru fabricile din Timişoara, sau să cumpere heringi şi batog. Pe de altă parte, fabrica de pălării din Timişoara exporta produse în Olanda; alte mărfuri care se vindeau uşor în Olanda erau sarea, spirtul şi lemnul.

Deschiderea Universităţii române din Cluj, a constituit un prilej de întărire a legăturilor culturale şi ştiinţifice dintre Olanda şi România. În cuvîntarea rostită cu această ocazie, amintind de relaţiile pe care, încă din sec. XVII, Universitatea din Utrecht le întreţinea cu foruri româneşti de înaltă cultură, Müller a spus: „Dorim să credem că legăturile existente se vor menţine în continuare şi că se va ajunge la o cooperare fertilă şi trainică între dumneavoastră şi noi, şi în domeniul ştiinţei"

EI S-AU OPUS LUI HITLER...

NICOLAE MINEI

De-a lungul celor trei decenii și jumătate care s-au scurs de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, problema rezistenței germane împotriva lui Hitler a fost abordată în moduri variate, ba chiar contradictorii. Multe dintre aceste tentative de prezentare și interpretare a fenomenului ajung la concluzii doar parțial corecte, deși pornesc de la premise de o corectitudine integrală. Așa se întîmplă, de pildă, cu teza care neagă, pur și simplu, existența unei opoziții antinaziste între 1939 și 1945, cel puțin pe teritoriul celui de-al treilea Reich. Ideea s-ar putea rezuma cam așa: toți adversarii zvasticii au fost fie exterminați, fie aruncați în temnițe sau lagăre de concentrare, fie siliți să emigreze. E o viziune care reflectă realități incontestabile, dar nu întreaga realitate.

Cam la fel stau lucrurile cu cei care, analizînd cauzele și desfășurarea atentatului eșuat de la 20 iulie 1944[1], consideră că organizatorii lui au vrut să se descotorosească de Führer nu pentru că nu i-ar fi împărtășit obiectivele politice și militare, ci pentru că se temeau că el nu le va atinge, ba chiar că va pierde și ceea ce cîștigase pînă atunci. Altfel spus, complotiștii de la 20 iulie au vrut să-l elimine pe Hitler, pentru a păstra cuceririle lui. Și în această teză intră o masivă doză de adevăr, dar nu tot adevărul.

În sfîrșit, o a treia școală de gîndire, fără a tăgădui existența unor manifestări de împotrivire față de nazism, le atribuie un caracter esențialmente sporadic, individual și dezorganizat. Susținătorii acestui punct de vedere au și ei dreptate — în mare măsură, dar nu pe de-a-ntregul.

Tezele menționate mai sus, ca și diversele lor variante, ajung în ultimă instanță la o concluzie cu caracter general, chiar dacă nu totdeauna ea e formulată explicit: spre deosebire de restul popoarelor Europei, germanii s-ar fi raliat lui Hitler, în covîrșitoarea lor majoritate, sprijinindu-l fără rezerve în tot cursul celor doisprezece ani și trei luni de domnie a sa. Vrînd-nevrînd, o asemenea afirmație evocă — ce-i drept, într-o versiune diluată — aberantele generalizări rasiste ale nazismului și prezintă fundamentalul defect că nu ține seama de o serie de date și fapte caracteristice Germaniei sau le preia în mod denaturat.

Într-un articol publicat nu demult în săptămînalul francez Le Nouvel Observateur (nr. 801/17 martie 1980), Michel Bosquet relevă cîteva dintre prejudecățile extrem de tenace care continuă să domnească în studiile referitoare la fascis-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1967, 6/1980.

mul german. „Nu-i aşa că, după părerea dv., Hitler a ajuns la putere într-un marş triumfal?, întreabă Bosquet. Că poporul german, după ce l-a plebiscitat, l-a urmat ca o turmă de oi? Că nemţii au închis cu încăpăţînare ochii asupra atrocităţilor naziste, afară de cazul cînd n-au participat direct la ele, într-un delir şovin? Ciudat popor, vă spuneţi cu siguranţă. Un popor atît de bine dresat să se tîrască, de generaţii, în faţa autorităţilor legale şi să se supună fără cîrtire superiorilor ierarhici, încît a fost incapabil, spre deosebire de cetăţenii altor ţări, să opună rezistenţă nazismului. Popor blestemat, a cărui mentalitate şi cultură sînt marcate de o înclinare aproape metafizică spre rău... Ei bine, greşiţi. Fiecare dintre judecăţile precedente constituie o judecată falsă..."

Trecînd în revistă cîteva antecedente istorice, Bosquet aminteşte că Hitler nu a ajuns la putere graţie unui vot majoritar, ci unor manevre ale partidelor de dreapta. Nici măcar la consultarea electorală din martie 1933, după cinci săptămîni de teroare, de provocări poliţiste şi de arestări masive în rîndurile stîngii, naziştii nu au obţinut decît 43,9 la sută din voturi.

Bine, sînt ispitiţi să riposteze adepţii punctelor de vedere enunţate, dar după instaurarea dictaturii, germanii s-au împăcat cu ea, nu-i aşa? Nu, nu-i aşa! În aprilie 1939, existau peste 300 000 deţinuţi politici în lagăre de concentrare. Fără a pune la socoteală zeci de mii de evrei şi alte zeci de mii de persoane întemniţate în închisori „civile", pentru delicte politice şi de opinie. Fără a pune la socoteală pe cei 160 000 oameni internaţi ca măsură „preventivă", din cauza convingerilor sau activităţilor lor anterioare.

Dar după declanşarea ostilităţilor, după acele succese repurtate de armatele lui Hitler în primii ani ai războiului? Chiar statisticile naziste răspund categoric şi la această întrebare: 32 500 persoane condamnate la moarte şi executate între 1939 şi 1945, număr în care nu se includ miile celor asasinaţi de S.S. şi Gestapo, fără nici o formă juridică. Numai în primul semestru al anului 1944, au fost arestaţi în Germania 300 000 oameni. Şi cifrele continuă să vorbească cu elocvenţa lor greu de combătut.

Articolul lui Michel Bosquet este, de fapt, o recenzie pe marginea unei cărţi de Gérard Sandoz, intitulată Ces Allemands qui ont défié Hitler (Acei germani care l-au sfidat pe Hitler), apărută la Paris anul acesta. Tot la Paris şi tot anul acesta, un alt autor francez, Henri Bernard, a publicat o altă carte, consacrată aceluiaşi subiect: L'Autre Allemagne. La Résistance allemande à Hitler 1933-1945. (Cealaltă Germanie. Rezistenţa germană împotriva lui Hitler). Coincidenţă? Mai curînd semn al timpurilor. Nu poate fi un simplu rezultat al jocului întîmplării faptul că în Franţa, care a avut atîta de suferit de pe urma invaziei hitleriste, apar aproape simultan două volume menite să reabiliteze poporul german. Avem temeinice motive să sperăm că astăzi, cînd omenirea vorbeşte despre cel de-al doilea război mondial ca despre ultima conflagraţie de acest fel, delimitarea răspunderilor şi absolvirea popoarelor de culpe care aparţin clicilor care au acaparat puterile se impun ca necesităţi istorice.

Din lucrarea profesorului Henri Bernard am extras un fragment, care vine să contrazică pe cei care neagă că în Germania clasa muncitoare ar fi luptat organizat împotriva ascensiunii şi evoluţiei pecinginii fasciste. Titlul, subtitlurile, textele din parantezele drepte şi notele de subsol aparţin redacţiei noastre.

←

Cîţiva dintre cei care s-au impotrivit lui Hitler: a) *Ernst Thälmann,* b), c) *fraţii Scholl (Sophie şi Hans, studenţi) şi trei participanţi la complotul impotriva lui Hitler,* d) *von Moltke,* e) *von Witzleben şi* f) *Goerdeler*

O altă față a Germaniei

HENRI BERNARD

Un fapt care continuă să surprindă și astăzi este atitudinea marilor partide germane — cum au fost [Partidul catolic al] Centrului, social-democrația și comuniștii — după ce Hitler a luat puterea. În timpul Republicii de la Weimar [1919-1933], partidele s-au sfîșiat atît de mult între ele, încît păreau să fi pierdut orice forță vie. Singura reacție curajoasă a fost aceea a socialistului Otto Wels, la 23 martie 1933[1]. La început, multă lume nu s-a neliniștit. Datorită lui Hindenburg [președintele Reichului], totul se petrecuse legal, cel puțin în teorie: atît desemnarea lui Hitler în funcția de cancelar [la 30 ianuarie], cît și aplicarea articolului 48 al Constituției [de la Weimar], la 28 februarie[2]. Hitler avusese inteligența să nu numească în primul său guvern decît trei naziști[3]. Pentru mulți, acest cabinet avea să cadă ca toate cele care îl precedaseră, prin permanentul joc al schimbărilor de coaliție. „Despoții nu domnesc mult", repetau optimiștii. Cît despre social-democrați și comuniști, ei nu au răspuns prin grevă generală — mijlocul lor preferat în timpul Republicii de la Weimar — nici la arestarea conducătorilor partidului, nici la dizolvarea sindicatelor, nici la crearea lagărelor de concentrare. Marea slăbiciune a rezistenței de stînga a fost că, în fața unui pericol înspăimîntător, social-democrații și comuniștii nu au știut să depășească deosebirile lor ideologice. Ilegalitatea și clandestinitatea nu au fost de ajuns spre a-i reuni, în vederea acestei lupte esențiale[4].

Refugiați astfel în umbră, social-democrații și comuniștii, ca și democrații-creștini, au trebuit să pornească din nou de la zero, spre a forma mici grupuri de rezistență.

Și totuși în rîndurile clasei muncitoare s-a concentrat spiritul cel mai energic al rezistenței, așa cum o dovedesc alegerile consiliilor din întreprinderi, care au fost departe de a fi un succes pentru naziști. Comuniștii au fost cel mai greu loviți. Deputații lor au fost arestați la 28 februarie 1933, bătuți, torturați, trimiși în lagărele de concentrare; 57 dintre ei nu au mai revenit niciodată. Înainte de a fi executat, la Buchenwald, în august 1944, conducătorul lor, Ernst Thälmann[5], a trăit în deportare unsprezece ani. Aproape 20 000 membri ai partidului au fost arestați în primele șase luni ale anului 1933. În pofida acestor pierderi inițiale, cu o disciplină și abnegație acerbă, comuniștii germani au continuat acțiunea ilegală, menită să asigure mobilizarea partizanilor lor. Într-o vreme cînd, în Germania și în străinătate, lumea nici nu se gîndea la rezistență, comuniștii, care au umplut lagărele de concentrare, făceau din ele focare de rezistență. Micile celule comuniste au tipărit și au difuzat ziare clandestine și manifeste, au lipit afișe, au stocat arme și explozibil. Dar Gestapoul și-a perfecționat metodele, a practicat infiltrația, reușind să pricinuiască pagube considerabile printre rezistenții comuniști. El a confiscat 1 643 000 manifeste ilegale în 1936 și 927 430 în 1937. Fostul deputat în Reichstag Robert Stamm, una dintre cele mai interesante figuri ale partidului, a fost condamnat la moarte și decapitat, la 4 noiembrie 1937. În timpul lungii sale detenții și al execuției, curajul și devotamentul lui Stamm au fost atît de mari — va relata preotul închisorii — „încît au dat de gîndit celor mai vechi dintre temniceri. Pentru prima oară, ei au criticat regimul în fața mea".

Șirul condamnărilor la moarte

Cînd, în 1936, primele rețele comuniste au fost distruse, altele au preluat ștafeta. Militantul Will Gall a fondat la Berlin un ziar clandestin, *Berliner Volkszeitung* [Ziarul

---

[1] La 23 martie 1933, cînd Hitler a obținut în Reichstag puteri depline, unicul grup care a votat fățiș împotrivă a fost cel al partidului social-democrat, prin glasul deputatului Otto Wels. La acea vreme, comuniștii erau arestați.

[2] În acea zi, Hindenburg a dat o ordonanță, întemeiată pe articolul 48 al Constituției de la Weimar, prin care se abrogau garanțiile constituționale. Astfel Republica de la Weimar înceta formal să mai existe.

[3] Este vorba despre A. Hitler, Hermann Göring, ministru al Reichului fără portofoliu și comisar al Ministerului de interne al Prusiei, și Wilhelm Frick, ministru de interne. Ceilalți miniștri aparțineau diverselor partide de dreapta germane.

[4] *Magazin istoric*, nr. 10/1979.

[5] Nu toți istoricii sînt de această părere. De pildă, în lucrarea sa *Die deutsche antifaschistische Widerstandsbewegung 1933-1939* (Mișcarea de rezistență a antifasciștilor germani), apărută în R.D. Germană, în 1974, Klaus Mammach arată, printre altele: „După ședințele C.C. al Partidului Comunist German, din iulie-august 1934 și ianuarie 1935, organizațiile de partid și-au intensificat eforturile pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare și, mai cu seamă, a luptei în comun cu conducerile, organizațiile și grupurile social-democrate. Astfel, conducerile P.C.G. și P.S.D. din districtul Hessen-Frankfurt au hotărît, în septembrie 1934, să acționeze laolaltă și au chemat pe muncitori și pe ceilalți oameni ai muncii la luptă pentru îmbunătățirea nivelului de trai, împotriva terorii fasciste și pentru eliberarea tuturor deținuților politici. Comuniștii și social-democrații au decis să formeze comitete pentru refacerea sindicatelor libere și să activeze în sens antifascist în cadrul organizațiilor de masă ale naziștilor..." (pp. 80-81).

popular al Berlinului]. Grupul comunist al lui Herbert Baum a dus fără cruțare războiul din umbră, pe care l-a continuat pînă cînd a fost distrus complet, în 1942. Începînd din primăvara anului 1933, printre social-democrați, cîțiva oameni, ca Wilhelm Leuschner, Julius Leber și Theodore Haubach, care suferiseră cu toții încă înainte de 1939 lungi detenții, fără ca ele să le fi frînt dorința de acțiune, s-au străduit și ei să reaprindă făclia. Ei au menținut o strînsă legătură cu Jakob Kaiser de la sindicatele creștine și cu Max Habermann de la Uniunea funcționarilor naționali germani, cu intenția de a-și uni forțele pentru răsturnarea dictaturii. Din 1933, au apărut grupuri de rezistență ca Frontul socialist din Hanovra sau „Rote Stosstrupp" [Trupa roșie de șoc], întemeiat de studenții Universității din Berlin, care a reușit să aibă 3 000 aderenți. Grupurile s-au înmulțit în toate straturile populației și în toate regiunile Reichului. Au izbucnit greve — în ciuda interdicției lor —, reprimate în sînge. Regimul era mult prea implantat. Măsurile luate de Hitler la 23 martie 1933 și crearea Frontului muncii[1] au împiedicat orice acțiune de ansamblu. În 1935, au început procesele „de masă"; 400, apoi 628, după aceea 132 social-democrați și membri ai sindicatelor le-au căzut victime. Convinși de imposibilitatea de a mai repurta victoria prin singurul lor mijloc, legalitatea, liderii socialiști Leuschner și Leber, socotind că doar armata poate răsturna regimul, au intrat în legătură cu generalul von Hammerstein-Equord, unul dintre cei mai hotărîți adversari ai celui de-al III-lea Reich.

Socialiștii și comuniștii au format împreună grupul „Neu Beginnen" [A începe din nou], care s-a transformat apoi într-o rețea de rezistență. Această rețea a căutat să strîngă laolaltă toate energiile revoluționare și, păstrînd legătura cu grupul Frontului popular „Volksfront-Gruppe", a publicat în mai 1936 un program în zece puncte. Înainte de a fi în întregime distrus de Gestapo, în toamna anului 1938, „Neu Beginnen" a inundat țara cu broșuri antifasciste.

Cîteva cifre ne pot da o idee despre întinderea terorii naziste, cît și despre cît de reală, dacă nu eficientă, a fost rezistența, chiar înainte de război. Cifrele cuprind atît pe cei din rezistența muncitorească, cît și pe cei din rîndurile opoziției religioase și burgheze. Din 1933 pînă în 1939, numai tribunalele obișnuite au condamnat, în procese politice, 225 000 persoane la pedepse privative de libertate, totalizînd circa 600 000 ani. Acestora trebuie să le adăugăm numărul mult mai mare al deținuților aruncați în lagăre de concentrare sau omorîți prin măsuri polițienești. După o notă a Gestapoului din aprilie 1939, la acea dată existau 162 734 deținuți aflați în stadiu de judecată, 27 639 acuzați de delicte politice și 112 432 condamnați pentru delicte politice.

Nu vom ști însă niciodată cîți oameni au dispărut din 1923 pînă la ascensiunea nazismului, pentru că au luptat împotriva lui: cîți au fost asasinați înainte de 1933, cîți au fost masacrați, executați sau au murit în lagărele de muncă, după înscăunarea la putere a lui Hitler. Toți acești martiri — va spune un condamnat la moarte — au dat dreptul germanilor „să nu-și plece privirea în fața copiilor lor".

Sabotaje fără explozibil

Nu încape îndoială că rezistența comunistă a fost, și în cursul anilor 1940-1943, cea mai dîrză și că a plătit cel mai greu tribut. Mereu distrusă, rețelele ei au reușit să procure azil și acte false celor persecutați, stabilind elementele comune unui front unit împotriva nazismului. Grupul comunist al lui Herbert Baum, în majoritate alcătuit din tineri evrei, care tipărise numeroase manifeste și afișe, a fost complet distrus, după ce, la 15 mai 1942 încercase să dea foc expoziției [de propagandă antisovietică] „Paradisul sovietic", deschisă la Berlin[2]. Rețeaua de informație a căpitanului de aviație Harro Schulze-Boysen și a consilierului la Ministerul economiei Avid Harnack forma o filială a celebrului serviciu „Otto", mai binecunoscut sub numele de „Rote Kapelle" [Orchestra roșie], cum o denumea poliția hitleristă. „Otto" era o vastă organizație secretă care se întindea în Germania, Franța, Belgia, Olanda și acționa [după agresiunea contra Uniunii Sovietice] pentru Moscova. Secția germană își extinsese antenele în toate ministerele, în administrațiile P.T.T.-ului și ale căilor ferate, chiar și în anturajul lui Göring. Ea avea tipografia ei clandestină, care îi dădea posibilitatea să tipărească manifeste și să-și scoată propriul său ziar, *Die Innere Front* [Frontul intern], difuzat în șase limbi. Moscova parașuta agenți și posturi de radio pentru această rețea, care îi procura un număr considerabil de informații.

Fapt curios, conducătorii grupului aparțineau burgheziei și chiar nobilimii. Membre active erau evreica americancă Mildred Fish, soția lui Harnack, și Erika von Brockdorff, atașată la Ministerul muncii.

---

[1] La 2 mai 1933, Hitler a dizolvat sindicatele și a creat Frontul german al muncii.

[2] Herbert Baum, muncitor în construcțiile de mașini, a murit la 11 iulie 1942, torturat de Gestapo. Alți 22 militanți ai organizației, alcătuită cu precădere din salariați ai Fabricilor „Siemens", au fost executați.

În cadrul grupului, arestările au început din 30 august 1942, cu Harro Schulze-Boysen, strănepot al celebrului amiral von Tirpitz[1]. El și cu Harnack, nepotul unui teolog, deveniseră marxiști-leniniști din pur idealism. Neînfricatul lor curaj în fața morții, care i-a impresionat pe naziști, constituie dovada acestui fapt. Mildred Harnack și „contesa roșie", Erika von Brockdorff, n-au fost condamnate la pedeapsa capitală. Furios, Hitler a ordonat revizuirea procesului. În cursul lui, doamna Brockdorff, foarte elegant îmbrăcată și cu un zîmbet dispreţuitor pe buze, și-a atras remarca președintelui, bărbat cu un fizic nu prea atrăgător: „O să-ți piară curînd rîsul". La care acuzata a răspuns: „Nu atîta vreme cît o să vă am în fața ochilor". Cele două femei au fost spînzurate, ca și ceilalți 76 membri ai organizației „Rote Kapelle". Printre ei s-au aflat 19 femei, dintre care două născuseră în închisoare. Militanta Eva-Maria Buch, pe care președintele a întrebat-o de ce n-a predat grupul, a răspuns: „Aș fi fost josnică și coruptă, cum m-ați fi vrut voi".

În anii 1942-1943, au funcționat și alte rețele comuniste, printre care grupul „Europäische Union" [Uniunea europeană]. El stabilea contacte cu muncitorii străini din Germania, spre a pregăti, pentru o perioadă de după război, o colaborare a popoarelor, pe scară europeană. „Europäische Union" a asigurat pentru mulți prizonieri evadați și evrei acte false, adăposturi și chiar, la sfîrșit, o tipografie clandestină, pentru ca aceștia să obțină un lucru vital: cartelele alimentare, fără de care un persecutat cădea din nou în mîinile polițiștilor sau devenea victima foamei. Toți conducătorii acestei rețele au fost arestați și executați la 8 mai 1944. Grupul „Arbeitsgemeinschaft fiir Friede und Freiheit" [Asociația muncitorească pentru pace și libertate], fondat de electricianul Werner Scharff, avea drept scop ajutorarea evreilor prin toate mijloacele. Înainte de a fi anihilat, în 1944, grupul a difuzat numeroase manifeste. Scharff a fost executat la Sachsenhausen, în ziua de 16 martie 1945. „Comitetul internațional antifascist" din Leipzig și-a înmulțit și el manifestele, în limbile germană și rusă, difuzîndu-le în uzine și lagăre.

Dar cea mai importantă dintre toate mișcările comuniste a fost cea organizată și condusă de trei muncitori: șoferul Anton Saefkow, lăcătușul Franz Jacob și mecanicul Bernhard Bätslein. Ei trei preluaseră ștafeta de la lăcătușul berlinez Robert Uhrig, cel care întemeiase o rețea, înlăturată în februarie 1942, prin arestarea a 200 dintre membrii ei (dintre care peste 50 uciși). Grupul „Saefkow" a cuprins numeroase celule în marile orașe, în uzine și pe șantierele navale. El s-a aflat în contact cu muncitorii străini, pe care i-a inițiat în sabotaje fără material exploziv: să toarne ulei pe lîngă găuri și să greseze cu șmirghel; să aranjeze curelele de transmisie în așa fel ca ele să plesnească; să piardă pinioanele; să ardă motoarele, pînă ce acestea scoteau flăcări; să provoace pene de curent; să ascută discurile abrazive în fațete; să rotunjească unghiurile pieselor ajustate; să golească carburantul din rezervoare; să spargă mașinile-unelte; să pună piulițe, buloane, fiare vechi în cutiile de viteză și în mecanismele de transmisie; să distrugă planuri și desene etc... Grupul difuza manifeste pînă și în lagărele de concentrare, ca și pe front, prin soldații aflați în permisie.

În românește de
Paul B. MARIAN

[1] Alfred von Tirpitz (1849-1930), ministru al marinei (1898-1916), creatorul flotei militare germane sub Kaizerul Wilhelm II.

CLIO ANUNȚĂ

Codicele de la Bulci

Renumiți ocrotitori ai artelor și culturii, Medicii au adunat la curtea lor din Florența pe unii dintre cei mai vestiți artiști ai vremii. Printre ei s-a aflat și renumitul miniaturist Francesco d'Antonio del Cherico, care a realizat, între 1465 și 1469, splendide miniaturi pentru volumul Aristot. *Unele lucrări ale marelui artist au ajuns în bibliotecile catedralei din Florența ori ale bazilicii Sf. Laurențiu. Un manuscris decorat de acest mare artist al Renașterii (ori, poate, de unul din elevii săi) s-a aflat o vreme și pe teritoriul patriei noastre, în fondurile unei mănăstiri de pe meleaguri arădene. Este vorba, de* Codicele de la Bulci, *un manuscris după* Istoria romană în zece cărți *a lui Titus Livius. Lucrarea se găsește în prezent la Österreichische National Bibliothek din Viena; ornamentele ce împodobesc frontispiciul fiecăruia din cele zece capitole ale volumului reprezintă o dovadă a măiestriei miniaturistului florentin.*

G. D.

Cuptoare metalurgice acum 18 veacuri

Nu departe de locurile unde astăzi se ridică marele Combinat metalurgic Tulcea, funcționa, în urmă cu mai bine de 1 800 ani, un... alt complex de reducere a minereului de fier.

Încă din 1968 au fost descoperite, la 2 km vest de localitatea Telița, șase cuptoare metalurgice, amplasate în imediata vecinătate a unei cariere de minereu. Cercetări mai recente efectuate de Muzeul județean din Tulcea au stabilit datarea complexului în sec. II-III e.n. După cum apreciază arheologul V.H. Bauman, cuptoarele erau de mărimi neobișnuite (înălțimea actuală 3-4 m).

Acest „combinat metalurgic" antic și-a încetat activitatea la mijlocul sec. III e.n. în condițiile invaziei goților din anii 249-251 e.n., după cum presupune arheologul citat.

L. IOAN

Din cronica luptei antifasciste a poporului român NU FASCISMULUI!

MIHAI FĂTU, doctor în istorie, ION SPĂLĂȚELU, doctor în istorie

Deceniul patru al secolului nostru a reprezentat pentru întreaga omenire o perioadă de adînci frămîntări[1]. Odată cu instalarea lui Hitler la putere în Germania, în ianuarie 1933, fascismul a căpătat grave dimensiuni, amenințînd pacea și securitatea mondială, cuceririle democratice ale popoarelor. Începînd din ianuarie 1933, tendințele revanșarde, revizioniste, ale burgheziei imperialiste germane, precum și ale altora care se situau pe aceleași poziții, au fost transformate în planuri politice concrete, cel de-al III-lea Reich devenind centrul polarizant al politicii revizioniste pe calea armelor.

Principalele țări amenințate de politica agresivă a hitlerismului erau cele care își desăvîrșiseră statul național ori se formaseră ca state naționale de sine stătătoare în urma dezmembrării Imperiului austro-ungar: Austria, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România. Konstantin von Neurath, ministrul de externe al celui de-al III-lea Reich, afirma, încă în aprilie 1933, că țelul principal al tentativelor revizioniste rămînea „revizuirea frontierelor răsăritului".

Planurilor generale de reorganizare a continentului nostru pentru crearea așa-numitului „spațiu vital" necesar, chipurile, supraviețuirii rasei ariene, li se subordona strategia „spațiului dunărean", care urmărea includerea țărilor dunărene în sistemul economic german, România fiind vizată în mod direct.

Comuniștii în fruntea luptei antifasciste

Conjugarea pericolului fascist extern cu cel intern a pus în fața clasei muncitoare și a partidului său comunist, a întregului popor român sarcini deosebit de importante și complexe. Îngrijorat de evoluția situației internaționale, P.C.R. a legat lupta sa împotriva expansiunii Germaniei hitleriste de lupta împotriva organizațiilor fasciste din interior, îndeosebi Garda de fier. Faptul că fascismul amenința interesele supreme ale întregii națiuni, independența, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei a impus și a creat condiții ca lupta antifascistă să antreneze, alături de proletariat — clasa socială fundamentală a mișcării antifasciste —, toate celelalte categorii sociale și forțe politice interesate în apărarea țării. Este un merit nepieritor al P.C.R. nu numai că a sesizat de la început pericolul ce plana asupra României din partea fascismului extern și intern, ci și faptul că a înțeles că numai antrenînd în luptă toate forțele sociale și politice, democratice, naționale, antifasciste, realizînd colaborarea cu diferite organizații politice și obștești pe o platformă comună, se puteau apăra independența, integritatea și ființa națională a României.

În acea perioadă, un moment remarcabil, de ridicare hotărîtă la luptă, l-au reprezentat luptele ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933[2], organizate și conduse de P.C.R., manifestare înălțătoare a combativității, a spiritului de abnegație și sacrificiu ale muncitorimii române pentru apărarea independenței și suveranității naționale, împotriva amestecului monopolurilor străine în treburile interne ale țării. Luptele proletariatului român din 1933 au avut, totodată, o mare însemnătate internațională, fiind una dintre primele acțiuni de amploare pe plan european, desfășurate în primele zile după instaurarea hitlerismului în Germania. „În bătăliile de clasă purtate în anii 1929-1933 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — clasa muncitoare în frunte cu partidul comunist s-a afirmat cu putere pe arena istoriei ca cea mai înaintată forță a societății românești,

[1] După lucrarea *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, ediția a II-a, revăzută și adăugită.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1973.

avangarda luptei întregului popor împotriva pericolului fascist, pentru drepturi economice și politice, pentru democrație, independență și suveranitate națională".

Datorită combativității clasei muncitoare, a altor pături și categorii sociale, mișcarea antifascistă din România a căpătat o deosebită amploare, reflectînd profunda ostilitate a poporului român față de fascism. Încă în iulie 1933, comuniștii au inițiat crearea Comitetului Național Antifascist (C.N.A.)[1], din care făceau parte muncitori, profesori, avocați, scriitori, ziariști, studenți. Ca reprezentant al tineretului muncitoresc al Capitalei, din conducerea C.N.A. a făcut parte și tînărul revoluționar comunist Nicolae Ceaușescu. „Strîngînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și la sate — se spunea în apelul C.N.A. —, vom putea stăvili în România triumful unui curent care poartă

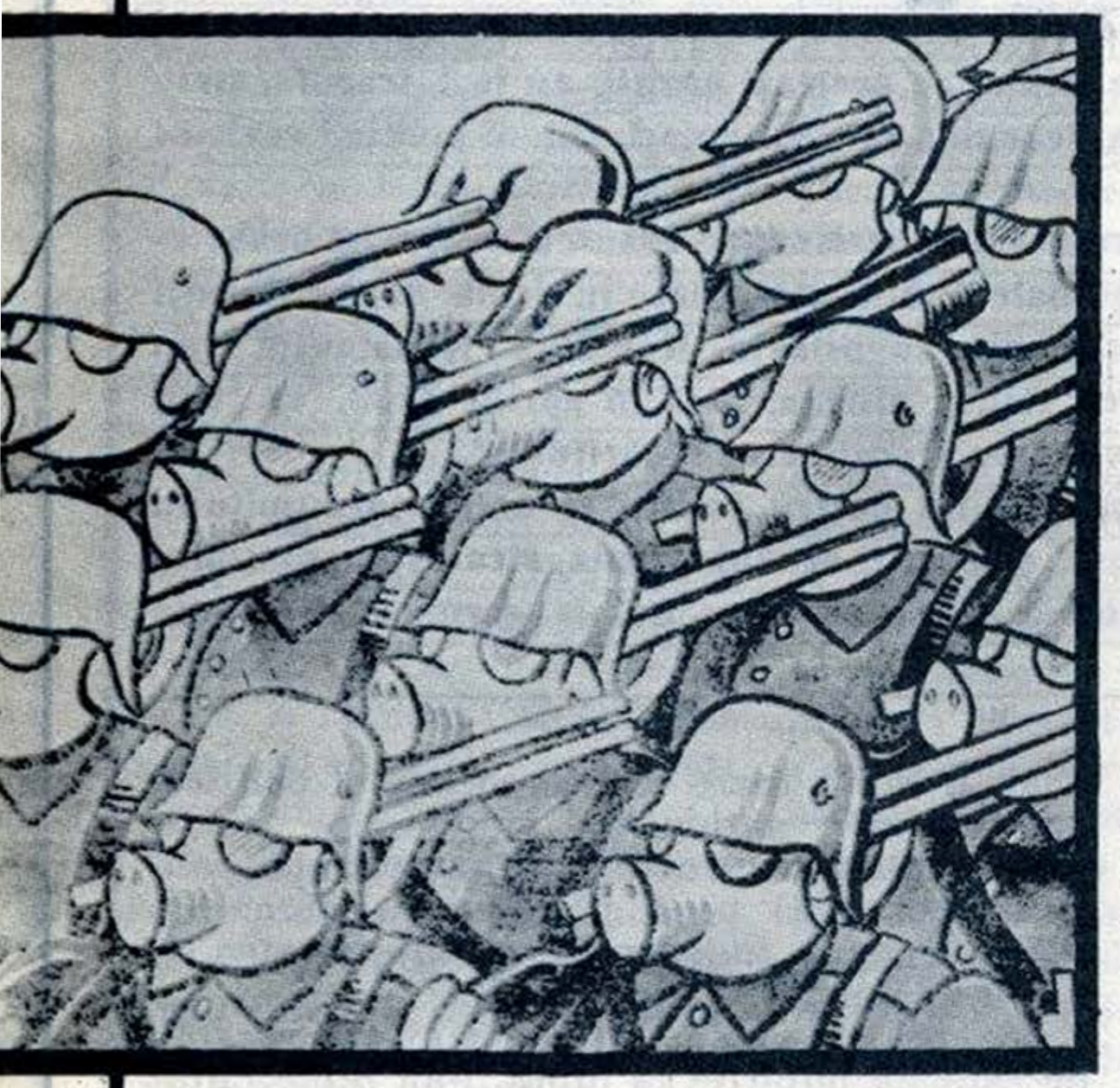

Germania 1935 *(caricatură publicată în Cuvîntul liber, din 1935)*

în el germenul de distrugere a tot ce e izvor de muncă și gîndire. Facem apel la unirea tuturor forțelor muncitorești, intelectuale să formeze pretutindeni, în toate orașele, satele, fabricile, birourile și cartierele din țară, comitete antifasciste". La scurt timp, s-au constituit numeroase comitete antifasciste pe plan local, a căror activitate a fost larg oglindită în publicații antifasciste — *Ecoul*, *Clopotul*, *Alte zări*, *Cuvîntul nou* —, precum și în alte ziare de orientare democratică: *Tempo*, *Dimineața*, *Adevărul* etc. „Luptînd împotriva provocărilor hitleriste — se spunea în *Buletinul de acțiune împotriva fascismului* (organ al C.N.A.), din 3 decembrie 1933 — a provocației de incendiere a lunii, luptînd împotriva fascismului mondial, masele populare din România nu vor întîrzia să îngenuncheze propriul lor dușman din propria lor țară".

Afirmarea puternică a proletariatului pe arena vieții politice și creșterea prestigiului P.C.R. în cursul marilor bătălii de clasă din 1933 au constituit baza regrupării unor largi forțe sociale și politice în frontul luptei antifasciste, pentru democrație și pace. În acele împrejurări, P.C.R. a atras atenția în repetate rînduri că legionarismul reprezenta un pericol tot mai grav pentru soarta întregului popor, că el constituia o unealtă a hitlerismului în România. La chemarea partidului, masele largi de oameni ai muncii, intelectualitatea progresistă, în mitinguri și întruniri populare, precum și numeroase publicații revoluționare și democratice au demascat cu vigoare natura profund antipopulară și antinațională a fascismului. La sfîrșitul anului 1933 publicația democratică antifascistă *Șantier social* arăta că fascismul e „un dușman al națiunii, o abjectă înșelăciune, o diversiune de cea mai proastă și detestabilă calitate... Dacă există un dușman al națiunilor, el e, pretutindeni, ca și la noi, fascismul".

O politică lucidă, profund realistă

Conștient de faptul că înfăptuirea unei largi coaliții de luptă antifascistă — Frontul Popular Antifascist — și că în cadrul acesteia clasa muncitoare era forța socială determinantă, P.C.R. a depus eforturi deosebite pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, în jurul căruia să se coalizeze toate forțele naționale, democratice și progresiste ale națiunii. Pornind de la necesitatea obiectivă a unității clasei muncitoare, în mai multe rînduri, P.C.R. a chemat conducerea P.S.D. la tratative pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc. De pildă, în scrisoarea C.C. al P.C.R. adresată conducerii P.S.D. la 7 noiembrie 1934, se sublinia: „Comitetul Central al P.C.R. declară că el, din partea sa, este gata să intre imediat în tratative cu conducerea P.S.D. fără a pune condiții preventiv și este gata să discute orice contrapropunere a Partidului Social-Democrat din România..."

O dovadă a realismului cu care partidul comunist a abordat problemele realizării imediate a unității de acțiune a clasei muncitoare a constituit-o orientarea sa, către sfîrșitul anului 1934, spre reunificarea mișcării sindicale din România, prin contopirea sindicatelor aflate sub influența sa cu cele aflate sub influența politică a P.S.D. Pe acest fond și în condițiile unui climat politic prielnic, P.C.R. a întreprins, în anii care au urmat, noi și numeroase acțiuni pentru realizarea unui larg front antifascist.

Pentru crearea Frontului Popular, P.C.R. s-a sprijinit pe un însemnat număr de organizații de masă democratice, dintre care, în afara Comitetului Național Antifascist, amin-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1973.

tim: Frontul Plugarilor, Comitetul antirăzboinic, Liga Muncii, Madoszul, Blocul Democratic, Comitetele cetățenești, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor, Patronajele populare, Grupul avocaților democrați, Frontul Feminin, Uniunea Democratică ș.a., în rîndurile cărora au fost cuprinși un mare număr de cetățeni din categorii sociale și cu concepții politice diferite, dar manifestînd o puternică stare de spirit antifascistă. „Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației și independenței țării, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste".

Poziția antifascistă a maselor populare, sporirea eforturilor P.C.R. în direcția creării Frontului Popular Antifascist au fost confirmate de lucrările Congresului VII al Internaționalei Comuniste din iulie-august 1935. Generalizînd experiența acumulată pînă atunci de mișcarea comunistă internațională în lupta antifascistă, inclusiv în România, congresul a elaborat o orientare generală justă, referitoare la necesitatea realizării unității de acțiune a clasei muncitoare, la alianța acesteia cu alte forțe politice neproletare în lupta împotriva fascismului, împotriva politicii de revizuiri teritoriale și a pregătirilor de război.

Pe linia închegării Frontului Popular Antifascist în România au fost obținute importante rezultate. Un prim succes l-a constituit acordul de luptă antifascistă încheiat între Frontul Plugarilor și Madosz, la 24 septembrie 1935, iar o lună mai tîrziu înțelegerea de luptă antifascistă între Partidul Socialist Unitar și Blocul Democratic. Toate acestea au impulsionat realizarea unor acorduri mai cuprinzătoare, finalizate prin semnarea, la 6 decembrie 1935, a Acordului de la Țebea[1].

Coalizarea forțelor naționale, patriotice, antifasciste în cadrul Frontului Popular Antifascist s-a extins, repurtînd succese tot mai însemnate. Ele erau consemnate de însăși organele de siguranță care, la sfîrșitul anului 1935, apreciau că „numărul aderenților Frontului Popular se ridica la aproximativ 400 000", cifră mult superioară forței numerice a oricărui partid politic existent în România în acea perioadă.

În decembrie 1935, organul central de presă al P.C.R. *Scînteia* publica articolul *Jos trădătorii de țară*, în care se arăta: „Astăzi, un pericol direct amenință însuși poporul român. În Europa Centrală se formează cu repeziciune un bloc de state imperialiste războinice... Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc... Cu toată energia, la nevoie cu arma în mînă, poporul român își va apăra existența contra banditilor hitleriști care vor să ne răpească independența națională... Proletariatul român este în fruntea poporului întreg în această luptă... Frontul Popular Antifascist, în care să-și dea mîna tot ce e cinstit, tot ce e muncitor, tot ce e cultură în România, are un mare rol național. De închegarea rapidă și de lupta energică a acestui front al poporului va depinde nu numai salvarea libertăților lăuntrice ale poporului, ci și existența sa ca națiune".

Frontul Popular în acțiune

Voința maselor de a bara calea legionarilor spre putere s-a manifestat cu toată fermitatea în cursul anului 1936. La începutul acestui an, viața politică internă a fost dominată de pregătirea alegerilor parlamentare parțiale ce urmau să aibă loc în județele Hunedoara și Mehedinți[2]. Toate forțele sănătoase ale poporului vedeau în aceste alegeri o importantă confruntare politică, implicînd interesele întregii țări. Într-un document elaborat la 1 noiembrie 1935, partidul comunist, văzînd o strînsă legătură între ofensiva împotriva fascismului intern și acțiunile agresive ale fascismului pe plan internațional, sublinia: „Aventura mussoliniană [asupra Abisiniei] a încurajat și dezlănțuit puterile militarismului fascist în lumea întreagă... Noi, comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist".

Ampla campanie desfășurată de organizațiile democratice îndrumate sau influențate de P.C.R. a fost încununată de un răsunător succes. În alegerile din județele Hunedoara și Mehedinți forțele democratice au obținut victoria. *Adevărul* remarca: „Hunedoara și Mehedinți sînt afirmarea materială sensibilă, decisivă, a revirimentului în opinia publică, întoarsă sistemului de brutalizare și înfeudare a țării în sfera fascistă hitleristă".

Hotărîrea tot mai fermă a maselor populare de a lupta împotriva fascismului s-a afirmat cu toată vigoarea și prin demonstrațiile organizate în prima jumătate a anului 1936, ample acțiuni la care au participat sute de mii de cetățeni și care s-au desfășurat sub lozinca Frontului Popular[3]. Aceste impunătoare manifestații au reliefat tot mai pregnant starea de spirit profund antifascistă și antihitleristă a poporului român. Analizînd raportul de forțe pe plan intern, precum și riposta dată de masele populare fascismului, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R., din iulie 1936, sublinia că „fascismul nu este popular în România și nu are rădăcini în masele populare". În vederea unei riposte hotărîte a poporului român care să bareze ascensiunea fascismului, plenara a elaborat o *Platformă de luptă a Frontului Popular Antifascist, pentru pace, pîine, pămînt și libertate*, document

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 12/1969; 2/1976; 5/1969, 12/1971.

ce venea în întîmpinarea intereselor fundamentale ale poporului român. În concepția partidului, Frontul Popular era sinonim cu un front al păcii care trebuia, să cuprindă toate partidele și organizațiile de masă, sindicatele muncitorești și toate organizațiile antirăzboinice, antiimperialiste, pacifiste, de femei, ale invalizilor de război, și ale surorilor de caritate, organizațiile umanitare și religioase, organizațiile intelectualilor, precum și toate organizațiile de tineret, organizațiile sportive, culturale, cooperative și toți oamenii cărora le sînt scumpe viața, averea și soarta lor și a poporului". Orientările plenarei și-au găsit materializarea în acțiunile întreprinse de P.C.R. în anul următor pe linia mobilizării forțelor naționale, antifasciste în apărarea integrității naționale a țării.

Dar vechea teamă de comunism, lipsa de discernămînt în evaluarea rolului maselor populare, a forțelor de stînga, muncitorești-țărănești, în lupta pentru apărarea intereselor supreme ale patriei, situarea intereselor înguste de clasă deasupra celor generale ale țării au determinat cercurile guvernante ale burgheziei și moșierimii din acei ani să ia măsuri represive menite să frîneze spiritul revoluționar al maselor. Spre sfîrșitul anului 1935 și în cursul anului 1936 au fost înscenate numeroase procese în care au compărut ca „acuzați" în fața tribunalelor cele mai active elemente democratice, antifasciste, comuniști și uteciști de frunte. La Brașov[1] au fost judecați Nicolae Ceaușescu și un grup de 24 comuniști antifasciști; la Craiova un alt grup de militanți comuniști și antifasciști; alte procese s-au desfășurat la București, Galați și Chișinău. Aceste procese intentate luptătorilor comuniști, antifasciști, elementelor democratice și progresiste au slăbit, în parte, mișcarea antifascistă, și, în același timp, au încurajat grupările fasciste, în primul rînd pe legionari.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1974.

1 Mai 1939

În aceste condiții grele, P.C.R. a continuat să desfășoare cu tenacitate lupta sa în slujba intereselor fundamentale ale țării, să demaște cu vigoare politica agresivă a Germaniei hitleriste și a sprijinitorilor ei. În documentul cunoscut sub titlul *După Austria, Cehoslovacia*, P.C.R. preciza că „după ocuparea militară a Austriei [martie 1938], Germania hitleristă se pregătește de noi atacuri, de noi cuceriri...", că „soarta României și a tuturor țărilor de pe valea Dunării este strîns legată de cea a Cehoslovaciei". Masele muncitoare, toate forțele progresiste antifasciste erau chemate „să sprijine efectiv Cehoslovacia în lupta de apărare a integrității ei naționale și a independenței ei" și să ceară guvernului român „să-și dovedească solidaritatea cu Cehoslovacia". La 15 martie 1939, Germania hitleristă a cotropit în întregime Cehoslovacia. În manifestul *Către poporulromân* (17 martie 1939), P.C.R. avertiza asupra pericolului grav creat de invadarea Cehoslovaciei și prezența trupelor lui Hitler la granițele țării: „Partidul Comunist din România dă alarma! Să fie pregătit de luptă întreg poporul român pentru apărarea țării împotriva cotropitorilor fasciști. Hitler vrea să ne răpească, grîul, petrolul, teritoriul. El vrea să ne arunce în robie".

Cea mai elocventă, ca amploare și cuprindere, ridicare la luptă a poporului român

Luna mai 1936 a fost marcată de puternice demonstrații antifasciste: imagine de la marea demonstrație desfășurată în Capitală în ziua de 31 mai

pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a țării, împotriva primejdiei fasciste, a fost demonstrația antifascistă de la 1 Mai 1939[1]. „Marea demonstrație de la 1 Mai 1939 — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — desfășurată sub semnul unității, al frontului unic dintre comuniști și socialiști, a evidențiat cu putere hotărîrea eroicei noastre clase muncitoare de a se opune fascismului și politicii de război, de a apăra interesele naționale supreme ale României".

În organizarea și desfășurarea acestei ample acțiuni revoluționare, un rol deosebit l-a avut, alături de alte cadre de bază ale partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. „Această prezență — sublinia Ion Popescu-Puțuri, la Sesiunea științifică consacrată împlinirii a patru decenii de la acest eveniment — dă expresie faptului că, în fiecare împrejurare, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost un minunat exemplu de curaj și fermitate revoluționară, de dăruire totală pentru cauza libertății și fericirii poporului, pentru apărarea independenței și suveranității naționale". Participarea în masă, caracterul larg reprezentativ și unitar al luptei — comuniști, social-democrați, național-țărăniști, muncitori organizați în bresle, funcționari, numeroși intelectuali — ilustrează faptul că demonstrația a dat expresie hotărîrii covîrșitoarei majorități a poporului român de a bara calea fascismului și a apăra țara de această primejdie.

Lozinci ca: *Trăiască independența națională!*, *Să apărăm granițele împotriva agresorului hitlerist!*, *Jos fascismul!*, *La ghilotină cu Hitler și Mussolini!*, *Jos Garda de fier!*, *Jos gardismul!*, *Jos agenții hitleriști!*, *Vrem alianță cu țările democrației!*, *Trăiască integritatea teritorială a României!*, *Trăiască Frontul Popular Antifascist!* ș.a. exprimau cele mai arzătoare aspirații ale națiunii române, ura împotriva fascismului intern și extern, precum și hotărîrea nestrămutată a poporului de a-și apăra patria, libertatea și independența.

La 1 Mai 1939, poporul român a demonstrat din nou că gardismul îi era străin, că fascismul nu numai că nu a fost produsul acestui popor, dar că acesta a fost permanent și ferm respins. Trebuie remarcat că această voință a poporului român a fost exprimată și de cercuri politice guvernante, care, în probleme majore ale apărării independenței și integrității teritoriale a țării, s-au situat de partea covîrșitoarei majorități a națiunii. Luînd cuvîntul la Congresul breslelor, desfășurat în aceeași zi în Sala „Aro" din Capitală, Armand Călinescu declara că „România trebuie apărată... Această politică nu este numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni: aceasta este politica țării, este politica națională".

În acele momente, Garda de fier își ilustra tot mai pregnant rolul său de unealtă pusă în slujba hitlerismului. După cum declara Mihail Sturdza, unul dintre cei mai zeloși apărători ai legionarilor, „Hitler știa foarte bine că un singur grup politic important, că numai mișcarea legionară" era gruparea politică pe care nazismul se putea bizui în aservirea României. Planul subjugării României a fost perfectat în martie 1939, dată la care Gestapoul a început să-și recruteze elementele care trebuiau să-l pună în aplicare. Printre cei aleși să îndeplinească această misiune se afla la loc de frunte Horia Sima. Acesta, împreună cu ceilalți legionari pregătiți special în Germania, se spunea într-un document al organelor de informații românești, „urmăresc exterminarea regelui României, a statului său major, apoi a persoanelor politice de bază și a șefilor autorităților de siguranță, poliție și jandarmerie... În executarea acestor puncte, lozinca este: «Să nu se întrevadă că sînt puse la cale de serviciul Gestapoului german, ci să rămînă totdeauna impresia că sînt provocate de nemulțumirile românilor»".

În împrejurările extrem de grave din vara anului 1939, P.C.R. a insistat pe lîngă principalele forțe politice — național-țărăniste, național-liberale, social-democrate etc. — pentru a se realiza „o unitară acțiune a tuturor partidelor hotărîte să apere această independență, indiferent de ideologie căreia fiecare grupare îi poate rămîne credincioasă". Propunerea era concretizată într-o *Platformă de acțiune comună*, avînd ca puncte: „1. Apărarea hotarelor României și a independenței ei; 2. Încadrarea României în sistemul de alianțe intervenite între Franța, Anglia și Uniunea Sovietică, cu respingerea oricărui compromis față de Germania hitleristă..."

Dînd expresie acestor sentimente, comuniștii români s-au situat în primele rînduri ale luptei pentru apărarea țării. În vara anului 1939, cînd guvernul a luat măsuri pentru întărirea capacității de apărare a țării, partidul a chemat din nou poporul să fie pregătit și a trasat membrilor săi sarcina de a se prezenta îndată la concentrări. Marele Stat Major consemna însuflețirea cu care „oamenii au răspuns la chemare... Starea de spirit a acestora este bună. Se observă o pornire contra germanilor și a lui Hitler". Într-un articol semnificativ intitulat *Adevărata față*, semnat de militantul socialist Nicolae Deleanu se arăta: „Fără bătăi de tobă, fără goarne, fără clopote, fără publicații, fără chemări alarmante prin radio, fără nici un răvaș special de la unități, toată nația de muncitori de la sate și orașe a răspuns la un simplu zvon sau la comunicarea notarilor din sate: *prezent* și uimitor de repede".

În iunie 1939 a avut loc Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. care a analizat noul stadiu al ascensiunii fascismului și pericolul ce amenința România să cadă definitiv victimă agresiunii hitleriste. Plenara atrăgea din nou atenția că principala și cea mai primejdioasă agentură a lui Hitler în România era Garda de fier. Această apreciere a fost confirmată de evenimentele ce au urmat.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1974 și 4/1979.

AVANPREMIERA EDITORIALĂ

AMINTIRI DIN ANII 1905-1906

ANASTASIA ŢVETAEVA

Fiică a cunoscutului om de cultură Ivan Vladimirovici Ţvetaev, întemeietorul şi primul director al Muzeului de arte plastice „A.S. Puşkin" din Moscova, şi soră mai mică, cu numai doi ani, a poetei Marina Ţvetaeva (1892-1941) Anastasia Ţvetaeva aparţine acelei sfere a intelectualităţii progresiste ruse pe lîngă care evenimentele semnificative ale vieţii social-politice din Rusia de la începutul sec. XX nu au trecut fără a lăsa urme adînci. În cartea sa de memorii, intitulată Vospominania (Amintiri) şi apărută la Moscova în 1971[1], autoarea creionează tabloul vieţii duse de familia sa, pe fundalul răscoalitoarelor evenimente ale acelei vremi, insistînd asupra modului cum a perceput intelectualitatea ştiinţifică şi artistică a Rusiei marile transformări revoluţionare ale epocii.

Din cartea memorialistei Anastasia Ţvetaeva am extras un fragment, a cărei acţiune se desfăşoară în timpul revoluţiei burghezo-democratice din 1905-1907. O parte a familiei Ţvetaev, mama şi cele două fiice, Marina, alintată Marusia, şi Anastasia (Asia), se afla la Ialta, în liniştita pensiune a Elizavetei Feodorovna Lujina, în timp ce tatăl, Ivan V. Ţvetaev plecase cu treburi la Moscova cea răscolită de mişcări greviste, împreună cu fraţii vitregi ai autoarei, Leora şi Andriuşa. Pe acelaşi etaj cu Ţvetaevii mai locuiau Prokofi Vasilievici şi Zinovi Graţianovici, iar la etajul superior o familie de revoluţionari, Nikonovii, în camerele cărora aveau loc adunări ilegale şi pe care îi frecventa foarte des Marina, în ciuda opreliştilor puse de mama sa. La masă — îşi aminteşte Anastasia Ţvetaeva — cei aflaţi în pensiune discutau foarte aprins despre războiul ruso-japonez, abia sfîrşit, despre rolul Rusiei în lume, despre partidele politice şi misiunea lor. „Cu orice ar fi început conversaţia, ea devia invariabil spre convingerile politice ale comesenilor. Prokofi Vasilievici era cel mai «de stînga»", notează autoarea.

Pentru a înţelege mai bine gîndurile memorialistei, pe atunci o fetiţă de numai 12 ani, care înregistra evenimentele cu înţelegerea şi sensibilitatea vîrstei respective, trebuie să cunoaştem cîteva momente din istoria revoluţionară a anilor 1905-1906.

Potrivnic intereselor maselor muncitoare din Rusia, războiul ruso-japonez din 1904, un război nedrept, imperialist, a agravat criza politică din ţară, punînd temei unei noi situaţii revoluţionare. Pe acest fond, de greve ale muncitorilor şi de răzmeriţe ale ţăranilor, s-a declanşat revoluţia, care, prin obiectivele ei — răsturnarea ţarismului şi instaurarea unei republici democratice — a fost democratică, dar prin mijloacele şi metodele de luptă — în primul rînd grevele de masă — a fost proletară, după cum remarca Lenin.

În duminica de 9 ianuarie 1905, trupele ţarului Nicolae II au deschis focul asupra unei demonstraţii paşnice a 14 000 muncitori, femei şi copii, care se îndreptau spre Palatul de iarnă, purtînd icoane şi portrete ale ţarului

[1] La Editura Univers se află în pregătire versiunea românească a acestei lucrări.

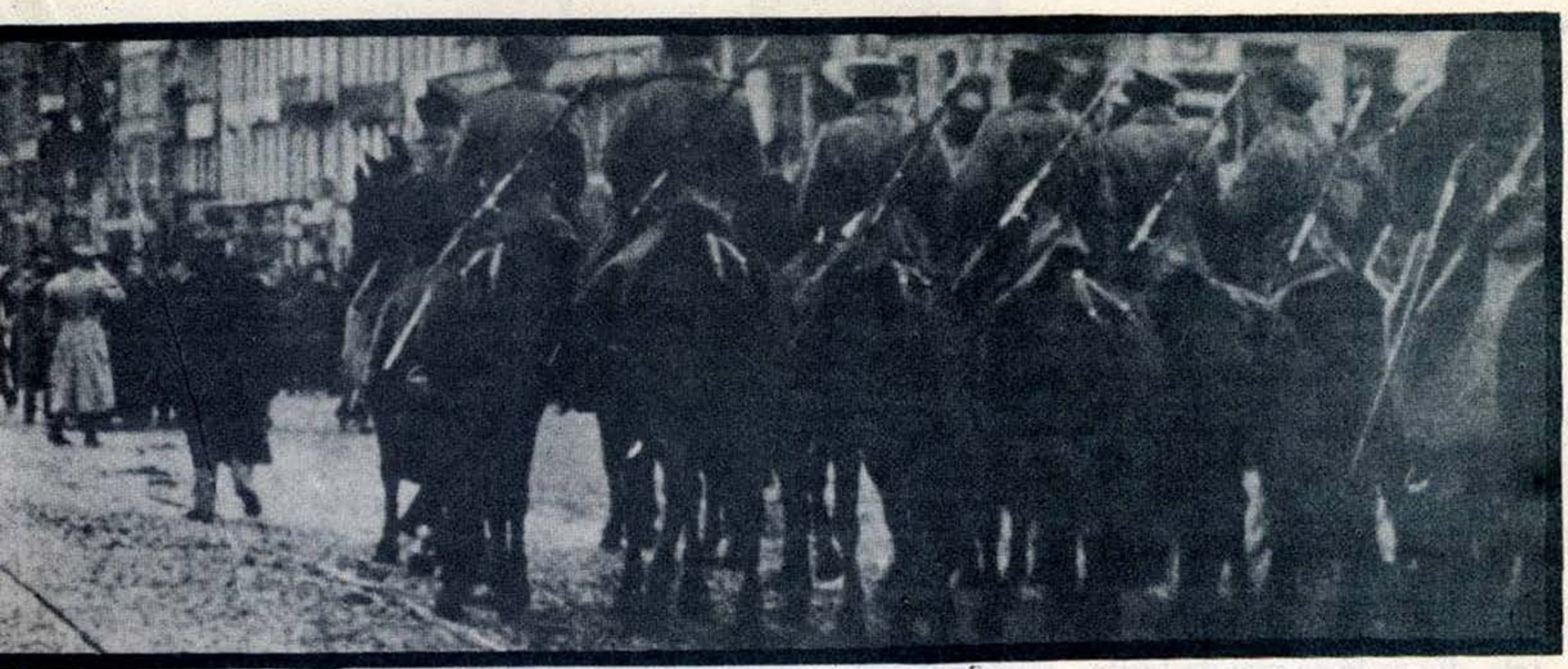

Ianuarie 1905. Mișcări revoluționare pe străzile Petersburgului

și țarinei. O mie de oameni au fost uciși și vreo cinci mii răniți. „Duminica sîngeroasă" — cum a rămas cunoscută în istorie — a devenit prologul revoluției. Au urmat un val de greve de protest, de ciocniri armate între muncitori și trupele de represiune, greve generale la Moscova, Riga, Varșovia, Petersburg, Tiflis etc. În vara lui 1905, peste jumătate din județele Rusiei europene au fost zguduite de puternice mișcări țărănești, la care participanții au formulat și revendicări politice. Armata a fost și ea cuprinsă de acest val revoluționar. În iunie 1905, s-a declanșat răscoala de pe crucișătorul „Potemkin"[1], care a avut un mare răsunet. În noiembrie 1905, a început răscoala de la Sevastopol, sub conducerea locotenentului P.P. Schmidt, cel care în februarie 1906 a fost arestat și condamnat la moarte, mișcarea eșuînd astfel. În septembrie același an peste două milioane moscoviți au intrat în grevă, cerînd legiferarea zilei de muncă de 8 ore, acordarea de libertăți democratice și convocarea Adunării Constituante. În luna octombrie, acțiunea s-a transformat în grevă generală. Drept urmare, la 17 octombrie, țarul a proclamat, într-un manifest adresat țării, inviolabilitatea persoanei, libertatea cuvîntului, a întrunirilor, libertatea organizării de asociații și reuniuni. Burghezia, satisfăcută, a salutat cu entuziasm acest act, sperînd să îndrepte revoluția pe o cale pașnică, constituțională.

Pe de altă parte însă guvernul, prin „sutele negre"[2], a dezlănțuit o campanie de teroare, de maltratări și asasinate împotriva muncitorilor înaintați. În toamna și iarna lui 1905, partidul bolșevic a organizat detașamente de luptă, pe străzile Moscovei s-au ridicat mii de baricade. Speriat, țarul a adus forțe noi pentru înăbușirea insurecției. În aceste condiții, la 19 decembrie, Comitetul bolșevic din Moscova și Sovietul de deputați au hotărît să înceteze lupta.

Deși insurecțiile din Nijninovgorod, Novorosiisk, Krasnoiarsk, Rostov-pe-Don, Cita etc. au fost și ele înăbușite, dezvoltarea ulterioară a Rusiei a fost puternic înrîurită de această „repetiție generală" a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, cum este considerată revoluția burghezo-democratică din 1905. Iată acum, la 75 ani distanță de la desfășurarea lor, cîteva din aceste momente relatate de Anastasia Țvetaeva. Titlul aparține redacției noastre.

Florentina DOLGHIN

SE DISCUTĂ PRETUTINDENI DESPRE GREVA TIPOGRAFILOR. „Cum vom trăi fără ziare? Sîntem rupți de evenimente..." Dar la începutul lui octombrie a sosit pe neașteptate o veste și mai amenințătoare: greva muncitorilor de la linia ferată Kazanskaia. Nemaipomenit! Apoi, un lucru de-a dreptul incredibil: *toate* liniile ferate sînt în grevă! (Doar una, Nikolaevskaia, linia țarului, se mai află în funcțiune...) Și în cele din urmă, ca un trăsnet: grevă *generală*! Prokofi Vasilievici se bucură, e încîntat: „Sîntem în ajunul unor evenimente uriașe! Evenimente la care visau Pușkin, Nekrasov". Dar în toiul bucuriei lui irumpe Zinovi Grațianovici: „Ați aflat?" Fața lui timidă e agitată, glasul întretăiat de durere.

[1] Marinarii revoluționari de pe crucișătorul „Potemkin" au debarcat în portul Constanța, fiind primiți cu prietenie și căldură de poporul român. Pentru mulți dintre ei, România a devenit — așa cum au apreciat ei — „țara noastră", țara unde au găsit adăpost și-au întemeiat familii și de care s-au legat (*Magazin istoric*, nr. 1,6/1975).

[2] Organizație monarhistă, rasist-șovină și pogromist-teroristă, care, între anii 1903 și 1906, a săvîrșit pogromuri, în numele „tătucului-țar", în 116 orașe ale Rusiei. Le-au căzut victime activiști ai mișcării revoluționare și democratice, deputați ai Dumei, evrei și alte naționalități neruse.

„Ați citit?" „Tropov[1] a ordonat: „Nici o salvă în aer, nu cruțați nici un glonț. Ce-o să fie?" „Ei, acum o să fie peste tot, n-ai cum s-o eviți!" răspunde Prokofi Vasilievici, plimbîndu-se prin odaie cu pași greoi, ca de urs. „Nu poți opri nimic cu măsurile astea! O să vedeți că pe tătucul-țar o să-l apuce frica! Și o să ne dea o Constituție?" Alerg în curte. De departe, ajunge pînă la noi, abia auzit: „În lupta cea mare voi jertfă ați căzut..." Marusia privește înspre partea de unde se aude cîntecul... Un marș funebru! Vîntul poartă cuvintele, din ce în ce mai deslușite. „O manifestație?, întreabă careva trecînd în fugă. Azi-dimineață strigau «Jos autocrația!»".

Și iată că la 17 octombrie o ediție specială îi vestește pe toți că țarul a dat un manifest — în vederea Constituției! Multă lume se bucură. Pe străzi păşesc mulțimi de oameni. Se zăresc portretele țarului. „Nu-i decît o amînare!", spun alții. „Minciună!", o ține într-una Prokofi Vasilievici. „Vrea să ne ducă cu vorba, s-a speriat, vă spuneam eu. Țarii ăștia sînt oameni șireți..."

Peste traiul nostru tihnit, cu scurgerea măsurată a zilelor, pe care ni le umplu învățătura, tratamentul și prieteniile, trece un bubuit de tunet: toată noaptea, în tavanul nostru, pe podeaua Nikonovilor, s-au auzit pași, foială, tot felul de sunete înăbușite, dar persistente: percheziție! Nu degeaba a venit ieri Marusia atît de schimbată, coborînd în goană scara lor. În locuința Nikonovilor s-a ținut o adunare „ilegală". Mama, care nu a reușit să afle de la ea pe unde a umblat, n-a putut să adoarmă mult timp. „Au ridicat pe cineva..." — circulă a doua zi o șoaptă prin casă. „Se ascundea?" „L-au descoperit..."

Iar din Moscova sosesc veşti alarmante: dezordini pe străzi! Manifestații, zvonuri despre pregătirea unei răscoale armate, cereri de a se aboli pedeapsa cu moartea, adunări studențești și, din nou, ca în copilărie, cuvintele „nagăici", „cazaci" ... Ziare, scrisori, toate se citesc într-o clipită, cu teamă, cu emoție, dar „ziarele trec sub tăcere faptele..." „Ieri a fost reținută o scrisoare". Valul arestărilor se rostogolește peste Ialta, la vila vecină s-a făcut percheziție. Mama i-a interzis Marusiei să se mai ducă la cei de sus. Nina Vasilievna Nikonova, o femeie înaltă, plină, tînără încă, deși are un fiu de optsprezece ani, ne-a vorbit ieri, Marusiei și mie, atît de duios... Ce straniu să gîndești că „au s-o prindă și au s-o bage la închisoare"...

La Moscova — răscoală armată! Ziarele sosesc neregulat și, printre crîmpeiele de veşti pe care le primim, noi, locatarii celor cîtorva odăi ale Elizavetei Feodorovna, ne agităm înspăimîntați pentru soarta rudelor apropiate și ne adunăm la mesele comune atît de alarmați, încît ai zice că avem toți patruzeci de grade temperatură. La Moscova se află tata, Leora și Andriușa. Cu toții avem prieteni, rude mai depărtate... La Moscova se dau lupte! Și cînd te gîndești că nu-i mult de cînd pe străzile Ialtei treceau demonstranții salutînd manifestul din 17 octombrie, prin care țarul dădea poporului o Constituție... S-a dovedit că a fost o minciună? Disputele la masa noastră nu contenesc. Denumirile partidelor sînt aruncate în luptă una împotriva alteia, de parcă ar fi niște ființe vii. Mama citește cu emoție ultima ediție specială. De la tata a sosit doar o scrisoare — și din nou nimic!

ÎN ZILELE ACESTEA FRĂMÎNTATE, cei-lalți descoperă în mine, cu un zîmbet neîncrezător, „darul prezicerii". „Azi n-o să vină ziarul", spun eu, și ziarul nu vine. „Nu vine azi, vine *mîine*" — și a doua zi sosește ziarul. „Nu vine, nu vine", repet eu în zilele următoare, zîmbind din pricina acestui „simț" al meu. Și nu primim ziarul. „În ziua de 26 (cum de-am reținut?), spun eu, o să vină ediția specială". Cei-lalți îmi zîmbesc și așteaptă. Și iată-ne în seara acestei zile. „Ei...", mă necăjește Prokofi Vasilievici. „Las-o, spune careva, vede și ea..." Dar eu mă țin tare. „O să vină!"

[1] Guvernatorul-general al Petersburgului, rămas celebru pentru cruzimea lui.

Cavaleria de gardă țaristă reprimă o manifestație care se îndrepta spre Palatul de Iarnă (desen de epocă)

spun cu încăpățînare. Între timp s-a întunecat de-a binelea. Mama, ostenită de emoții, se pregătește de culcare. Și deodată, prin vuietul vîntului, printre zgomotele casei, urechea prinde un sunet îndepărtat, ca un țiuit de țînțar, care crește mereu... Se strigă! Alergăm afară fiecare cu ce-i pe el: „Ediția de seară! Telegramă urgentă..."

În ediția asta sau într-alta, următoare, înainte sau după această întîmplare, nu-mi mai amintesc: mama, aplecată deasupra planului baricadelor, tipărit în ziarul moscovit, reconstituie din memorie aleile și străzile de lîngă Bronnaia, care nu sînt notate pe hartă. „Copii, casa noastră e amenințată din două părți. Mă mîngîi doar cu speranța că tata, cu Andriușa și Leora, se vor muta, poate, la cineva, mai aproape de muzeu [este vorba despre Muzeul de arte frumoase, viitorul Muzeu «A.S. Pușkin» — *n.r.*]..." Cîți morți! Cît despre răniți...

Zile de panică! Oare cîte s-au scurs? Cîte discuții! Unora li se părea limpede că orice răscoală va fi înăbușită de armată, că sîngele revoluționarilor se varsă în zadar. Alții susțineau că asta înseamnă începutul sfîrșitului monarhiei.

Spaima mamei în legătură cu soarta alor noștri a fost curmată printr-o scrisoare a tatei: toți au scăpat cu viață, au părăsit casa pentru cîteva zile.

IARNA, IARNA ANULUI 1905-1906. Primul an cînd nu-mi amintesc deloc de zilele Crăciunului. Să fi fost în perioada spaimelor noastre legate de Moscova? Să nu fi avut brad? Pesemne că l-a împodobit pentru noi gazda. Am avut brad, firește. Atîta doar că nu-l regăsesc în memoria mea.

Între timp, idolii Marusiei se înmulțeau. Locotenentul Schmidt! Ce falnic suna numele lui în anul acela! Și cum ne înflăcăra inimile crucișătorul „Potemkin", din flota Mării Negre, și cît de sinistru a răsunat vestea pieirii oamenilor care porniseră la moarte! Și în haosul disputelor — dacă oamenii nu luptă pentru fantoma unei idei, dacă nu-și jertfesc în zadar viața, dacă e posibilă o răsturnare a regimului în Rusia, dacă-i cu putință și la ce va duce într-o țară atît de înapoiată, țaristă — străpungînd parcă întunericul nocturn al Mării Negre, ochii eroului condamnat la moarte luminau sufletul Marusiei, ochii locotenentului Schmidt.

(Continuare în p. 56)

CONTESTATARII „TESTAMENTULUI LUI ADAM"

ERIC WILLIAMS

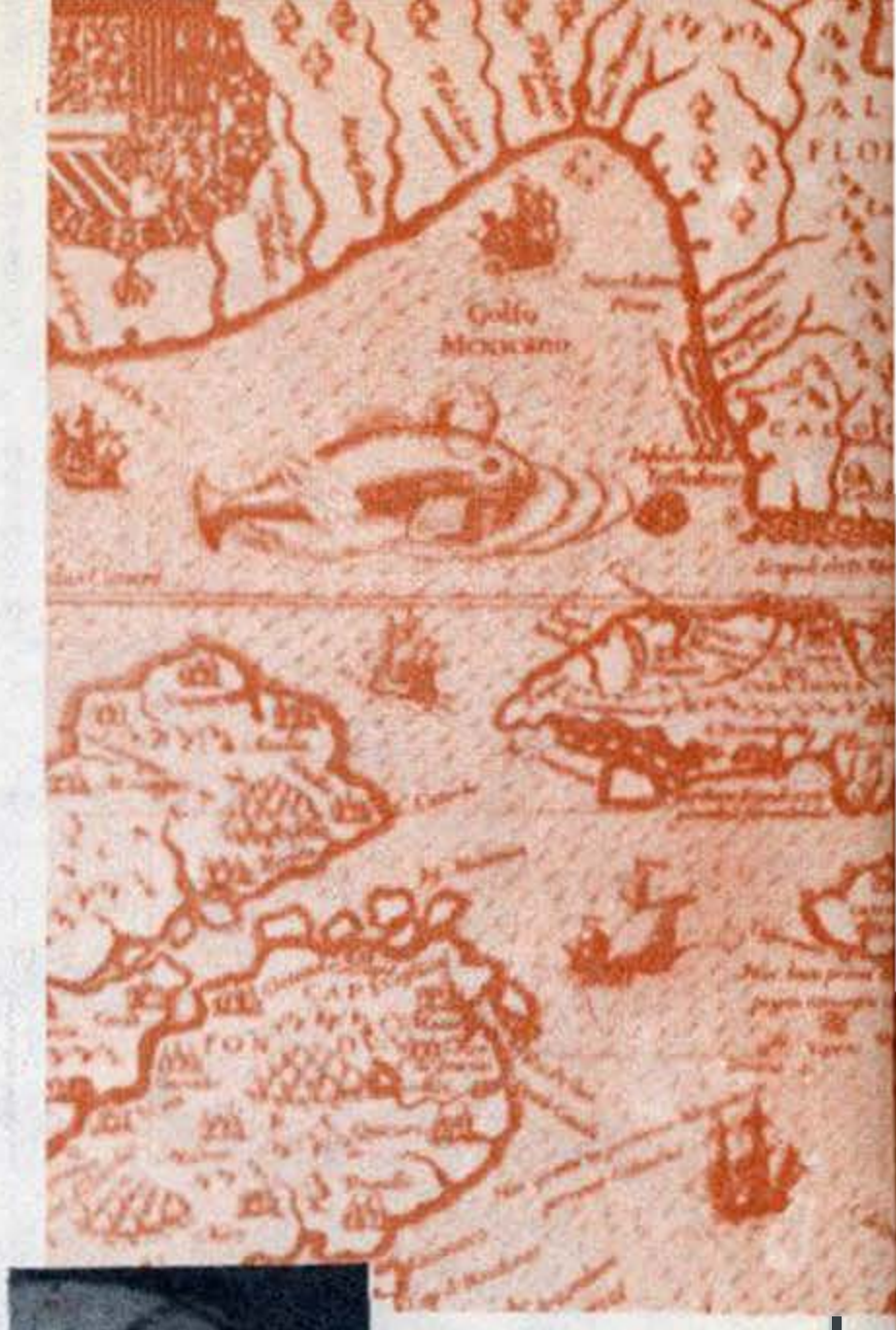

În 1492, înarmat cu una dintre invenţiile ce aveau să schimbe înfăţişarea lumii — busola — Cristofor Columb[1] pleca din micul port spaniol Palos spre insulele Canare, prima escală a călătoriei sale spre Lumea Nouă. Caravelele Santa Maria, Nina şi Pinta nu depăşeau, împreună, 400 tone, iar echipajul număra cam 100 oameni.

După zece săptămîni de călătorie, cele trei nave au ajuns în preajma arhipelagului Bahamas. În numele regelui şi al reginei Spaniei, Ferdinand şi Isabela, Columb a pus stăpînire pe insula numită de băştinaşi Guanahani, căreia i-a dat numele de San Salvador. Apoi şi-a continuat călătoria pînă în Cuba şi Hispaniola (Haiti), după care s-a reîntors în Spania.

Cristofor Columb era convins că îşi realizase suprema dorinţă, aceea de a ajunge în Asia, înaintînd, cu pînzele ridicate, mereu spre vest. Încă din cea mai fragedă tinereţe, învăţase latina ca să poată citi cărţile de geografie traduse sau scrise pînă în vremea lui. Credea cu tărie în veridicitatea afirmaţiei lui Aristotel că „între coasta extremă a Spaniei şi ţărmul Indiei este o mare nu prea întinsă şi care poate fi străbătută în cîteva zile". Povestea călătoriei lui Marco Polo în China devenise cartea lui de căpătîi. Cînd a debarcat în San Salvador, ideea că pusese piciorul în India, deci în continentul asiatic, îl stăpînea atît de puternic, încît el a interpretat greşit — adică în sensul convingerilor lui — informaţiile obţinute de la indigeni, care, dealtfel, nu îl cunoşteau limba, după cum nici ei n-o înţelegea pe a lor. Astfel Columb le-a spus indieni (nume care s-a menţinut pînă în zilele noastre pentru băştinaşii din Lumea Nouă), iar insulelor lor, Indiile Occidentale.

Lucrarea scrisă de istoricul dr. Eric Eustace Williams, născut în 1911, din 1962 prim-ministru al statului Trinidad şi Tobago, are ca punct de plecare anul 1492, anul acelei celebre călătorii rămase în istorie de la Cristofor Columb. Dar nu numai amintirea lui Columb a rămas legată de istoria Caraibilor; în lumea antileză s-au perindat diferite personalităţi ale lumii occidentale: Ludovic XIV şi Napoleon, Bătrînul Pitt şi Thomas Carlyle, John Stuart Mill, Gladstone şi Disraeli, Jefferson şi Adams, Joseph Chamberlain şi Theodore Roosevelt etc., etc.

Există puţine studii de sinteză dedicate istoriei insulelor din Marea Caraibilor. Printre acestea, cartea dr. E. Williams se distinge prin multe motive. Primul este acela că autorul foloseşte o documentaţie imensă privind atît spaţiul geopolitic propriu-zis al insulelor, cît şi istoria contemporană a marilor puteri, care, timp de secole, s-au înfruntat în jurul lor, căutînd — prin folosirea oricăror mijloace — să-şi obţină „un loc sub soarele Caraibilor". În al doilea rînd, L'Histoire de Caraïbes. 1492-1969, este unul din acele studii care, dincolo de valoarea strict ştiinţifică, cuceresc cititorul prin frumuseţea stilului şi atractivitatea povestirii istorice. Un al treilea motiv şi, poate, cel mai important, este faptul că Eric Williams îmbină, în modul cel mai fericit, exigenţele istoricului cu viziunea omului politic, militant activ pentru

PAPA ALEXANDRU VI *(1492-1503)*: *„Aşadar nimeni să nu-şi permită să încalce, sau să se ridice cu îndrăzneală împotriva recomandărilor noastre..."*

REGELE FRANCISC I *(1515-1547)*: *„Să mi se arate clauza din «testamentul lui Adam», care mă exclude de la împărţirea lumii..."*

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1973.

Harta Antilelor semnată de Théodore de Bry (1528-1598), desenător, gravor și editor originar din Țările de Jos

REGINA ELISABETA I *(1558-1603):* *„Oceanul nu poate, în nici un caz, să aparțină unui singur popor, sau unui singur om..."*

FRANCIS DRAKE *(c. 1540-1596):* *„V-am condus în insula comorilor lumii. Numai voi veți fi de vină dacă veți pleca de aici cu mîinile goale..."*

WILLIAM CECIL, LORD BURGHLEY *(1520-1598):* *„Papa nu are nici un drept să împartă lumea, să ia și să distribuie regate după cum are chef..."*

independența țării sale. De altfel, autorul închină studiul său partidului de guvernămînt din Trinidad și Tobago, „People's National Movement" (Mișcarea Națională a Poporului).

Aducînd în prim-plan momente decisive din cursa dintre marile imperii coloniale, lucrarea este, implicit, un avertisment semnificativ împotriva tendințelor colonialiste și neocolonialiste care se mai manifestă și în zilele noastre, un apel la demnitate și unitate în lupta pentru apărarea independenței naționale, pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a-și făuri, propria sa istorie.

În paginile următoare, prezentăm cititorilor noștri, într-o formă prescurtată, un capitol din lucrarea menționată; titlul, subtitlurile și notele de subsol aparțin redacției Magazin istoric.

Ana Maria ȘERBĂNESCU

Insulele[1] din Marea Caraibilor, bogate în aur, zahăr și, pentru vremea aceea, în sclavi, și-au făcut apariția pe scena societății moderne ca o jucărie rîvnită de politicienii europeni. Rivalitatea imperialistă[2] a început înainte chiar de călătoria lui Cristofor Columb. Stabilit în Portugalia, Columb a căutat mai întîi să-și ofere serviciile gazdelor sale. Dar Coroana portugheză i-a respins oferta; nu credea că e cazul să susțină un aventurier flecar, care prezenta un proiect necugetat avînd drept scop un alt drum spre India, scop care fusese deja atins în 1486, de către Bartholomeu Diaz.

O simplă linie pe hartă

Columb s-a îndreptat deci spre republica italiană a Genovei, unde se născuse, precum și spre Veneția. Și aici s-a izbit de interese contrare, căci comerțul cu Orientul se făcea prin drumuri pe uscat aducînd un cîștig considerabil celor două republici. În consecință, Columb s-a gîndit la națiunile tinere, Spania, Franța și Anglia, care erau receptive față de orice proiect capabil să mineze monopolul existent. În timp ce fratele său pleca la curtea lui Henric VII, în Anglia, el s-a dus în Spania. Războiul cu maurii a întîrziat luarea vreunei hotărîri. Dar, după cucerirea Granadei, ultimul bastion musulman, suveranii au ajuns la un acord cu Columb. Cînd fratele său a revenit, aducîndu-i o invitație din partea Angliei, era prea tîrziu.

Îngrijorarea și invidia Portugaliei s-au vădit foarte curînd. Părăsind insulele Ca-

[1] Arhipelagul Antilelor, constituie America Centrală insulară. La vest se află Antilele Mari (Cuba, Haiti, Puerto Rico și Jamaica), iar la est Antilele Mici dispuse în formă unui arc. Dintre acestea din urmă, cele mai importante sînt: Virgine, Antigua, Montserrat, Guadelupa, Dominica, Martinica, Santa Lucia, Saint Vincent, Barbados, Grenada, Trinidad și Tobago.

[2] Termenul „imperialism" este folosit în acest studiu, ca și în numeroase lucrări din istoriografia occidentală, prin analogie cu expansiunea marilor imperii, numită „imperialism" de autorii occidentali, inclusiv pentru perioada antichității.

nare, Columb a scăpat de trei corăbii portugheze, trimise, după părerea lui, să-i taie calea. Pe drumul de întoarcere s-a izbit, în insulele Azore, de ostilitatea portughezilor şi, abia ajuns după o furtună violentă la Lisabona, a fost chemat de suveranul Portugaliei. Cu ocazia acestei întrevederi, regele i-a atras atenţia că, după opinia lui, prin călătoria pe care tocmai o încheiase, violase monopolul care îi fusese acordat de papă asupra Guineii. Iluziile lui Columb, care credea că a ajuns în Asia, n-au făcut decît să-i sporească ostilitatea lui João II. Se spune totuşi că regele a refuzat să accepte sugestia unuia dintre curteni — de a-i căuta pricină lui Columb şi de a-l omorî pe loc.

Columb i-a asigurat pe suveranii Spaniei că ţinuturile pe care tocmai le descoperise le aparţineau întru totul. Prudenţi, aceştia s-au grăbit să-şi oficializeze anexiunile prin metoda tradiţională a epocii, o bulă a papei Alexandru VI, care, din întîmplare, era şi el spaniol.

Monopolul Portugaliei asupra Guineii se întemeia pe o serie de bule papale care acordau regelui toate drepturile asupra ţinuturilor descoperite la sud de capul Bojador. Printr-un tratat din 1480, Spania cedase şi ea Portugaliei toate insulele deja descoperite, sau care urmau să fie descoperite, în regiunea Guineii din sudul insulelor Canare. Pentru evitarea oricărui conflict între cele două puteri era necesar să se ajungă la un acord şi să se stabilească drepturile ce reveneau fiecăreia. Pe vremea aceea, arbitru între două ţări catolice nu putea fi decît papa. Printr-o bulă emisă în 1493, el a stabilit zonele de influenţă spaniolă şi portugheză la vest şi, respectiv, la est de o linie imaginară trasată pe harta lumii la o sută de leghe (o leghe marină = 5,555 km) vest de insulele Azore şi ale Capului Verde. Cum nu era făcută nici o menţiune despre India, guvernul spaniol, decepţionat, l-a convins pe papă să emită, în septembrie acelaşi an, o nouă bulă; Spania primea drept de posesiune asupra tuturor teritoriilor pe care putea să le descopere în direcţia sud, vest şi „către regiunile orientale, precum şi spre India". Către toţi oamenii şi toate naţiunile, papa exprima în următorii termeni împărţirea pe care o făcuse: „Aşadar nimeni să nu-şi permită să încalce, sau să se ridice cu îndrăzneală împotriva recomandărilor noastre... Şi-ar atrage astfel mînia Domnului Atotputernic şi a Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel".

Dar linia de demarcaţie n-a dat satisfacţie guvernului portughez. Cele două puteri s-au angajat în negocieri directe, încheiate prin Tratatul de la Tordesillas, la 7 iunie 1494; linia de demarcaţie era împinsă la 370 leghe vest de insulele Capului Verde. În acest fel, Brazilia a devenit portugheză[1].

Cum însă papa nu avea destulă armată, la 5 martie 1496, regele Angliei, Henric VII l-a însărcinat pe navigatorul John Cabot[2] să întreprindă o călătorie de descoperiri. Cu toate că misiunea nu a dus la nimic concret, ea este totuşi semnificativă. În documente, cuvintele „Mările Sudului" erau omise, recunoscîndu-se astfel tacit posesiunile spaniole şi portugheze şi, într-o oarecare măsură, documentul papal. Dar, totodată, avertiza că guvernul englez nu accepta împărţirea lumii numai între Spania şi Portugalia, considerînd că fără descoperiri nu existau posesiuni. Ceea ce mai rămînea de descoperit aparţinea tuturor. Regele Franţei, Francisc I[3], într-un protest celebru, spunea clar ceea ce era subînţeles în actul dat de Henric VII, lui Cabot: „Soarele străluceşte pentru mine ca şi pentru ceilalţi. Să mi se arate clauza din «testamentul lui Adam» care mă exclude de la împărţirea lumii. Dumnezeu, adăuga el, n-a creat pămîntul numai pentru spanioli".

[1] La insistenţele suveranilor spanioli, care se temeau de pretenţiile portughezilor, papa Alexandru VI (Rodrigo de Borja y Doms, Borgia italienizat) a stabilit sferele de expansiune ale celor două mari puteri. Bula *Inter caetera*, emisă la 4 mai 1493, consfinţea drepturile Spaniei asupra oricărui teritoriu descoperit la vest de celebra linie de demarcaţie. Tratatul spaniolo-portughez de la Tordesillas, încheiat tot sub arbitrajul papei Alexandru VI şi care ridică încă o serie de semne de întrebare pentru cercetători, fixa o nouă linie de demarcaţie în favoarea Portugaliei. În istoriografia occidentală, acest act este invocat adesea ca argument pentru a dovedi că Portugalia explorase deja Brazilia care, conform noii împărţiri a lumii, intra în sfera de dominaţie portugheză.

[2] *Magazin istoric*, nr. 5/1973; 2/1980.

„Cavalerismul rătăcitor"...

În timp ce Anglia urmărea îndeosebi să găsească o rută prin nord-est spre Asia, Franţa trimitea expediţii pînă la fluviul Sf. Laurenţiu, din America de Nord, în Florida şi în Brazilia. Astfel, Anglia şi Franţa au devenit principalii inamici ai Spaniei. Imediat după eliberarea de sub dominaţia spaniolă, li s-a alăturat şi Olanda.

Anglia a devenit purtătoarea de cuvînt a tinerelor naţiuni revoltate împotriva pretenţiilor Spaniei la monopolul, binecuvîntat de papă, asupra întregii Lumi Noi. Sir William Cecil (mai tîrziu lord Burghley), om de stat elisabetan, i-a declarat în 1562 ambasadorului Spaniei în Anglia că „Papa nu are nici un drept să împartă lumea, să ia şi să distribuie regate după cum are chef". Guvernul englez a opus pretenţiilor spaniole doctrina ocupaţiei efective. În 1580, el a atacat oficial aceste pretenţii care se bazau „fie pe donaţii ale papei, fie pe ocuparea unor puncte pe coastă, construirea de forturi, botezarea unor zone... În virtutea drepturilor tuturor ţărilor, aceasta nu-i va putea împiedica pe alţi principi să navigheze liber pe mările lumii şi să se instaleze în regiunile care nu sînt ocupate de spanioli". Însăşi regina Elisabeta enunţa cu emfază doctrina libertăţii mărilor: „Toate popoarele trebuie să se bucure de libera folosire a mării şi a aerului. Oceanul nu poate, în nici un caz, să aparţină unui singur popor, sau unui singur om".

Miza era imensă, căci nu era vorba numai de tezaurul şi imperiul Antilelor. La 26

septembrie 1583, galioanele reveneau din Lumea Nouă transportînd lingouri în valoare de 15 milioane pesos [monedă spaniolă], după ce abandonaseră preţ de un milion la Havana, deoarece corăbiile erau prea încărcate. „Straşnică lovitură! — se spunea; aceasta va insufla o nouă viaţă comerţului".

Era tocmai ceea ce doreau cu ardoare, în egală măsură, Anglia, Franţa şi Olanda: să insufle o viaţă nouă comerţului lor. Pentru a-şi realiza ţelurile aveau la alegere trei posibilităţi. Una era pirateria[1], „cavalerismul rătăcitor", cum o numise în zeflemea un istoric britanic. Modul cel mai sigur de a ataca „testamentul lui Adam" era să te consideri moştenitorul lui direct. Cristofor Columb s-a ciocnit de piraţii francezi încă de la prima sa călătorie, iar la întoarcerea din cea de-a treia, a trebuit să schimbe ruta pentru a scăpa de o flotă franceză care îl pîndea. Bigoţi, spaniolii s-au grăbit să vorbească de „corsari luterani", deşi francezii, oricît de buni catolici ar fi fost, nu aveau nici un scrupul să şterpelească tezaurul unui alt stat catolic. În 1522, Verazzano[2], un pirat din Florenţa angajat în serviciul lui Francisc I, a capturat trei corăbii spaniole, primele două încărcate cu comori mexicane, cea de-a treia cu zahăr, perle şi piei provenind din Hispaniola. El le-a dăruit regelui Franţei care, stupefiat, a exclamat: „Împăratul [Carol Qvintul] poate să ducă mult şi bine război împotriva mea[3], dacă-mi cedează asemenea comori din Antile..."

Cu timpul, pirateria şi-a pierdut caracterul individual şi izolat, devenind caracteristica principală a politicii dusă de inamicii Spaniei din Europa. Făţiş, sau pe ascuns, piraţii hăituiau flotele, atacau corăbiile, împingeau jafurile pînă pe teritoriul dominioanelor spaniole, pe care le asediau, le prădau, devastînd oraşele. Acest continuu război din Marea Caraibilor, pe care-l ilustra celebra formulă din sec. XVI: „nici un fel de pace dincolo de linie!", a fost oficializat şi prin Tratatul de la Cateau-Cambrésis, semnat în 1559 între Franţa şi Spania: „Luptele desfăşurate la vest de primul meridian şi la sud de Tropicul Cancerului nu vor fi considerate drept o violare a tratatului".

Sir Francis Drake[4] a întruchipat spiritul acestei perioade din istoria Caraibilor. Născut la Devonshire, într-o familie în care pasiunea pentru navigaţie trecuse — în decursul mai multor generaţii — din tată în fiu, Drake a crescut printre corăbii şi marinari. El a personificat şi epoca elisabetană, prin patriotismul său, prin încrederea sa nestărmurită „în insula regească, această piatră preţioasă incrustată în marea de argint", prin resentimentele sale faţă de absolutismul spaniol şi faţă de catolicism. Pentru Drake, a ataca Spania era atît pe placul Cerului cît şi al reginei. Era o luptă care semăna cu cruciadele, războaie sfinte împotriva păgînilor.

Dar beneficiile materiale ale acestor „cruciade" nu erau nici o clipă pierdute din vedere. „V-am condus — spunea Drake, în 1572, oamenilor săi, cînd ajunsese pe insula Nombre de Dios — în insula comorilor lumii. Numai voi veţi fi de vină dacă veţi pleca de aici cu mîinile goale". Celebrul său mesaj către guvernatorul spaniol al oraşului, prin care declara că „am venit să adun o parte din recolta pe care voi o scoateţi din pămînt şi o trimiteţi în Spania pentru a semăna tulburare în lume", exprima convingerea lui Drake că dacă lumea întreagă era grădina regelui Spaniei, atunci roadele îi aparţineau reginei lui. Astfel, Elisabeta a participat la grandioasa expediţie în fabulosul imperiu al Lumii Noi, care i-a adus un profit de 47 lire pentru fiecare liră investită. În Europa acelei vremi se spunea că „pentru regele Filip aceasta este o lovitură cum n-a primit niciodată, de cînd s-a urcat pe tronul Spaniei". Pericolul era evident. Ambasadorul Spaniei în Anglia îşi povăţuia suveranul să ordone, „ca în preajma Antilelor spaniole sau portugheze, nici o corabie străină să nu fie cruţată, ba chiar să fie scufundate toate şi cît mai în adînc. Este singura cale de a-i împiedica pe englezi şi pe francezi să se ducă în Caraibe ca să le jefuiască; nu există englez în ziua de azi care să nu plănuiască astfel de călătorii, încurajaţi cum sînt toţi de întoarcerea lui Drake".

Căci de Drake se temeau spaniolii cel mai mult. Erau înspăimîntaţi la gîndul că le va captura galioanele aşteptate, pline cu comori din insule, ceea ce, remarca ambasadorul Veneţiei la Madrid, ar fi însemnat falimentul numeroşilor negustori din Sevilla. O întîrziere de cîteva ore a fost de ajuns însă ca piratului englez să-i scape o flotă printre degete; „numai Dumnezeu ştie de ce", comenta el, resemnat şi filozofic. Totuşi Spania era terorizată, banca din Sevilla era în pragul ruinei, cea din Veneţia cuprinsă de panică, iar regele Spaniei, considerat falit, n-a avut de unde să obţină un împrumut de un milion de ducaţi [monedă italiană].

Distrugerea Invincibilei Armade de către Anglia, în 1588, cînd Drake, abandonînd jocul de-a piraţii, a luat conducerea operaţiunilor navale, n-a salvat numai Anglia de invazie. Ea a marcat supremaţia puterii maritime britanice asupra celei spaniole şi îndrăzneaţa faptă comisă de Drake, un an mai înainte, cînd „a ars barba regelui Spaniei"[5] în plin port Cadix, a dovedit-o încă o dată. Papa a făcut haz de necaz spunînd că furca de tors a reginei Elisabeta fusese mai eficace decît spada lui Filip. Drake a devenit o legendă, un diavol care adusese la ascultare micile colonii, în timp ce nefericitul amiral al Invincibilei Armade era terorizat de strengarii care-i strigau sub ferestre: „Vine Drake! Vine Drake!"

Celălalt procedeu prin care rivalii Spaniei au încercat să-i

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1975; 6/1973.

[3] Între 1494 şi 1559 s-au dus o serie de războaie între Franţa şi Spania pentru supremaţie în Italia.

[4] *Magazin istoric*, nr. 9/1980.

[5] În 1587, Drake a atacat Cadixul, cauzînd grele pierderi flotei spaniole.

submineze monopolul asupra zonei Caraibilor a fost contrabanda. Ea a dovedit deficienţele sistemului comercial spaniol, aşa cum Drake scosese la iveală fisurile puterii martime a Spaniei. În acest domeniu s-a remarcat un alt englez, rudă cu Drake, Sir John Hawkins. El a violat drepturile consfinţite ale portughezilor, ridicînd pînzele spre Guineea pentru a participa la comerţul cu sclavi, adunînd 300 cu spada în mînă, după cum a mărturisit el, ca şi prin alte mijloace. Violînd şi monopolul spaniol, şi-a dus sclavii în Antile, unde a lăsat două treimi din încărcătură plantatorilor hrăpăreţi, în schimbul unei cantităţi de piei. Din îndrăzneală, sau lipsă de judecată, a încredinţat restul de sclavi în păstrare autorităţilor, după care a expediat jumătate din încărcătura de piei, sub supravegherea unui asociat, la Cadix, pe corăbii spaniole. Încărcătura a fost confiscată de Spania. Asociatul lui Hawkins a scăpat ca prin minune de Inchiziţie, iar sclavii abandonaţi în Hispaniola nu i-au mai fost predaţi cu toate protestele proprietarului.

Războiul s-a desfăşurat în continuare sub înfăţişarea contrabandei. Conştienţi de posibilităţile acestor acţiuni ilicite, olandezii au devenit atît de periculoşi în Marea Caraibilor, încît guvernatorul spaniol din Venezuela recomanda să fie otrăvite terenurile legumicole de unde ei obişnuiau să se aprovizioneze.

...şi doctrina ocupaţiei efective

Cel de-al treilea procedeu a fost de a sfida pur şi simplu monopolul teritorial al Spaniei. Noii amatori de împărţire a lumii au întemeiat colonii pînă în mările din sud, luînd în derîdere interdicţia Papei şi distrugînd astfel, puţin cîte puţin, castelul de nisip al sistemului colonial spaniol. Dorinţa unui obscur slujbaş al tezaurului britanic, Richard Eden, era pe cale să se realizeze. El visa „ca acel bogat tezaur numit *Perularia*", celebrul depozit de lingouri de aur, să-şi schimbe reşedinţa de la Sevilla în Turnul Londrei.

Legiferînd doctrina ocupaţiei efective, noii veniţi şi-au concentrat în principal eforturile asupra a trei regiuni, pe care Spania le neglijase şi asupra cărora suzeranitatea ei era mai mult formală. Acestea erau Antilele Mici, Guyana şi America de Nord.

Teoreticianul acestei faze a rivalităţii inter-imperialiste a fost un oarecare pastor englez, Richard Hakluyt (c. 1552-1616). Imaginaţia acestui vizionar plin de discernămînt fusese înflăcărată de relatările călătoriilor de descoperiri. El va fi şi cel care le va publica mai tîrziu, cîştigîndu-şi prin aceasta cel mai frumos titlu de glorie.

Hakluyt s-a străduit să-i stimuleze pe englezi în politica cuceririlor coloniale şi să le întărească orgoliul naţional. Relevînd că în expansiunea ei Anglia se îndreptase către mările Nordului, ostile şi furtunoase, spre tărîmuri total deosebite de cele în care nimeriseră spaniolii şi portughezii, Hakluyt scria în *Prefaţa* faimoasei cărţi publicate în 1589, *The principall Navigations, Voiages and Discoveries of the English Nation*, că „este timpul ca Anglia să împartă cu spaniolii şi portughezii America şi celelalte regiuni care au mai rămas de descoperit, şi să profite de pe urma bogăţiilor lor". El a fost apărătorul înfocat al expediţiei lui Raleigh, din 1584, în Virginia, prezicînd că: „această călătorie spre vest ne va aduce toate bunurile din Europa, Africa şi Asia, cu condiţia să ajungem cît mai departe, pentru a reda o nouă viaţă comerţului nostru".

În românește de Gabriela GEROTA

AMINTIRI DIN ANII 1905-1906

(Urmare din p. 51)

După vestea judecării lui şi a execuţiei, Marusia s-a închis în sine, ferind de privirile celor mari inima ei cutremurată de durere. Era o rană. Şi nu permitea nimănui să se atingă de ea...

Pe Marina au exmatriculat-o din Liceul „Von Derwis" [era în anul 1906 — *n.r.*]. A ascuns de noi amănuntele acestui fapt. Recent însă am descoperit nişte colege de-ale ei şi le-am rugat să-mi scrie ce-şi amintesc despre exmatricularea Marinei. Iată ce mi-a scris Irina Leahova: „Marina era o răzvrătită. Direcţia se temea de influenţa ei asupra colegelor, întrucît toate o socoteau elevă eminentă. Era indezirabilă în liceu, din cauza ideilor ei revoluţionare. De la atracţia către eroii romantici, a trecut brusc la literatura revoluţionară, era literalmente pasionată de revoluţie. Direcţia s-a bucurat foarte mult cînd a scăpat de ea". Şi iată alte cîteva rînduri din amintirile despre Marina ale scriitoarei S.I. Liperovskaia: „...În anul şcolar 1906, atenţia tuturor elevelor a fost atrasă de o internă «nouă», o fată nespus de vioaie, expansivă, cu ochi iscoditori şi cu un zîmbet ironic pe buzele subţiri; avea o frunte înaltă. Privea la toţi cu îndrăzneală, provocator, şi nu numai la elevele din clasele mai mari, dar chiar şi la profesori şi pedagoge.

Placiditatea elevelor fusese tulburată — se simţeau atrase de furtuna unor sentimente şi trăiri noi. «Răzvrătita cu sîngele-n clocot» ne îndemna la răscoală, ne învăţa să ne exprimăm furtunos simţămintele, ne insufla avînt. Multe lucruri s-au schimbat sub influenţa Marinei. O rugam adesea să ne sfătuiască ce carte să citim.

Marina ne aducea ea însăşi cărţi — colecţiile revistei *Znanie* [Ştiinţa], versurile lui Bunin, povestirile lui Kuprin. Începu să circule printre noi numele lui Gorki. Marina ne completa arsenalul cărţilor interzise"...

În românește de Ecaterina ŞISMANIAN

ROMÂNIA VĂZUTĂ DE UN PORTUGHEZ ÎN 1877

În 1877, într-o modestă imprimerie, cu numele semnificativ de „Tipografia democrației", din orașul portughez Elvas, a văzut lumina tiparului o lucrare intitulată *Notițe de geografie și istorie — România*. Autorul, ofițer al trupelor terestre (oficial do exercito), semna cu inițialele: V. S. El susținea în *Notițele* sale ideile nobile de emancipare națională, progres și civilizație ale poporului român. Fără îndoială, informația la care a avut acces autorul nu era completă, rezumîndu-se la o parte din literatura de specialitate care circula în vremea aceea, în special la lucrările istoricului și filozofului francez Edgar Quinet[1].

Dar ceea ce conferă valoare operei autorului portughez anonim este contactul direct pe care acesta l-a avut cu românii. Se presupune că acest ofițer s-a aflat în misiune, ca atașat militar, probabil în Rusia și că, în această calitate, a făcut o călătorie traversînd Moldova și navigînd pe Dunăre. Această ipoteză este acreditată de însăși analiza conținutului textului. El este redactat în forma obișnuită a rapoartelor pe care atașații militari le întocmeau anual despre țările și forțele armate pe lîngă care erau acreditați. Lucrarea conține descrierea geografică a țărilor române, situația demografică și etnografică, prezentarea orașelor, fortificațiilor existente, sistemul social și politic, precum și elemente caracteristice de istorie și cultură. Autorul se pronunță cu evidentă simpatie pentru unitatea și independența națională, emanciparea socială și politică a românilor.

Dar să redăm cîteva citate din lucrare, în care se subliniază permanența poporului român pe teritoriul țării noastre: „Moldo-vlahii descind din vechii geți sau daci amestecați cu diferiți coloniști romani, pe care Traian i-a stabilit în această provincie. Acești coloniști romani au lăsat vestigii atît de profunde, încît Moldo-Vlahia, cum am și spus-o dealtfel, cucerită și devastată de multe popoare de diferite origini, și-a păstrat în permanență fizionomia sa specifică și în principal puritatea limbii sale... Există în limba română cîteva sute de cuvinte care nu se găsesc în nici o limbă cunoscută și care se pare că aparțin limbii dace, care era folosită înainte de ocupația romană. Construcția particulară a anumitor fraze și maniera în care se pronunță vocalele conține, conform opiniei anumitor autori, existența unei limbi aborigene, transmisă din generație în generație pînă la actualii locuitori".

Autorul se referă și la alte momente ale istoriei patriei noastre, ca invaziile popoarelor migratoare, rezistența românilor contra dominației maghiare, luptele lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare împotriva Imperiului otoman, precizînd că „epoca cea mai glorioasă a acestor lupte [pentru libertate și independență] a fost la sfîrșitul secolului XVI, în timpul voievodului [românește în text] Valahiei, Mihai Viteazul, care a alungat pe otomani din întreaga țară..." În lucrare sînt amintite revoluțiile din 1821 și 1848, unirea Moldovei cu Muntenia, în 1859, menționîndu-se că aceasta a constituit „satisfacerea dorinței seculare a românilor".

Apărută în 1877, cînd România se afla angajată în războiul pentru cucerirea independenței absolute de stat, lucrarea pleda pentru nobilele aspirații ale românilor: „Nici un popor, așa cum am văzut, nu a luptat mai mult pentru independența sa și pe care pînă acum n-a putut-o obține. Ambiția sa supremă este să vadă reuniți cele 8 milioane de compatrioți într-un stat...

Păstrarea ființei naționale la români este un adevărat fenomen. Respectul pentru trecut, păstrarea obiceiurilor, a limbii, toate acestea, în ciuda loviturilor violente pe care românii le-au suferit, sînt rezultatul tenacității eroice a acestui popor. În ciuda adevăratelor inundații de popoare, care în diverse epoci i-au acoperit teritoriul, România și-a conservat, curate, aspirațiile strămoșilor săi, rezistînd întotdeauna puternicilor dușmani, care au invadat țara, salvîndu-se de potopul care a amenințat s-o absoarbă... acest popor, totdeauna amenințat, se ridică de puțină vreme, cerînd, în fața națiunilor civilizate, independența sa.

Nu moare națiunea care adăpostește la sînul său convingeri atît de profunde de independență. Acesta este și sensul proverbului: «Românul nu piere» [românește în text]; națiunea română nu va muri. Iată în puține cuvinte cea mai elocventă proclamare a arzătoarelor aspirații ale acestui popor... Cu urările noastre de bine, întovărășim acest simpatic popor, noi toți acei care adăpostim la sînul nostru cele mai profunde aspirații de libertate și independență".

Marin ILIESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1973.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Cu prilejul noului an 1981, primul an al cincinalului 1981-1985, adresăm tuturor colaboratorilor și cititorilor noștri un călduros „La mulți ani!" și urări de noi și importante succese în viață și activitate.

Transmitem, totodată, urările noastre de multă sănătate, fericire și noi succese în muncă colectivului de oameni ai muncii din cadrul Combinatului poligrafic „Casa Scînteii", colaboratorii noștri cei mai apropiați la apariția revistei, precum și colegilor din biblioteci și muzee, pentru deosebita lor solicitudine și cooperare.

CU INIMA STRÎNSĂ DE DURERE

Reținem din scrisoarea cititorului STELIAN PĂTRAȘCU, *din* București, *pe marginea articolului* Împotriva unei nedreptăți istorice — Diktatul de la Viena *(nr. 9, 10/1980) acest fragment reprodus din articolul publicat de istoricul Constantin Moisil (1876-1955) în ziarul* Universul *din 3 septembrie 1940, prin care își exprima protestul și amărăciunea pentru ciuntirea trupului țării:* În județele românești ce le-am pierdut sînt numeroase așezări străvechi dace și romane, care desigur nu vor mai fi cercetate căci interesul noilor stăpîni va fi și în viitor, cum a fost și în trecut, de a nu scoate la iveală urmele dacilor și romanilor, cu care ei n-au avut nici un fel de legături...

Cu inima strînsă de durere mă gîndesc la imensa pagubă pe care știința românească o suferă astăzi prin abandonarea atîtor rămășițe culturale lăsate moștenire de străbunii și de strămoșii noștri, ca și prin încetarea întinsei și neîntreruptei activități științifice și culturale, pe care ai noștri au dezvoltat-o cu atîta dragoste și rîvnă în ținuturile pierdute.

Am însă o mîngîiere: situația ce ni s-a impus nu poate să dureze, căci este împotriva firii.

DOI OASPEȚI ILUȘTRI

Vă trimit două fotografii document, înfățișîndu-l pe Nicolae Iorga (X) alături de dr. Petru Groza, (XX) *ne scrie* TRAIAN PRISLOPAN, *din* Deva.

Ele au fost făcute în 1936, cu ocazia unei călătorii efectuate de N. Iorga pe meleagurile hunedorene, pentru studii și documentare. Cu acest prilej, s-a întîlnit și cu dr. Petru Groza și au vizitat cîteva sate din această parte a țării.

Fotografia pe care o reproducem a fost făcută în satul Bădești, jud. Hunedoara, ai cărui locuitori i-au înconjurat cu multă simpatie pe cei doi oaspeți.

DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Relatările din nr. 7 și 8/1980 ale revistei, privind bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, au redeșteptat în mulți dintre cititorii noștri, participanți la evenimentele din urmă cu aproape șapte decenii, amintiri din acel timp eroic.

Printre ei și veteranii:

NICOLAE CIURCU, *din* București, *fost sergent în Compania 3 pontonieri, decorat cu Virtutea ostășească, ne istorisește momentul plecării pe front a unității din care făcea parte, petrecută cu entuziasm de locuitorii orașului Brăila.*

ION ENACHE, *din* Constanța, *participant la bătălia de la Mărășești, ne comunică alte cîteva versuri referitoare la sublocotenentul Ciulei (nr.8/1980).*

Un alt participant la bătălia de la Mărășești a fost generalul Ion Popescu-Sanitaru, din com. Bărcănești, jud. Prahova, fost comandant al Diviziei 13 și al Corpului 2 armată român. O succintă prezentare a sa ne trimite dr. IOAN NEAGU, *din* Ploiești.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

CULTURA SHETLAND

EMANUEL KINSBRUNER, *din* Bucureşti, *ne scrie despre particularităţile istorice ale uneia dintre culturile populaţiilor nordice cele mai singulare din Europa. Este vorba despre vechea cultură a locuitorilor insulei scoţiene Shetland aparţinînd Marii Britanii. Iată cum prezintă publicistul francez Claude Lorieux în lucrarea sa consacrată apariţiei şi dezvoltării exploatărilor petroliere norvegiene şi britanice din Marea Nordului* (Les Aventuriers du Mèr du Nord *apărută anul acesta în editura pariziană Hachette) aceste trăsături:* Locuitorii insulei Shetland nu au cunoscut niciodată sistemul clanurilor şi nici limba celtică, două dintre particularităţile scoţienilor din Loch şi din Lavids. Primii locuitori au construit în urmă cu 2 000 ani, turnurile din piatră înăuntrul cărora se refugiau cu turmele lor cînd se apropiau duşmanii. Vikingii au venit în secolul VIII. Pînă în 1604 un parlament local, insular numit Alting, emanaţia Tinurilor — micile consilii locale — se întrunea la Tingwall.

Expansiunea vikingilor în Occident şi în special în regiunea Scoţiei a luat sfîrşit prin 1263: după ce făcuse escală în insula Shetland, marea flotă a regelui Haakon se înfruntă cu cea a Scoţiei, dar este înfrîntă. Această nenorocire în război nu a împiedicat arhipelagul Shetland să rămînă timp de peste cinci secole un ţinut norvegian. Dar în 1469, regele Christian I al Norvegiei şi Danemarcei ipotechează Scoţiei insulele Shetland, pentru a putea oferi fiicei sale Margaret o zestre onorabilă la căsătoria sa cu regele Jacques III al Scoţiei.

IALOMIŢA... NAVIGABILĂ

Citind articolul consacrat davei de la Piscu Crăsani. *(nr. 10/1980), ne scrie* PETRE NICULESCU *din* Călăraşi. m-a frapat faptul că se vorbeşte despre riul Ialomiţa ca despre o cale navigabilă. Mai mult, din alte articole îmi amintesc că şi despre rîuri ca Siret, Olt, Mureş, ba chiar şi despre Argeş se afirmă că ar fi fost navigabile. Este o greşeală sau — poate — aşa cum Dunărea se vărsa pe vremea lui Herodot prin mai mult de opt braţe, aşa şi riurile amintite vor fi avut un curs schimbat cu o adîncime mai mare a apei care să permită navigaţia?

Afirmaţia din articolul citat nu constituie o greşeală. Într-adevăr, în antichitate, rîurile amintite (şi încă multe altele) au fost navigabile şi aceasta nu pentru că ar fi fost — neapărat — mai adînci. Vorbind despre navigaţie, trebuie să ne gîndim la tipurile de ambarcaţiuni care existau în acele vremuri — corăbii de tonaj mic, mai curînd luntri — acele monoxile menţionate de Arrian, scobite într-un trunchi masiv de arbore — care desigur puteau să plutească în ape mai puţin adînci, cum erau Ialomiţa ori Argeşul. Desigur, pentru corăbiile maritime greceşti era mai dificil să pătrundă pe aceste rîuri.

PUBLICAŢIILE MUZEULUI

Care sînt publicaţiile editate de Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România?, *ne întreabă* DUMITRU STOIAN, *din* Galaţi.

Dintre ultimele apariţii editoriale, sub egida prestigioasei instituţii, menţionăm: Muzeul naţional, *vol. IV (culegere de studii consacrate independenţei româneşti); Eugen Comşa:* Bibliografia paleoliticului şi mezoliticului de pe teritoriul României; Cercetări numismatice *(două volume sub redacţia prof. dr. Florian Georgescu, Octavian Iliescu şi Constanţa Ştirbu);* Cercetări istorice *(studii consacrate Unirii din 1859);* Cercetări arheologice.

Muzeul a editat, de asemenea, un valoros ghid (în trei volume), intitulat Creşterea patrimoniului muzeal, *în care sînt prezentate valorile intrate în colecţiile muzeului în anii 1971-1978.*

Aceste lucrări pot fi procurate, contra cost, de la standurile Muzeului de istorie al R.S.R., Calea Victoriei, nr. 12, Bucureşti.

Cristian POPIŞTEANU

Ciştigătorii Concursului

(*Urmare din p. 28*)

PREMIUL VI, 3 seturi cărţi de istorie

1. Dumitru Savu — com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
2. Andrei Iacob — Bucureşti
3. Ioan Vlad — Piatra Neamţ

PREMIUL VII, 3 albume istorice

1. Petre I. Georgescu — com. Şirineasa, jud. Vîlcea
2. Victor Ianişevschi — Iaşi
3. C. Anghelescu — Lugoj

PREMIUL VIII, 5 truse stilou Sirius

1. Genica Simion — Gurahonţ, jud. Arad
2. Alecu N. Creţu — com. Dumitreşti, jud. Vrancea
3. Uwe Buchholzer — Gheorghe Gheorghiu-Dej
4. Arcadie Filipciuc — Rădăuţi
5. Mihaela Cambrea — Bucureşti

PREMIUL IX, 15 abonamente pe un an la Magazin istoric

1. Liviu Niţu — Tg. Mureş
2. Dumitru I. Predescu — Rîmnicu Vîlcea
3. Eugen Zaharia Bănceanu — Ploieşti
4. Dumitru Nicolau — Bucureşti
5. Ion Haţegan — Timişoara
6. Pavel Bogdan-Dogar — Tecuci
7. Manuel Dogaru — Brăila
8. Aurel D. Elisei — com. Colceag, jud. Prahova
9. Ion-Mihai Folenta — Timişoara
10. Dănilă Waedt — com. Şona, jud. Alba
11. Elena Hîncu — Bucureşti
12. Nicolae Lulu — com. Agîrbiciu, jud. Sibiu
13. Virgil V. Vraciu — com. Agafton-Curteşti, jud. Botoşani
14. Csaba Pal — Odorheiu-Secuiesc
15. Nicolae B. Pătru — com. Susani, jud. Vîlcea

PREMIUL X, 30 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

1. Ioan Dan — Turda
2. Emilia Cucu — Arad
3. Ioan Mogoşanu — Slatina
4. Eugen Cîrstiuc — Rădăuţi
5. Gheorghe Voicu — Ploieşti
6. Mariana Ivănescu — Corabia
7. Nicoleta Leneschi — Gura Humorului
8. George Nane — Craiova
9. Elena Pădureanu — Constanţa
10. Catiţa Selegean — Arad
11. Melania Cimponeriu — Craiova
12. Laszlo S. Szaraz — Timişoara
13. Dinu Tuţu — com. Lugaşu de Sus, jud. Bihor
14. Ignat Nicolae — com. Însurăţei, jud. Brăila
15. Constantin Sărbu — Bucureşti
16. Lucia Durac — Timişoara
17. Florian Halduc — Negreşti-Oaş
18. Traian Nistor — Sibiu
19. Mihail Danielescu — Bucureşti
20. Silviu Lungu — Timişoara
21. Ion Matei — Constanţa
22. Costache Ţară — Oltenita
23. Cornelia Pavel — Oradea
24. Nedelcu Ratcu — Alexandria
25. Ion Călinescu — Timişoara
26. Ion Băltăreţu — com. Pui, jud. Hunedoara
27. Nina Duţă — com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
28. Carmen Maria-Pruneseu — Bucureşti
29. Vasile Constantinescu — Brăila
30. Armin Schein — Bucureşti

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

Contemporană

	Nr.	Pag.
Jurământul președintelui Republicii Socialiste România	—	4(157)	1
Nicolae Ceaușescu: Un popor stăpîn pe destinul său	—	7(160)	2
Gîndirea creatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu: Vastele orizonturi ale istoriografiei românești	—	8(161)	2-4
Mesajul adresat de președintele Nicolae Ceaușescu participanților la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București	—	9(162)	2-3
Istoria patriei și Partidului Comunist Român în opera președintelui Nicolae Ceaușescu	— Popescu-Puțuri I.	1(154)	2-3
Din *Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 26-27 octombrie 1977 cu privire la aniversarea a 2 050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent*	—	3(156) 4(157) 5(158) 6(159)	28 37 47 9
Acte ale celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice	—	1(154)	17-18
Mesajul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice	—	9(162)	6
Un veac de relații diplomatice româno-italiene	— Berindei D.	2(155)	5
Independența națională și integritatea teritorială a patriei în opera și activitatea lui Nicolae Iorga	— Ceaușescu I. — Taipeș I.	11(164)	26-29
Parisul îl aprobă pe Take Ionescu	— Constantinidi N.	2(155)	51-54
Măreața epopee a poporului român	— Dragodănescu N. I. — Brestoiu H. — Bobocescu V.	5(158) 6(159)	2-10 40-44
România în războiul antihitlerist	— Duțu D. Al.	1(154) 2(155) 3(156) 4(157) 5(158)	38-41 47-50 9-12 4-8 11-15
Din dosarul crimelor legionare. Nu fascismului!	— Fătu M. — Spălățelu I.	11(164) 12(165)	43-47 43-47
România — țara în care științelor istorice li se acordă o foarte mare importanță	— Gieysztor Al.	5(158)	53-54
Istoria unei case	— Giurescu D. C.	3(156)	39
Din istoria naționalității germane din România	— Hurdubețiu I.	9(162)	59
Aviația română în lupta împotriva dușmanului comun	— Ionescu M. E.	5(158)	10-11
Împreună pe pămîntul moșilor și strămoșilor	— Ivănescu I.	10(163)	32
Români în Rezistența franceză: Francisc Wolf-Boczor	— Luca-Boico C.	1(154)	42-46
1928. Aici, Radio București	— Marinescu M.	10(163)	54-55
Titulescu la Societatea Națiunilor	— Martin J.	6(159)	27-29
C. I. Parhon — Amintiri	— Milcu Șt.	6(159)	20-26
Amintirile unui fost ministru de externe român — N. Petrescu-Comnen	— Minei N.	4(157) 5(158)	43-47 42-45
August 1980: București — capitala istoriografiei mondiale	— Minei N. — Dolghin Fl.	9(162)	4-5
Ultima voință a lui I. G. Duca	— Mușat M.	3(156)	38-39
Împotriva unei nedreptăți istorice: Diktatul de la Viena	— Mușat M.	9(162) 10(163)	27-32 28-31
Să fii cîrmaciul vieții tale[Elena Sîrbu-Pavel]	— Ofrim A. M.	1(154)	56
Istorie românească la Radio Ankara	— Ömeroğlu H. — Popișteanu C.	11(164)	22
Cui folosește?	— Pascu Șt.	3(156)	44-47
Frontul Studențesc Democrat sub conducerea Partidului Comunist Român	— Petculescu C.	12(165)	17-19,22
Regimentul 115 infanterie în insurecția din august 1944	— Popescu V.	8(161)	36-39
Învestitura istorici	— Popișteanu C.	4(157)	2-3
Ratatul pseudoprofet din Wilhelmstrasse nr. 70-A	— Potra G. G.	2(155)	42-46
Partidul Comunist Român — promotorul luptei pentru alăturarea României coaliției antihitleriste	— Preda E.	3(156)	13-16,25
60 ani de la greva generală din octombrie 1920	— Stănescu M. C.	10(163)	13-15
De undeva, din linia I	— Ștefan M.	5(158)	16-19
6 martie 1945	— Țuțui Gh.	3(156)	2-4
Octombrie 1945: un moment al viitorului	— Țuțui Gh.	10(163)	11-12,15
Cartea de istorie italiană la București	— Ursu Ioana	12(165)	16
1944-1945. Colaborarea de arme româno-sovietică în războiul antihitlerist	— Zaharov M. V.	10(163)	24-27

Modernă

		Nr.	Pag.
Grigore G. Tocilescu	— Barbu V.		
	— Lăcustă I.	6(159)	36-39
Pe frontul românesc în 1917	— Berthelot M. H.		
	— Averescu Al.		
	— Kiriţescu C.	7(160)	36-40
		8(161)	49-54
1894. Un diplomat columbian solidar cu românii transilvani	— Bodea C.	9(162)	7- 9
Amintiri din zile negre	— Braniște V.		
	— Polverejan Ş.	7(160)	41-45
Din însemnările unui ţăran soldat pe frontul independenţei	— Buluţă Gh.		
	— Cîrjaiiu Şt.	5(158)	59-60
Gh. Asachi	— Cernatoni Al.	12(165)	23-27
	— Cernovodeanu P.		
Integrul şi modestul cetăţean Gheorghe Magheru	— Ştefan M.	3(156)	33-37,61
Istoria tabloului *Votul de la 24 ianuarie*	— Dogaru M.	1(154)	33
Un triunghi al gloriei româneşti: Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz	— Dragomirescu I.		
	— Ştefan M.	7(160)	34-35
		8(161)	48-49
Timotei Ciupriu	— Duţu Al.	4(157)	48-52
Iosif Nădejde-Armaşu	— Felea I.	11(164)	23-25
Olandezii salută unirea românilor din 1918	— Hazenwinkel H. J.	12(165)	36-37
România văzută de un portughez la 1877	— Iliescu M.	12(165)	57
1878. Restabilirea relaţiilor diplomatice între România şi Turcia	— Lăcustă I.	5(158)	61
Amintirea lui Vodă Cuza	— Lăcustă I.	11(164)	25
C. Dobrogeanu-Gherea — 125 ani de la naştere	— Mamina I.	5(158)	55-57
1890. Clubul muncitorilor din Bucureşti	— Nicolae V.	2(155)	2-5
Opinia publică unanim unionistă	— Rădulescu-Zoner Ş.	1(154)	34-37
Amintiri	— Rosetti R.		
	— Poleacov C.		
	— Anghelescu M.	9(162)	19-23
		10(163)	16-18
		11(164)	30-32
		12(165)	20-22
1866: un plan de reîntregire a ţărilor române	— Rotman L.	9(162)	34-37
Partida ţărănească şi întemeietorul ei	— Scurtu I.	11(164)	52-55
A. D. Xenopol — promotor al studierii istoriei românilor	— Slăvescu V.	2(155)	24-27
	— Ursu Ioana	3(156)	40-43,49
Un fiu al Gorjului: Al. Ştefulescu	— Ştefănescu T.	10(163)	56-57
Jurnalul meu. 1900	— Urechiă V. A.		
	— Lăcustă I.	8(161)	55-60
Tudor Vladimirescu. 1780-1980	— Ursu Ioana	6(159)	2- 7
1880. Dialog diplomatic Londra-Bucureşti	—	2(155)	23

Medie

Procesul conducătorilor răscoalei din 1784	— Buduru V.	11(164)	2- 7
Umanismul românesc în veacurile XVI-XVII	— Cândea V.	1(154)	19-23
Cel mai vechi sigiliu cu legenda în limba română	— Chiper I.	2(155)	6- 8
În secolul lui Horea	— Constantiniu Fl.	10(163)	2- 5,50
Horea, Cloşca şi Crişan	— Densuşianu N.	10(163)	6- 7
Monumentele rupestre de la Basarabi	— Diaconu P.	1(154)	14-16
Rezistenţa autohtonilor	— Gheorghiu Mihnea	2(155)	9-12
Vechi manuscrise din părţile Aradului şi Bihorului în mari biblioteci europene	— Glück E.	10(163)	19-21
Gabriel Bethlen	— Kiss A.	12(165)	29-32
Gravuri despre răscoala ţărănească din 1784 într-o expoziţie din Austria	— Kroner M.	11(164)	11-12
Cronica în imagini a răscoalei lui Horea	— Lăcustă I.	11(164)	8-11
Însemnări despre voievozii Lăpuşneanu	— Linţa E.	10(163)	46
Cronici otomane din sec. XVII despre ţările române	— Mehmet A. M.	4(157)	57-60
Sfîrşitul lui Şerban vodă Cantacuzino	— Milin M.		
	— Popescu Al.	9(162)	53-58
Manuscrise necunoscute din vremea lui Ştefan cel Mare	— Mircea I. R.	11(164)	59-61
Mihai Viteazul — domn al tuturor românilor	— Muşat M.	7(160)	29-32
Ţările române în lumea europeană a veacului XIV	— Papacostea Ş.	3(156)	5- 8
		4(157)	53-56
1330. Strălucită victorie a libertăţii româneşti	— Papacostea Ş.	12(165)	2- 6
Universul satului medieval transilvănean	— Pascu Şt.	1(154)	9-13
Un secol de istorie dobrogeană	— Petre A.	6(159)	30-31
Patru zile de aprigă înfruntare (9-12 noiembrie 1330)	— Rezachevici C.	12(165)	7-10
Cetatea Bran şi destinul lui Vlad Ţepeş	— Stoian E.	9(162)	33
Savantul italian L. F. Marsili despre ţările române	— Zaharia D.	6(159)	12-15

Veche

Aşezări geto-dacice din nord-vestul Dobrogei	— Barnea Al.	4(157)	38-39
Vestigii geto-dacice din vestul Munteniei	— Bărbulescu E.	12(165)	14-16
Pe teritoriul nostru, metalurgie acum opt milenii	— Boroneanţ V.	4(157)	36-37
Imaginea geto-dacilor în arta europeană	— Cândea V.	7(160)	8-10

		Nr.	Pag.
Dava de la Piscul Crăsani	— Conovici N.	10(163)	22-23
Lăcașul princiar de la Cugir	— Crișan I. H.	1(154)	4- 8,61
Ziridava	— Crișan I. H.	6(159)	10-11
Îndeletniciri agro-pastorale la geto-daci în operele istorice antice	— David Gh.	2(155)	13-15
Burebista în conștiința lumii	— David Gh.	7(160)	5- 8
Așezările civile din Munții Orăștiei	— Ferenczi Șt.	8(161)	45-46
Burebista — mare om politic, mare diplomat	— Gramatopol M.	7(160)	18-22
Civilizația geto-dacică din centrul Transilvaniei	— Lazăr V.	6(159)	16
Dava de la Polovragi	— Marinescu Fl.	9(162)	24-26
Regi geto-daci în *Cartea eroilor națiunii germane*	— Pantaleonis H. — David Gh.	7(160)	11-15
Vasul-sigiliu de la Daia Română	— Paul I.	6(159)	8- 9
Sărbători țărănești de primăvară	— Pop M.	3(156)	29-32
Dacii în Anglia	— Popișteanu C.	8(161)	47
Dava de la Cetățeni	— Preda C.	2(155)	16,54
Cetățile dacice din sud-estul Transilvaniei	— Szekely Z.	5(158)	50-51
Dava de la Vlădiceasca	— Trohani G.	11(164)	33
Burebista, bărbatul care i-a înălțat pe geți	— Trynkowski J.	7(160)	16-18
Tradiția organizării politice la geto-daci	— Vulpe Al.	5(158)	46-49,51
Burebista în conștiința românilor	—	7(160)	3- 5

ISTORIE UNIVERSALĂ

Contemporană

		Nr.	Pag.
În culisele conjurației	— Badoglio P.	2(155)	39-41
Ei s-au opus lui Hitler...	— Bernard H. — Minel N.	12(165)	38-42
Spre nord, să-i batem pe hitleriști	— Birlukov N. I. — Borzenko S. — Laponogov I. — Krîlov V. A.	4(157)	9-13
Martin Bormann acaparează puterea în Reich	— Broszat M.	8(161)	33-34
Civilii în război	— Chamberlin E. R.	9(162) 10(163)	10-12 37-39
35 ani de la eliberarea Ungariei	— Csatári D.	4(157)	14-15
Al V-lea colocviu al Asociației europene de istorie contemporană	— Fotino N.	2(155)	12
Cursa pentru Stuttgart. Războiul a fost cîștigat	— De Gaulle Ch.	4(157) 5(158)	30-32 34-37
Bătălia pentru Przemysl. 9 mai 1945 în Piața Roșie	— Iakubovski I. I.	4(157) 5(158)	16-19 38-41
Varșovia — o carte de istorie multiseculară	— Ioniță E.	9(162)	16-17
Armele terorii	— Johnson B.	6(159) 7(160)	48-53 51-54
Comuniștii ungari cheamă la luptă armată	— Kallai G. — Gergely L.	8(161)	40-44
Memorii de război	— Lelușenko D. D. — Covalu Al.	1(154) 2(155) 3(156)	47-51 33-35, 59 17-19
Piticii-roșii se adresează Societății Națiunilor	— Martin J.	9(160)	50-52
La Boisserie — cu și fără generalul de Gaulle	— Maurlac J.	7(162)	23-25
Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial	— Michel H.	6(159)	17,26
Presa clandestină — leagănul Rezistenței franceze	— Michel H.	8(169)	16-19
Evadarea fizicianului danez Niels Bohr	— Minel N.	11(164)	16-18
Vizuina unui lup pe nume Hitler	— Moldoveanu M.	6(159)	45-47
Pe frontul din Normandia. Ultimele zile ale războiului	— Montgomery B. L. — Hera Fl.	4(157) 5(158)	24-27,42 28-32
Mesaj radiofonic	— Parri F.	8(161)	24-25
Arhiva națională de la Torre do Tombo	— Pereira da Costa J.	2(155)	20-21
Obiectivul principal — atacarea Germaniei naziste	— Pogue C. F. — Ionescu E. M.	4(157) 5(158)	20-23 24-27
Ankara' 55	— Popișteanu C.	3(156)	50-51
Italia la răscruce: de la căderea lui Mussolini la armistițiul din 1943	— Preda E.	2(155)	36-39
19 martie 1944. O zi nefastă în istoria poporului ungar	— Ránki G. — Gergely L.	3(156)	20-25
Întîlniri cu Jawaharlal Nehru și Egon Erwin Kisch	— Roman V.	10(163)	44-45
35 ani de la proclamarea R.S.F. Iugoslavia	— Sălăjan V.	11(164)	34-37
35 ani de la eliberarea Cehoslovaciei	— Sedláček Fr. — Malnuš Fr. — Beneš P.	5(158)	20-23,33
Cuptoarele-crematorii de la Ravensbrück	— Tillion G.	1(154)	52-56

Modernă

Lenin în amintirile tovarășilor săi	—	4(157)	40-42
Nigeria 1700-1900	— Abdullahi G. — Crowder M.	11(164)	48-51

		Nr.	Pag.
Spionajul de-a lungul veacurilor	— Alem J. P.	10(163), 11(164), 12(165)	47-50, 56-58, 33-35
Visul unei naţiuni (Canada)	— Berton P. — Şerbănescu A. M.	10(163)	33-36
Napoleon şi... napoleonii	— Breton G.	10(163)	51-53
Lungul drum al modernizării	— Burks R. V.	8(161)	20-23,35
Septembrie 1822: Brazilia se proclamă independentă	— Burlacu Gh. R.	9(162)	47-49
Cow-boyul	— Fohlen Cl.	7(160), 8(161)	55-60, 28-32
Vechii vînători de balenc	— Giddings J. L. — Rişcuţia C.	3(156)	56-61
În Piaţa Kazan, acum un secol	— Kann I. A. — Dolghin Fl.	11(164)	39-42
Înşelătoarea linişte dinaintea furtunii	— Maurois A.	1(154)	26-31
Muzeul Prado	— Popişteanu C. — Filipescu D.	1(154)	24-25
1890. Zilele muncitorilor	— Steiner H.	6(159)	18-19
Amintiri din anii 1905-1906	— Tvetaeva A.	12(165)	48-51,56
Medie			
Caloriferul de-a lungul vremii	— De Castelbajac B.	6(159)	58-61
Nürnberg — oraşul maeştrilor cîntăreţi	— Corciovescu C.	6(159)	54-57,61
În solie la Ivan cel Groaznic	— Iuzefovici L. A. — Dolghin Fl.	7(160), 9(162)	46-50, 13-15
Jocurile de societate în evul mediu	— Levron J.	2(155)	55-59
Francisc I, regele Franţei	— Mirepoix L. — François M.	2(155)	28-32
Corabia morţii	— Moberg V.	6(159)	33-35,61
Pagini din istoria Suediei	— Moberg V.	11(164)	14-15
Gustav I Vasa	— Svanström R. — Palmstierna C. F.	11(164)	13-15,38
Cursa şi corsarii	— Toussaint A. — Koslinski N.	9(162), 10(163)	38-42, 58-60
Naşterea Portugaliei	— Viegas M. X. — Şerbănescu A. M.	2(155)	17-22
Marile puteri contestă „testamentul lui Adam"	— Williams E.	12(165)	52-56
Străvechea civilizaţie a Hanoiului	—	9(162)	43-46
Veche			
Au fost vandalii... vandalii?	— Carcopino J. — Dolghin Fl.	1(154)	57-60
Anatolia un pod între două continente	— Cottrell L.	3(156)	51-55
Megaliţii din Tracia	— Dumitrache N.	1(154)	32
Goţii la Dunăre	— Wolfram H.	8(161)	26-27
Mormîntul primului împărat al Chinei	— Xia Nai	10(163)	40-43

INTERVIURILE NOASTRE

Acad. Emil Condurachi: Vechimea românilor şi tinereţea lor de azi	— Diaconu I. I.	5(158)	52,54
Convorbire cu istoricul ungur György Székely	— Gergely L.	7(160)	27-28
Convorbiri despre forumul mondial de la Bucureşti cu istorici austriaci	— Kollmann Fr.	7(160)	26-27
Mieczyslaw Jaworowski: O istorie a poporului român scrisă de un polonez pentru polonezi	— Mareş N.	3(156)	26-27
Liu Simu: Pentru prietenie şi o mai bună înţelegere reciprocă	— Minei N.	8(161)	13-14
Prof. Mack Thomson: Un foarte interesant program de dezbateri	— Minei N.	8(161)	14-15
Colocviul „Propaganda în cel de-al doilea război mondial" văzut de participanţi	— Minei N. — Popişteanu C.	12(165)	11-13
Istorici britanici la Bucureşti — Hugh Seton-Watson, Elisabeth Barker, Michael Crowder, F. M. L. Thompson, Dimitri Obolensky	— Popişteanu C.	8(161)	15
Michel François: O nouă etapă a cercetărilor istorice mondiale	— Popişteanu C.	8(161)	10-11
Istoria — o ştiinţă despre om şi pentru om (interviuri cu senatorul Giovanni Spadolini, Italia şi acad. Alexander Gieysztor, Polonia)	— Popişteanu C.	10(163)	8-10
Istorici norvegieni la Bucureşti	— Popişteanu C. — Şerbănescu A.M.	11(164)	19-21
Prof. univ. dr. Emanuel Turczynski: România şi istoria Europei	— Şerbănescu A.M.	9(162)	18,46
Prof. M. Pallottino: „Originile Romei" la Bucureşti — „Civilizaţia dacilor" la Roma	— Ursu Ioana	3(156)	48-49
Mihnea Gheorghiu, preşedintele Academiei de ştiinţe sociale şi politice: Pricej pentru o puternică afirmare a istoriografiei româneşti	— Ursu Ioana	4(157)	33-35
Istoria — disciplina cea mai umană (masă rotundă la care au participat: prof. univ. dr. Aron Petric, prof. univ. dr. Ştefan Ştefănescu, general-maior Ilie Ceauşescu, dr. Gheorghe Zaharia, prof. univ. Costin Murgescu, prof. univ. dr. Pompiliu Teodor, prof. univ. dr. doc. Titu Georgescu)	— Ursu Ioana	8(161)	5-9
I. I. Mint: Istoricii sovietici s-au pregătit temeinic	— Zaharescu VI.	8(161)	11-12

CONTENTS (Romanian History) Ş. PAPACOSTEA, C. REZACHEVICI 1330: Foundation of the First Romanian Feudal Independent State ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Interviews With Members of the Bureau of the International Committee for the History of World War II ● E. BĂRBULESCU Geto-Dacians Vestiges in West Walachia ● C. PETCULESCU The Democratic Students Front ● R. ROSETTI Reminiscences (IV) ● A. CERNATONI Gh. Asachi, Founder of National Culture ● A. KISS Gabriel Bethlen, Prince of Transylvania ● H.J. HAZENWINKEL 1918: The Dutch Greet Romanian Unity ● M. FĂTU, I. SPĂLĂŢELU Fights Against Fascism ● M. ILIESCU Foreign Travellers in Romania

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ş. PAPACOSTEA, C. REZACHEVICI 1330: Constitution du premier Etat roumain médiéval indépendant ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Interviews avec des membres du Bureau du Comité international d'histoire de la 2-e guerre mondiale ● E. BĂRBULESCU Vestiges géto-daces à l'ouest de la Valachie ● C. PETCULESCU Le Front Démocratique des Etudiants ● R. ROSETTI Mémoires (IV) ● A. CERNATONI Gh. Asachi, fondateur de la culture nationale ● A. KISS Gabriel Bethlen, prince de la Transylvanie ● H.J. HAZENWINKEL 1918: Les Hollandais saluent l'unité roumaine ● M. FĂTU, I. SPĂLĂŢELU Chronique des luttes antifascistes ● M. ILIESCU Voyageurs étrangers en Roumanie

СОДЕРЖАНИЕ (румынская история) Ш. ПАПАКОСТЯ, К. РЕЗАКЕВИЧ 1330: Основание первого румынского ф одального самостоятельного государства ● Н. МИНЕЙ, К. ПОПИШТЯНУ Интервью, взятые у членов Бюро Международного комитета по истории второй мировой войны ● Е. БЭРБУЛЕСКУ Гето-дакийские остатки в западе Валахии ● К. ПЕТКУЛЕСКУ Демократический Фронт Студентов ● Р. РОСЕТТИ Воспоминания (IV) ● А. ЧЕРНАТОНИ Г. Асаки, основатель национальной культуры ● А. КИШ Габриел Бетлен, принцип Трансильвании ● Х. И. ХАЗЕНВИНКЕЛ 1918: Голландцы приветствуют воссоединение румын ● М. ФЭТУ, И. СПЭЛЭЦЕЛУ Из хроники антифашистской борьбы ● М. ИЛИЕСКУ Иностранные путешественники в Румынии

INHALT (Rumänische Geschichte) Ş. PAPACOSTEA, C. REZACHEVICI 1330: Die Gründung des ersten rumänischen selbstständigen Feudalstaates ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Interviews der Mitglieder des Büros des internationalen Komitees für Geschichte des zweiten Weltkrieges ● E. BĂRBULESCU Geto-dakische Spuren in westen Walachei ● C. PETCULESCU Front der demokratischen Studenten ● R. ROSETTI Erinnerungen (IV) ● A. CERNATONI Gh. Asachi, Stifter der nationalen Kultur ● A. KISS Gabriel Bethlen, Fürst von Transsylvanien ● H.J. HAZENWINKEL 1918: Die Holländer begrüssen die Vereinigung der Rumänen ● M. FĂTU, I. SPĂLĂŢELU Aus der Chronik des antifaschistischen Kampfes ● M. ILIESCU Ausländische Reisende in Rumänien

SUMARIO (Historia rumana) Ş. PAPACOSTEA, C. REZACHEVICI 1330: La fundación del primer estado feudal rumano independiente ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Interviews con los miembros del Biro del Comité internacional de historia de la segunda guerra mundial ● E. BĂRRULESCU Los vestigios getó-dacios del oeste de Valaquia ● C. PETCULESCU El Frente estudiantil democrata ● R. ROSETTI Recuerdos (IV) ● A. CERNATONI Gh. Asachi, el creador de la cultura nacional ● A. KISS Gabriel Bethlen, principe de Transilvania ● H.J. HAZENWINKEL 1918: Los hollandéses saluta la unión de los rumanos ● M. FĂTU, I. SPĂLĂŢELU De cronaca de la lucha antifascista ● M. ILIESCU Los viajeros estranjeros en Rumania

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427

TITI LIVII PATAVINI HISTORIOGRAPHI AB VRBE CONDITA LIBER PRIMVS INCIPIT.

ACTVRVS HE SIM OPERI PRETIVM SI AB
mo dip urbis res populi R. per scripserim nec satis
scio nec si sciam dicere ausim quippe qui cum
ueterem tum uulgatum et tem undeam dum no
ui semper scripturi aut in rebo certi aliquid al
laturos se aut scribendo aute rudem uetustatem
superaturos credunt Vt cunq; erit uitae habet tam
reum gestarum memoriae principi meorum po
puli pro uiribi parte me ipsum consolasse a si
mania scripterum nulla mea fama inobscurae
nobilitate ac magnitudine eorum qui nomina of
ficiunt meg consolor Labi est pertera & animi opera sit que supra scpm
gentissimam urbem operatur & quae abeuntis profecta uitae eo deuenit ut
iam magnitudine laborem sui Legentium plerisq haud dubito quin primo
quae proxima sit originibo nimis perbitura uoluptatis sint festinanbo adhe no
ui quibo iam pridem praualentis populi uires se ipse conficiunt. Ego contra
hoc quoq laboris premium petam ut me a conspectu malorum quae nra tot per
annos uidit ets tantisper certe dum prisca illa tota mente repeto auertam omis
curae quae animu forsitan sollicitum tamen efficere possit. Quae ante condidam condendā ue urbem poetas magis decora fabulis
q incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur ea nec affirmare nec
refellere in animo est. Datur hec uenia antiquae ut miscendo humana diuina
primordia urbium augustiora faciat. Si cui populo licere oportuit consecrare
origines suas & addere deos ei belli gloria est populo Romano ut cum sum co
ditorem quo parentem martem proximum ferat tam & hoc gentes humanae
patiantur equo animo q imperium patiuntur. Sed hec & his similia ut cuiq
animaduersa aut existimata erunt haud magno equidem pono discrimine
ad illa mihi prosit quisq. scire uolam animum quae uita quibus quo
rum per quos ut res quibusq artibus domi militiaq parta & aucta
imperium sit. Labente deinde paulatim disciplina uelut desidentes primo
mores sequatur animo deinde ut magis magisq lapsi sint tum ire coeperint pro
pere donec ad hec tempora quibus nec uitia nostra nec remedia pati pos
sumus peruenerint. Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac fru
giferum omnis te exempli documenta intueri posse inde monumento arripias.